

HEVESI ANDRÁS

IRÉN

REGÉNY

Szervusz, öregem, mikor végigjöttem a vendéglő folyosóján és megláttalak a kerthelyiségben, nagyot köszöntem neked a magam lelkendező, túlzott módján, fölöslegesen hangsúlyozva, túlszínezve e találkozás egyáltalán nem meglepő eseményét, - hiszen mindketten sűrűn járunk ebbe a kocsmába. Te komolyan, szertartásosan bólintottál vissza, fejedet magasra emelted és csak nagyon kevésbé eresztetted le, arckifejezésed enyhén bánatos, ábrándos és szórakozott volt, látszott rajtad, hogy belső életed hullámválása jól elringat, nem vagy vendéglátó kedvedben. Én most mégis ideülök az asztalodhoz, tapintatlanul betörök a magányodba. Rosszul teszem, de már nem furdal miatta a lelkiismeret, nagy gyakorlatom van a képtelen viselkedésben. - Jani, kérek egy fél liter öreghegyit! - Azonkívül újabban megszoktam, hogy barátságatlanul, kelletlenül fogadnak az emberek, pedig régebben rokonszenvesnek tartottak. Ideges vagyok, önmagammal cipelem a bánatomat, mint az a boldogtalan kiérdemesült fiákeres a zsebkéseit, inggombjait meg harisnyakötőit és az én bánatom éppoly kevésbé kelendő, mint az ő portékái. A szomorúság vastag kérge vesz körül, szenvedek, és nem tudom elegánsan titkolni a szenvedésemet, inkább túljátszom, nem ripacszkodásból, hanem velem született, eredendő hűségből. Borzasztóan félek, hogy begyógyul a sebem, hogy kialszik bennem az érzés, amely kínoz és éltet, ragaszkodom hozzá és nem engedem behegedni a sebet, vájkálok benne, hogy friss maradjon. Persze hogy nem vagyok társaságba való, elhagyom magamat, most is kétnapos szakállam van, amint látod; attól tartok, kezdek elzúllani. Mindez nem kellemes, az emberek szánnak és egy kicsit utálnak, mint mindent, ami mértéktelen. Hiába rokonszenves és tiszteletreméltó a szerepem, nem tudom kiaknázni az elhagyott szerelmes regényes dicsőségét, a nagy csapásban még kis ráadás-szégyen is gyötör, hogy előkelő feladatomban nem állok meg a helyemet. Részvétet érdelek, de olyan kiállhatatlan vagyok, hogy mindenki menekül előlem.

Ne tiltakozz, barátom, úgysem győzől meg. Azonkívül én eltökéltem magamban, hogy ma kibeszélem magamat, a finom célzásoknak és sejtetéseknek, a balsorsom félig tréfás emlegetésének vége, ma kipakolok, egyvégtében elmondok mindent. Jogom van hozzá, hogy igénybe vegyem a türelmedet, ha unod, elmehetsz, majd elmondom a főpincérnek, de fogadok, hogy ittmaradsz, olyan változatosan és érdekesen fogom elmondani. De még egy kis haladékokat kérek, a fürdőző is előbb megmártja magát, csak azután ugrik fejest a vízbe... Mondom, jogom van untatni téged, mert irtózatosan, embertelenül szenvedtem. Ráadásul nem voltam felkészülve a szenvedésre, ez a szó hiányzott a szókincsemből, túlságosan szónokiasnak, eszményinek és szertelennek tetszett. Én világleletemben indulatos ember voltam, indulataim vadul, gazdátlanul tenyésztek, eseménytelenül és időtlenül, az őserdő egyhangú viharában, amelyben összefolynak az évtizedek. Harmincöt éves koromra fogaim meglazultak, mert minden szabad percemben acsarkodtam, ismerőseim nyílt utcán vagy az autóbuszon rajtakaptak, hogy arcom görcsösen eltorzul, szájam vonaglik, kezem ökölbe szorul. - Mi bajod van? - kérdezték tőlem résztvevően és ijedten. - Semmi, csak valami eszembe jutott. - Mi jutott eszedbe? - Igazán semmi különös, meg sem értenéd, ha elmondanám. - Dehogynem, csak beszélj! - Hát kérlek szépen, az jutott eszembe, hogy hatéves koromban az anyám megígérte, hogy elvisz az *Ocskay brigadéros* című színdarabba, amely akkor ment a Vígyszínházban, és nem vitt el. Estére más programja akadt, megszegte ígéretét... Nem hallatlan? - Az emberek tátott szájjal, hülyén bámultak rám, nem fért a fejükbe, hogy egy igazságtalanság, amelyet harminc év előtt követett el öt év óta halott anyám, annyira kihoz a sodromból, hogy az autóbuszon torzképeket vágok. Nem értik, hogy vannak emberek, akiknek a sérelmeit nem koptatja meg, nem hervasztja el az idő; én nem okulok és nem felejték, akár csak a Bourbonok, minden érzelmemet frissen, jégbehűtve viszem magammal, nem értem meg, nem nőttem fel, olyan vagyok, mint egy felfújható gumibaba, életkoromat tetszés szerint változtathatom, bármelyik pillanatban vissza tudnék ülni az iskolapadba, és ha ma, amikor állítólag jó író és

elegáns stílusza vagyok, dolgozatot íratnának velem *Párhuzam a Himnusz és a Szózat között* címen, ugyanolyan esetlen, csetlő-botló mondatokban írnék, mint húsz esztendővel ezelőtt, annyira magához hasonítana a visszatárcsázott múlt. Valójában nincs életkorom; életem folyamának minden időpontja rendelkezésemre áll, csak ki kell nyújtanom utána a kezemet. Most rögtön folytatni tudnám az 1926-os párizsi diák életét...

Azaz dehogy tudnám, hiszen éppen erről van szó, ez a vicc... Egészben véve tűrhetően éreztem magamat ebben az egyszerre tespedt és nomád életformában, a szerelem éppen olyan időtlenül és eseménytelenül terpeszkedett bennem, mint a többi érzés, azt a szép debellát, akivel egy találkahelyen ismerkedtem meg, évszámra ölelgettem, jókedvű magányosságban, élvezve az ismétlés gyönyörűségét. Éppoly kevésbé volt életrajzom, mint az ecsedi lápnak. Nem voltak nagy élményeim, de a kis élményekre oly mohón vettem magamat, mint a kiéhezett ember az ételre, a részleteken kárpótoltam magamat az elveszett egészért... Most veszem észre, hogy vallomásom hasonlít a szerelmi levelezőkben közölt minta-levelekhez, „amíg kegyedet meg nem pillantottam, sivár és üres volt az életem...” De milyen jókedvű, mozgalmas és változatos volt ez a sivárság, milyen beláthatatlanul gazdag, mint egy sereg egymást sokszorozó tükörkép, a tükrök sora nem ért véget, a külvilág veszélyei ellen mindig mélyebb öntudattükrökkel védelmezett, korlátozta, epizóddá komolytalanította, idézőjelek közé tette a kalandjaimat, mindig volt a lelkemnek egy rétege, ahol tökéletesen egyedül voltam, és belső életem valójában nem is volt egyéb, mint egy-egy séta vagy kirándulás e mérhetetlen, érzéki magányból a valóságba. Néha, igaz, untam ezt a tétovázást az élet peremén, ezt az ironikus kacérkodást a valósággal, e folyton ismétlődő, értéktelen tapasztalatok habzsolását, untam ezt a vadul tenyésző, céltalanul burjánzó életmódot... Már megint a szerelmi levelezőt fogalmazom át műveltebb nyelvre... Ami velem megesett, csakugyan olyan banális, mint egy képes levelezőlap, mégis, úgy érzem, közelebb hozott önmagamhoz... Azt akartam, hogy velem is történjen valami, döntő, nagy élményre szomjaztam, azt akartam, hogy nekem is legyen életrajzom, amely a fejlődésemet irányítja, a munkásságomat befolyásolja, mint a többi írónak... Ne neved ki, öregem, ez nagyon fontos. Emlékszel Shaw haldokló festőjének utolsó szavára: - Itt van még a riporter? - Mindnyájan ilyenek vagyunk, én is adatokat akartam szolgáltatni eljövendő biográfusom számára. Az utóbbi időben több kísérletet tettem; heteken át kísérgettem egy társaságbeli úrilányt, magas, sugártermetű volt, de csípőben kissé széles és az állat, mi tagadás, fekete pihe borította. De azért csinos volt, délcegen lépkedett, mint egy jólnevelt, kissé pedáns özike... Nagyon szellemes volt, rendkívül művelt, könyv nélkül tudta egész Rilket, olyan elegánsan beszélt franciául és angolul, mint egy nagykövethé. - Ez az, mondtam magamban, ez az éteri leányzó, ez a szűz Diána a nekem való szenvedély! Annyi lompos kaland után ez a legjobb gyógy mód, valóságos érzéki gimnasztika. Türelmetlen és léha képzeletem már nem bírta magával; mert hiába vagyok önmagát elemző, magányos és ironikus lélek, álmaim együgyűek, gyakorlatiak és társadalmiak. Képek és jelenetek táncoltak a szemem előtt, én mindig képekben látom a jövőmet, mint egy filmet. Az oltár előtt állunk, én zsakettben, ő fehér menyasszonyi ruhában, a Ritz egyik termében fogadjuk a gratulációkat, kedvesen, könnyeden, nagyvilágian a pezsgőspoharak és kaviáros szendvicsek közepette... Jobbra-balra köszöngetve, egymás karján megjelenünk az Opera díszelőadásán, - remélem, addig megtelik a válla, amely most egy kissé sovány és a hátáról eltűnik az a két-három pattanás. Egyszóval hanyatt-homlok rohantam bele a kalandba, abban a félhomályos, de sziklaszilárd tudatban, hogy semmi baj nem érhet, hiszen az utolsó pillanatban úgyis kerekret oldok. Kerestem a szerelmet, mert nem ismertem, és mert nem is hittem komolyan, hogy fogékony vagyok iránta; azt gondoltam, nincs közöm hozzá, ahogy némely ember színvak vagy botfülű. Megismerkedtem a leány családjával; anyja régen meghalt, apja bécsi ember, afféle gavallér kereskedő, fess férfi, még mindig tud bánni a nőkkel, az Osztrák-Magyar Monarchia egész jókedvű életművészete kivirult benne, mint egy gardénia a gomblyukban. Folyton dévajul mosolygott, jelentőségteljesen hunyorított, elég gyakran öblös, de szépen tagolt és árnyalt

hangon hahotázott. Alice fiatal leánytestvérei kuncogtak. El voltam ragadtatva az egész jókedvű és dallamos családtól. Még nem kértem meg Alice-nak a kezét, de már kezdték úgy emlegetni, mint a menyasszonyomat.

Kellemes helyzet volt, igazán nekem való, élvezhettem, hogyan ölel magához a gyanútlan és jóhiszemű külvilág, amely azt hiszi, tetteim tőlem származnak, jellemzők rám, nem úgy pattannak ki belőlem, mint egyik szappanbuborék a másikból. Minél jobban növekedett a belső magányom és mozdulatlanságom, annál szaporábban, zajosabban míméltem a szenvedélyt; túl akartam kiáltani néma tiltakozásomat, mindenáron gyökeret akartam verni a valóságban, olyan ember akartam lenni, mint a többi, komoly ember, aki komolyan érez. De minden szerelmes szó, amelyet kiejtettem, kongott az ürességtől, úgy visszhangzott bennem, mint egy pincében. A lány maga is megsejtette, hogy valami kifürkészhetetlenül bonyolult és számára érdektelen becsvágy hevít, amelynek ő csak egyik harmadrendű mellékcélja. A szerelmes csillogás eltűnt a szeméből, egyre gyakrabban kaptam rajta, hogy bosszúsan, rosszkedvűen néz rám, egyre többször húzódott el a csókjaimtól. A nőket nem könnyű becsapni; hajszaifinom érzékük van a hamis hangok iránt. Végül szégyenszemre elkullogtam, nem is nagyon üzentek utánam. Az életrajzi reform, a horgonytvető kísérlet nem sikerült. Az egész história hat hétig tartott. Még egy utolsó, bátoratlan kísérletet tettem egy üde, falusias leányszónál, akire pontosan ráillett a „barna kislány” megjelölés. Ennek még csak nem is kellettem.

Miközben így próbáltam ki-kitörni magamból, mint egy ostromlott várból, magában a várban is veszély fenyegetett. Régi, jól bevált ösztöneim gépezete kezdte felmondani a szolgálatot; a szeretőmet egyre unottabban és fásultabban ölelgettem, egy szép napon, magam sem tudom, miért, kidobtam. Olyan egyedül maradtam, mint az ujjam és nemcsak a külvilág utasította vissza képmutató és tolakodó felkínálkozásomat, hanem az is cserben hagyott, amit énem lényeges alkatrészének tartottam, az érzékiségem. Ez már komoly válság volt: torkig jóllaktam tespedő életem dzsungeljével, anélkül, hogy találkoztam volna a szerelemmel. Ekkor bekövetkezett a csoda, életemben először és alighanem utoljára belekóstoltam a boldogságba, amelyet egész testi és lelki szervezetem most már úgy megkövetel, mint a csecsemő az anyatejet. De ne vágjunk az események elébe.

A napot sohasem felejttem el, 19.. január 15-én történt, és nagyon kérlek, ezt a dátumot hallgasd meg olyan gyanútlan áhítattal, minden csúfondárosság nélkül, mintha száz évvel korábbi volna. A nevetlen valóság itt-ott bele fog vigyorogni ebbe a tisztalelkű és együgyű történetbe, bár én mindent elkövetek, hogy kiűzzem. Velem rendkívüli esemény történt, messzebből érkeztem vissza, mint a középkor minden Marco Pólója és most hunyorgó szemmel, káprázva próbálom elmondani a nagy tapasztalataimat, az aprók és hétköznapiak kaján pontosságú közlésére már nem marad erőm, ahogy a mesebeli ember kiűrti rézpénzzel megtömött zsebeit és ezüstpénzzel rakja tele... Egyik előkelő és gazdag barátom álarcosbált adott és én szorongva, lámpalázasan mentem el, mintha éreztem volna, hogy nagy dolog történik velem. A kivilágított lakásban gramofon szólt és furcsa, félszeg élőlények, bohócok, keleti mágusok, harcsabajuszú öregek bicegtek és tántorogtak körülöttem, sután és elvarázsolva, tenyeres-talpasan és kísértetiesen. Fojtott és forró levegője volt ennek a jelképes környezetnek, amelyben a különböző álöltözetek valami csámpás, nehézkes balettet táncoltak egymásnak. A nők nem változtatták el annyira a külsejüket, mint a férfiak, többnyire parasztlányoknak öltöztek, de jobban viselték a kosztümjüket, a nők általában született színészek. Én dobogó szívvel és ügyetlenül ténferegtem a színes, vásári és regényes sokadalomban, amelynek nagy részét jól ismertem, de a műfaj törvénye arra kötelezett, hogy valamennyinek elhiggyem az álöltözetét, úgy bánjak velük, mintha csakugyan azok volnának, akiket játszanak, és közben magam is játsszam a szerepemet. Ez a kettős alakoskodás sok volt nekem. Ha van valami tehetségem, ha valami kevéssé különbözöm a többi embertől, csak abban, hogy

egyáltalán nem tudom gyúrni, formálni, elváltoztatni a személyemet, nem tudok pózolni, szerepet játszani, képtelen vagyok elbújtatni és feldíszíteni önmagamot. Az én személyem ekkor is tárva-nyitva volt ebben a rangrejtett világban, és olyanformán éreztem magamat, mintha meztelen volnék egy sereg állig begombolkozott ember között. Néhány reménytelen kísérlet után le is mondtam arról, hogy megjátsszam és dramatizáljam a kosztümömet; főpincérnek öltöztem, de egyetlen szó vagy mozdulat sem jutott eszembe, amely a főpincérekre jellemző, álruhám nem rejtett el, hanem kirakatba tett, fénycsóvát vetett rám, szinte röntgenfelvételt készített rólam. Olyan volt, mint egy fölösleges páncéling, amely nem véd meg, csak megbénít. Nem is igen volt bátorságom odalépni a nőkhez és incselkedni velük, pedig a falusias kosztümök szinte invitáltak, gáláns idillekkel kínáltak. Az a homályos, kínos és remélhetőleg alaptalan gyanú fogott el, hogy ennek a színelőadásnak, amelyet a szereplők egymásnak rendeznek, én vagyok a központja és nevezetessége, én, aki görcsösen és megátalkodottan megmaradtam nézőnek.

Miközben így csetlettem-botlottam, mint egyetlen civil a kardnyelők, hintáslegények, kígyóemberek, uszonyos és pikkelyes nők vurstlijában, a tekintetem megakadt az egyik parasztlányon. Kalotaszegi menyasszonynak volt öltözve, volt benne valami lebegően könnyed, magabiztos és sugárzó vonás, valami ünnepi, vasárnapi ragyogás. Akárhogy próbálom összpontosítani emlékezetemet, nem tudom visszaidézni azt a pillanatot, amikor még nem ismertem; ez az ismeretség öröktől fogva valónak, törvényszerűnek, elrendeltetettnek tűnik fel nekem, még most is, annyi vaskos tiltakozás, annyi goromba cáfolat után. Meg sem kíséreltem első benyomásom ábrázolását; a kísérlet nem volna őszinte és nem vezetne eredményre. Éjfélkor levetették a kosztümöket, a ligeti fotográfusokból és Liliomokból frakkos urak, a kis cselédekből estélyiruhás hölgyek lettek. Egyszerűen bemutatkoztam neki.

- Magáról sokat hallottam, - mondta. Kellemes hangja volt, csupa kacéran elvékonyodó, kislányosan selypítő, kérdő árnyalat, csupa tréfás merengés. Holdfényes hangja volt, mint egy shakespeare-i fiatal lánynak, mint Rosalindának vagy Violának, de volt benne valami pozitív és tárgyilagos, valami iskolázott és öntudatos is. De nem beszélek többet a hangjáról. Úti élményeimről akarok beszámolni, nem rajongani. Megtudtam, hogy N... Irénnek hívják, Debrecenből való, matematikával és fizikával foglalkozik. Egész lényében volt valami kimondhatatlan simaság, igazán nem látszott vidéki fruskának. Huszonhat éves. A tikkadt és poros magyar valóság semmi nyomot nem hagyott rajta, csak a szeme körül látszódott a megfeszített szellemi erőfeszítés néhány szarkalába és homlokán a két jellemző függőleges redő... Amint tudod, hiszen sokszor elmondtam, szerelemben nincs érzésem az értelem vonzóereje iránt, nem szeretem az okos nőket. Az ágyban egyedül akarok lenni a szenvedélyemmel, nincs szükségem szemtanúkra. De ez a lány különös módon vonzott, egyelőre még testetlenül, elvontan és átszellemülten, mint egy nemes ívben repülő fecske... Azt nézed, hogy megvonaglott az ajkam és a kezem ökölbe szorult? Bocsásd meg a neveletlenségemet, még sokáig kíméltre szorulok, egyensúlyom oly ingatag, oly törékeny, a legkisebb szellő felborítja. Talán még korai kifecsegnem életem egyetlen nagy kalandját, még nem alakult ki, még nem szűrődött le bennem. De lehetséges, hogy ennek a kavargó és felemás lelkiállapotnak is van érdekessége, miközben így fröcskölök és bugyborékolok, mint a forró leves, önkéntelenül olyan anyagot szolgáltatathatok az emberi lélek tudományához, amelyet hideg fejjel nem tudnék előállítani. Én mindenesetre meg próbálom őrizni öntudatom tisztaságát, elemző értelmem kifogástalan működését, de ha néha elborít az indulat, - mint az előbb, amikor eszembe jutott, hogy bánt velem később Irén - az is rávilágít az én lelkem és e különös szenvedély törvényeire, annak is megvan a maga szerepe a szabatos, összefüggő gondolatok és a részegen tántorgó érzések együttesében, amellyé változtam. Ha becsületesen engedelmeskedem neki, ha átengedem magamat a ritmusának, ha ellenállás nélkül elmondom, amit diktál, talán sikerül azt a látszatot keltenem, hogy mindezt szándékosan művelem, és a nyers

vallomás előre megfontolt kompozíció, az, a rövid idő múlva teljesen elázott ember, aki mindezt összefecsegi, egyszerű figura, regényhős, akinek jól megrajzolt, éles körvonalai a szerző tágabb öntudatában tükröződnek, így talán sikerül elhitetnem, hogy okosabb vagyok saját magamnál. - Mondom, sajátságosan vonzott ez a lány, azelőtt úgy kellett kényszerítenem magamat az érzelmes kalandokra, mint valami lelki gyakorlatra, vele egyszerűen nem tudtam betelni. Szép, fényes, gesztenyebarna, de inkább szőke jellegű haja volt, üde, rózsásfehér arcbőre és óriási nagy szája, egyszerre fecskére és ragadozóhalra emlékeztetett, nemhiába neveztem el később cápamadárnak... Már megint kezd felborulni az egyensúlyom... Megpróbálom összeszedni emlékeimet, de a tények önmagukban értéktelen lomok, nem derül ki belőlük semmi, olyanok, mint a nagy remekművek tartalmi kivonatai. Különben is rosszul emlékszem rájuk, csak a hozzájuk fűződő érzések sajognak az idegeimben. Várj csak, be kell hunynom a szememet, az a kövér úr ott jobbra, aki gombás harcsát eszik, megzavar. De hiába hunyom be, nem jut eszembe semmi. Akárhogy töröm a fejemet, nem tudom felidézni, mit mondott ő, vagy mit mondtam én, mikor megismerkedtünk; csak jövés-menésre emlékszem a barátom termeiben, egy csinos asszonyra, akinek tüzesen udvaroltam, egy másikra, aki majdnem megvert, olyan szórakozottan felelgettem a kérdéseire, egy Liliomnak öltözött magas állású úrral kötött futó barátságomra, csupa lényegtelen részletre emlékszem, amelyekből valahogy mégis ő bontakozik ki, mint a nagy revüszínházakban a süllyesztőből hirtelen felemelkedő királynő. Reggel háromkor egy díványon ültem mellette és sokat beszéltem, de nem mohón, mesterséges felhevültséggel, nem ujjongva, ahogy szoktam, hanem csendesen, szinte tartózkodva, kéjesen csipegetve a mondanivaló mérhetetlen bőségéből. Valami nyugodt, egyensúlyozott öröm járt át, kellemes, egyenletes forróság. Lelki életem, amely olyan unottan kezdetlegessé durvult, mint egy agyonkínzott játékpisztoly, most egyszerre áradni kezdett, mint amikor a forráskutató tömérék meddő, unalmas kísérlet után bő vízre talál. Már megint kísért a szerelmi levelező... Érzem, hogy nem tudom kifejezni magamat, amit mondok, csak esetlen dadogás. Valamikor vakon hittem abban a flaubert-i mondásban, hogy *l'inexprimable n'existe pas* - a kifejezhetetlen egyszerűen nincs, most a saját bőrömon tapasztalom, hogy a nagy író tévedett; a mértéktartó, szerény érzelmeket, amelyek menetrendszerűen beosztottak, mint az aglegény élete, ki lehet fejezni; a nagy szenvedélyek emléke is kifejezhető - talán, de a szenvedély a maga valóságában csak panaszos, elnyújtott ugatásokra képes, csak nézni tud, szomorú, hű kutyaszemekkel. Sajnos, engem a történet hősnője jobban érdekel, mint az, hogy pontos és a tartalomhoz simuló szavakkal csengő, ütemes prózában meséljem el neked; régi tudományomra, amellyel alkatrészeire bontottam és újra összeraktam a látomásaimat, az írói mesterség fortélyaira és fogásaira most úgy nézek vissza, mint az elhújasodott, köszvényes erőművész a hajdani súlyzóira... Valamikor azt hittem, a világon a legmulatságosabb, jobban mondva az egyetlen lehetséges állapot írónak lenni, most már tudom, hogy az írói hiúság apró diadalai és elvétele kiverekedett valódi eredményei csak nyomorúságos pótszerek, csak arra valók, hogy az ember agyonüsse az időt. Ma nincs bennem sem hiúság, sem becsvágy, micsoda ostoba regényközhely az, hogy az ember „majd megmutatom neki” kiáltással, összeszorított fogakkal munkához lát... Kinek mutassam meg? Legfeljebb odáig jutok el, hogy elképzelem páratlan diadalmenetemet, amely őt nagyon fogja bántani, bár ez sem bizonyos, lehet, hogy egyáltalán nem érdekli. Vannak talán emberek, akiket a szenvedés felemel és megtisztít; belőlem siránkozó és dagályos naplopót csinált. Milyen bölcs volt a klasszikus széptan, mikor azt hirdette, hogy csak a közepszerű érzelmek alkalmasak a kifejezésre; az írói mesterség két véglete, amelyek közül egyik sem ér semmit, hogy az emberrel vagy nem történik semmi és akkor nincs miről írnia, vagy nagy dolog történik és nincs se kedve, sem ereje megírni... Mit szólsz ehhez a maximához, most rögtönöztem, még kissé dőcög, de majd kicsiszolom, talán mégsem vagyok egészen elveszett ember... De hadd szedjem össze a gondolataimat, ez a történet jobbra-balra tántorog, vargabetűket csinál, dülöng, mint a részeg ember... Jani, még három decit... Ott tartottam, hogy a díványon ültünk

és én lassan, kéjesen, halkan vallottam neki. A percek nem rohantak és nem álltak, akkor ismerkedtem meg az idő egyenletes múlásával, mikor az ember nem marad el mögötte és nem előzi meg, hanem önfeledten úszik a sodrában. Talán ez a boldogság... Észre se vettem és reggel hat óra lett. Azzal sem törődtem, hogy valaki ült mellettünk, egy komoly tekintélyes hölgy, akire ügyet se vetettünk. Minden szavunkat hallotta. Ha agyonütsz, sem tudom megmondani, mit mondott Irén, vagy mit mondtam én ezen a január 16-i hajnalon. Ezt különben már másnap elfelejtettem; hetek múlva, mikor már kezdtük megünnepelni szerelmünk jubileumait és gyűjtöttük a hagyományait, megkérdeztem Iréntől, miről beszéltünk. Neki pozitívabb, iskolázottabb agya van, mindenre emlékezett. Elmondtam, milyen sivár, milyen kilátástalan a maga meddő keringésében az életem; az anyámról beszéltem. Ha százszor is vadonatúj esemény történt az életemben, valami, amit hiába próbáltam és próbálok a múltamhoz hasonlítani, mégis tovább dolgoztak bennem érzelmi beidegzettségeim; szokásom szerint ajtóstól törtem be a házba, nyomban kitaláltam lelki életem egész felhalmozott készletét. Most utólag szégyellem, hogy az anyámat emlegettem, éppen mert mindig ezt szoktam művelni... Nagyon jól tudom, hogy nincsenek a világon tiszta és szép érzelmek, minden érzés zavaros, gyanús és kétértelmű, de vannak emberek, akik legalább a látszatot megóvják azzal, hogy hallgatnak és a csend, ha nem is tisztít meg, legalább eltakar és tiszteletet parancsol. Én az úgynevezett szép érzelmeimet úgy győtröm, nyűvöm, facsarom, amíg gyűröttekké és szutykosakká válnak, állandóan viselem, mint a fehérneműmet. Az anyámat csakugyan szerettem, annál émelítőbb, hogy könnyfacsaró, kulisszahasogató céllal beszéltem róla, gyakorlati hátsó gondolattal, azért, hogy meghódítsak egy lányt, aki társaságban megtetszett nekem. Nem Irén volt az első nő, akinek az anyámról beszéltem; állandó műsorszámom volt, mint más férfinak az afrikai vadászkaland.

Reggelfelé, mikor már ritkultak a vendégek és lehervadt és elszontyolodott az éjszakai jókedv, az emberek fázósan gubbasztottak a karosszékekben, mint a szegények a tűz mellett, én még mindig Irén fülébe súgtam végtelen hosszú, kifogyhatatlan gyónásomat. De akár-mennyire tele voltam magammal, észre kellett vennem, hogy tekintete elkalandozik, majd megszeppenve, büntudatosan tér vissza hozzám. - Fáradt? - kérdeztem. - Igen! - mondta hálásan, felragyogó arccal. Hazavitettem. A taxi néptelen utcákon rohant végig a téli szürkületben. Kísérletet tettem, hogy megcsókoljam. Gyöngéden elhárított. - A csók olyan nagy dolog, - mondta. Nagy ünnepi alkalomra tartogatjuk. Már akkor feltűnt, milyen ritka színvadi érzéke van, mennyire ismeri minden mozdulat jelképes és hangsúlyos varázsserejét. Talán a parasztoktól tanulta. Néhányszor arcomhoz dörzsölte orrát, mint a kínaiak, ennyi egyelőre elég volt. Kezembe vettem az arcát és figyelmesen néztem a derengő világosságban. Nagy feje volt, arca oldalt tatárosan kiszélesedett, mint valami buja, ízes gyümölcs. Hátrafésült sűrű oroszlán-sörénye mögött irtózatos szellemi képességeket gyanítottam. A taxi megérkezett a ferencvárosi utcába, ahol akkor ismerősöknél lakott. Harmadnapra meghívott teára. Még nem vett le egészen a lábamról, és régi tapasztalataim nem sok jóval biztattak. Az ingoványból, amelybe állig belesüppedtem, nem olyan könnyű kigázolni. Az első két-három találkozás bizonyára tündérszép lesz, de mi lesz aztán? És főképp mi lesz akkor, amikor be kell váltanom ígérete-met, választékos becsvágyamat, önsanyargató sznobizmusomat, amely vaskos és markos vászoncelédek helyett törékeny, légies és átszellemült nőkhöz kényszerít, hogyan fogom szerelmi cselekvéssé változtatni? Baljóslatú kérdőjelek cikáztak előttem, miközben a taxi hazahozott Budára. Ez is olyan lesz, mint a többi, gondoltam csüggedten az ágyban.

Másnap, vasárnap reggel tízkor felzavartak. Váratlanul beállított elkergetett barátnőm. Apró, fekete, kifejezéstelen malacszemével egyszerre gúnyosan, magabiztosan és megszeppenve nézett rám. Tudta jól, hogy előbb-utóbb ráfanyalodom, csak az időponttal nem volt tisztában. Meg se várva, hogy felszólítsam, vetkőződni kezdett. Megindító, naiv szemérmertlenséggel

nyújtotta át szép szobrászi termetét, sima, fehér, rugalmas és erős testét. Ő volt számomra a mindennapi kenyér, a tenyeres-talpas üde valóság, a futó öröm számtalanszor megjárt, legkényelmesebb és legrövidebb útja. Mondanom sem kell, hogy azóta visszatértem hozzá, ráfanyalodtam, mint a kutya az ólra, ahol legalább biztonságban van, nem lesnek rá jobbról-balról bohókás, torz és gonosz veszélyek, tanúk nélkül kinyújtózhatik és belesüppedhet a langymeleg földbe, melyet kipárnázott a megszokás. Nem tudom - jó volna ellenőrizni -, hogy hitelt lehet-e adni a nyugodt, derűs, felhőtlen családi boldogságról szóló irodalmi mendemondáknak; ami keveset a környezetemből megismertem - rossz megfigyelő vagyok -, inkább arra vall, hogy a házasság is fordulatok, meglepetések és puccsok sorozata, egymásból nyíló szobák végtelenje, elbújtatott ajtókkal, amelyek egyszerre csak felpattannak és a soron következő, de még mindig nem utolsó szobába vezetnek. Az a gyanúm, hogy a házasság a lehető legjobb esetben afféle üdülöhely, ahol begyógyulnak a sebek; akinek ellőtték a lábát, valahogy megtanul műlábon bicegni, vagy Robinson szigete, amelyet a hajótörött a fantommá vált, talán sohasem létezett otthon nyomorult jelképeivel berendez magának... A boldogság nem nyugalmi állapot, hanem vágató iramú kalandregény és a nő, aki előállítja, maga is kalandornő, mézes madzaggal csalogat bennünket és mi mohón, eltorzult halszájjal kapunk utána és sokáig hétrét görnyedünk, fetrengünk a szenvedéstől, mert nem fér a fejünkbe, hogy annak, amit érzünk, semmi sem felel meg a külső, tárgyi valóságban. Nem volt igazuk azoknak a középkori teológusoknak, akik Isten létét azzal bizonyították, hogy nekünk fogalmunk van Istenről, akit közvetlenül nem tapasztalunk. Lehet, hogy van Isten, de tőlünk függetlenül van, tekintet nélkül arra, hogy tudunk-e róla, vagy sem... De megint előre szaladok, kifecsegek olyan dolgokat, amelyek később következnek, nemhiába mondtad, hogy nem vagyok elbeszélő, ráadásul filozófálok, mert az idegeim megint kezdik felmondani a szolgálatot, megint félrebillen az egyensúlyom és ilyenkor bölcselkedem, a filozofálás nálam csak ideggyöngeség, semmi más...

Egyszóval vetkőződni kezdett a volt barátnőm. Énbennem azonban munkálni kezdett a hűség az új szerelemhez, az új ábrándhoz, amelyben még nem hittem. Előkotortam az éjjeliszekrényemről egy kis bankjegyet, megcírógattam a lányt és elküldtem. Nem ártana újjáértékelni a hűségről való fogalmunkat. A hűség nem erkölcsi követelmény, nem erény, talán inkább bűn, mindenesetre szenvedély. Én úgy vagyok hű, ahogy az ember makacsul és kéjesen belefúrja magát az álomba. Az én hűségem a kiszolgáltatottság önkívülete, mintha megkapaszkodnék egy óriási anyamellben. Ha nem volnék hű, akkor a szó leghétköznapibb, legtestibb értelmében nem tudnék szeretni. Én sajnos, nemcsak a nőt szeretem a szerelemben, hanem magamat is, - ne haragudj, hogy ilyen szemérmetlenül levetkőzőm előtted, de hát ez a mesteriségemhez tartozik és különben is úgy érzem, vagy azzal áltatom magam, hogy vannak jólszületett lelkek, amelyek meztelenül is tiszták - én magamat is szeretem a szerelemben és miközben a nőt ölelem, szobám mennyezetére és falaira tükröket képzelek, és a tükrök az én odaadó, együgyű, ragaszkodó szerelmemet verik vissza...

Mikor hétfőn este hatkor szorongva, száraz torokkal becsengettem Irénhez, szerelmünknek már múltja volt, amelyről ő nem tudott, áldozatot hoztam érte, akármilyen kicsi áldozatot... Természetemet ebben az ünnepi pillanatban sem tagadtam meg. A házszámra emlékeztem, de az emeletet és ajtót elfelejtettem, meg kellett kérdeznem a házmestertől, hol lakik N... Irén, mikor felvitt a liften. Látod, így bukik orra, így omlik össze a legtisztább érzélem az idegrendszer nyomorult kisiklásain és rövidzárlatain, kihagyó, fegyelmezetlen emlékezete így bélyegzi az embert tapintatlan fecsegővé, aki első látogatásakor máris pletykát indít el az imádott nő házában. A tiszta műfajok, a mellézköngéktől és csúfos-siralmas árnyalatoktól ment nagy szerelmi tragédiák nem ellenkeznek a mai ember elemző értelmével, csak testben-lélekben hozzá kell nevelnünk magunkat a műfaj nagyságához, életünk minden pillanatában méltónak kell bizonyulnunk hozzá, hajlékonnyá kell tennünk az izmainkat, szépen tagoltta,

megfontolttá és fegyelmezetté a beszédünket, szerelmünket nem szabad zsírpecsét ruhában és ápolatlan körmökkel viselni, nem szabad engedni, hogy az érzelem dadogva törjön ki a számon, vagy olyan szavakkal keverve, amelyeket magunkba kellett volna fojtanunk, vigyáznunk kell rá, hogy egyetlenegy érzés tartson a hatalmában, mint a tragikus hősokeet, ne telepedjenek melléje apró, élősdie érzések, a lélek hitvány karcolatai és humoreszkjei... Nekem ebben az érzelmben semmi gyakorlatom nem volt, az előírásait is csak könyvekből ismertem. Milyen kár, hogy az ember semmi edzésre nem tehet szert olyan cselekvésben, amelyre egyszer életében van alkalma. Ha legközelebb beleszeretek valakibe, gyakorlottabb szerelmes leszek, csak hogy szerelmes pályafutásom minden valószínűség szerint véget ért.

A kopott, rozoga előszobában, amely oly furcsán ellenkezett a néhány év előtt épült házzal, erősen eltökéltem, hogy szertartásosan tartózkodó leszek, egyetlen hanggal vagy mozdulattal sem emlékeztetem Irént, hogy a taxiban már megkezdődött köztünk valami, hadd mutakozzam komoly férfinak, aki nehezen vet lángot, egyszerűen és mélyen érez és ellenáll a szenvedélyének, amíg az érzés szertelen ereje térdre nem kényszeríti. Új magatartás lehetősége villant meg előttem, amellyel talán sikert aratok - nem a nőnél, az még nem érdekelt különösebben, hanem saját magamnál, sikerül őszintén szeretnem valakit, sikerül szert tennem a nagy életrajzi adatra, amelyet úgy üldöztem, mint Schlemihl Péter az árnyékát. Férfi leszek, egyszerű és komoly, aki nem a szellem rakétáival hódít, hanem tengerszem mélységű szívének nyugodt csendjével, amelyet egyszerre kavár fel a vihar, a lélek rejtett kincseivel, a nem túllicitált és feldagasztott, hanem inkább visszafojtott szenvedély tüzével... Így talán lesz valami a dologból, gondoltam, mikor a cseléd kilépett a szemközti ajtón és jelentette, hogy a kisasszony vár. Ebben a pózban vonultam be a szobába, sietség nélkül, arcomon nyugodt, szerény, szelíd mosollyal, szememben kedves komolysággal, mint afféle romantikát előző, alpesi egyszerűségű, nem túlságosan okos, de talpig férfi... A szobában majdnem összerázkodtam a meglepetéstől. Az előszoba után nem sok jót reméltem, de ennyire lesújtóan, nevetségesen hozzá nem illő környezetre nem számítottam. Az ormótlan rézágy kockás pokróccal volt leterítve, a bal oldali falnak roskatag gótikus pohárszék támaszkodott, a többi bútor is szüette, mogorva és vigasztalanul nyárspolgári volt. Irén maga sem tetszett ebben a környezetben, az esti program miatt valami estélyi ruhafélét viselt, elől, hátul meg a karján recésen áttört betéttel, egyébként fényes, fekete selyemszerű anyagból. A ruha természetellenesen kiszélesítette a vállát, egyszerre monumentális és vedlett volt, mint egy töredező vakolatú nagy ház, arca és teste szomorúan nyúlt ki ebből a dicstelen tokból, hiába, a tudós nők nem tudnak öltözködni... Még széles, mongolos arca, amely szombaton annyira elbűvölt, sem tetszett; vonásai megnyúltak, elvékonyodtak és megpuhultak; egy pillanatig úgy éreztem, egyetlen könnyű mozdulattal le tudnám szakítani az orrát. Csodálatos, felejthetetlen nagy szája most förtelmes lebernyeg volt, valami óriási éjjeli lepke hullája... Kihűlve, kiábrándulva, jéggé fagyva álltam előtte. Igazán nem került fáradtságomba szertartásosnak és tartózkodónak mutakozni. Irén, úgy látszik, kitalálta gondolatomat.

- Mit szól ehhez a rémes szobához, - mondta. - Én nem tehetek róla, nekem semmi közöm hozzá... A háziasszonyaim nagyon kedvesek, de nincs ízlésük... De nagyon derék, aranyos nők. Az egyik nyelvtanárna, a másik tornatanárna... Mit csinálunk este?

- Moziba megyünk.

- Akkor jó lesz sietni. Talán megleázhatunk.

Akkor vettem észre, hogy a csúf és kopár szobában mégis volt egy szöglet, amelyet Irén magához hangolt és színezett. Az asztalterítő valódi népművészeti munka volt, az üveg-tányérok nemes alakúak és ízlésesek, a két nehéz ezüst teáspohár bohókásan, nagymamásan, de kedvesen ódivatú. - Családi örökség, - mondta. Különös uzsonnát szolgált fel. Túrós-kalácsra vaját kent és a vajas túrós-kalácsra diót szórt.

- Mit szól ehhez az uzsonnához? - kérdezte.
 - Nagyon kitűnő, - mondtam megfontoltan és udvariasan, előírásomhoz híven.
 - Semmit sem juttat az eszébe? - kérdezte hirtelen aggodalommal a szemében.
- Ostobán bámultam rá.
- Igazán semmire sem emlékezteti?
 - Mire kellene emlékeztetnie?
 - Majd később megmondom.

A rejtélyes étel nagyon ízlett. Nyalánk volt, túl édes, nehéz, mint egy célzásokkal zsúfolt, fűszeres vallomás. Irén nem vette le rólam mohó kíváncsiságtól sugárzó, okos tekintetét. Kezdett visszaszépülni, a képhez hasonlítani, amelyet róla őriztem. Kinyújtottam a lábamat, mintha átjárna a kályha melege. De már indulni kellett.

A moziban jó amerikai filmet adtak. Szegény emberekről szólt, akiket úgy sodor az élet, mint a dinnyehéjat a folyam vize, sodródó, küszködő, ijedező, részeges, hol siránkozó, hol nevetgélő szegényekről, akikkel játszik, évődik, incselkedik a gondviselés, hol megcibálja, hol magához öleli őket, ételszagú szobákról és konyhákról, lucskoskezü, tartás nélküli kis rongyemberekről, akiknek nem osztottak önérzetvédő álarcot, sem gentlemangőt, sem munkásöntudatot. Vágtatott a film az autógarázsok, felhőkarcolók, éjszakai tolongások, knock outok, nyomortanyák, füledt kispolgári lakások, elegáns éjszakai vendéglők, óceánjárók között, amíg Jack Dempsey, mint valami frakkos deus ex machina, mindent helyre nem ütött. Érzélgős és falánk szemem mélyen belesüppedt minden egyes részletbe, ahelyett, hogy átengedte volna magát a történet ritmusának, elmaradt, visszanézett, alkatrészeire tördelte az egészet, nehézkesen és sikertelenül próbálta követni a cselekményt. Ma is órákhosszat tudnék mesélni e film körvonalairól és árnyalatairól, díszleteiről és arckifejezéseiről, de sejtelmem sincs - akkor sem volt -, mi történik benne. Nem vagyok igazi mozilátogató, a film legföljebb, mint írói mesterségem segédtudománya, mint arcképgyűjtemény, mint életkivonat kerülhet szóba számomra, de átélni nem tudom. Irénnel majdnem minden este moziban voltunk, amióta szakított velem, be sem tettem a lábamat. Egyik-másik film érdekelt volna, de nem vitt rá a lélek; bár nem érdemli meg, valamivel mégiscsak meg kell gyászolnom az emlékét. Nem merek moziba menni, mert alig van Pesten filmszínház, ahol ne lettünk volna együtt és bizonyosan elragadna, bekapna az emlék örvénye, mint egy cápa óriási szája... Ha majd lesz bátorságom moziba menni, akkor elmondhatom magamról, hogy meggyógyultam... Amióta szakított velem... Ne haragudj, hogy megint felborult az egyensúlyom, ezt ma éjszaka meg kell szoknod. Ne is törődj vele.

Nagyon jó volta film, de történetfoszlányokkal, történetatomokkal hamar jóllakik az ember, ha magán a történeten nem tud eligazodni. Néhányszor ásítást nyomtam el és nem nevettem azokon a helyeken, ahol az egész közönség rengett a nevetéstől. Irén csodálkozva, hitetlen mosollyal nézett rám, mikor megmondtam, hogy nem tudom követni a filmet. Inkább őt figyeltem. Hálásabb, gyermekdedebb közönséget álmodni sem lehet ennél a körme hegyéig szellemi lénynél. Arckifejezése beszédesen ábrázolta a történet minden fordulatát. Szemei összehúzódtak az öröm kéjes nyújtózásában, szájából halk kuncogások törtek ki. Olyan volt, mint egy óriási macska, önmagába búj, de tárva-nyitva a külvilág minden benyomása számára, egyszerre élvezte a mozit és azt, hogy ilyen határtalanul tud élvezni. Engem megcsapott egy nálam hatalmasabb, erősebb, egészségesebb természet, egy felszabadultabb, diadalmasabb lélek lehelete. Te sohasem láttad ezt a lányt, nem tudod elképzelni az arckifejezését a körüti moziban, ezt a mérhetetlenül érzéki szellemességet, ezt a beavatott és okos csodálkozást, ezt az ironikus izgalmat... Igen, barátom, az érzés csodálatos trapézművésznője ő, az

élvezet atlétája, ami örömléhetőség mellett más szórakozottan elsiet, azt ő úgy szívja magába, mint a vetés a napfényt. Ez a kivételes képessége okozza a vesztét és az enyémét is... Jani, még három decit... Azt hiszem, akkor szerettem bele, de még sokáig nem vallottam be magamnak.

Mikor vége lett az előadásnak, zuhogott az eső: január 18-a volt. Be akartam ülni az első taxiba, de Irén megfogta a karomat.

- Keressünk kék taxit. Úgyis olyan rosszul megy azoknak a szegény embereknek.

Percekig áztunk az esőben, amíg akadt kék taxi. Mikor benn ültünk, fogadkozásom ellenére félénk kísérletet tettem, hogy megcsókoljam. Gyöngéden, de határozottan elutasított. A nagy, jelképes pillanat még nem következett be. Megvacsoráztunk és én közben állandóan azon tűnődtem, szép-e ez a lány, vagy ijesztően, hátborzongatóan csúnya? Bár, tudod, a csúnyságnak van egy foka, amely már vonzóbb a szépségnél. Angliai Erzsébetért, ezért a hosszú, sovány, csontos, nagyorrú, nagyszájú nőszemélyért megőrültek a férfiak, és láttam egyszer egy színdarabot, amelynek förtelmesen csúnya vénkisasszony hősnője magába bolondítja a pénzen vásárolt férfit... Ahogy elnéztem Irént a divatos belvárosi vendéglőben - egy pillanatig az is motozott a fejemben, lehet-e ennyire rosszul öltözött nővel ide jönni. Nem vetette le nagy, emeletes kalapját, amely cukorsüveghez hasonlított és ezúttal kissé együgyű és tolakodó paraszti ízt adott neki. A szomszéd asztalnál ismerős ült, öreg, kopasz pesti aranyifjú egy fekete estélyiruhás nővel. A nő arcátlanul, kihívóan szép volt, szinte émelítően szép, mint egy hiú és zsírosan érzéki bankár álma. Mikor az öreg felém fordította fénylő koponyáját, feszengeni kezdtem. Védekeztem ez ellen a szerelem ellen, többek közt olcsó hiúsággal. Ráadásul az az érzés gyötört, hogy Irén mindent lát, mindent tud; olyan mérhetetlenül okosnak képzeltem, hogy egyetlen szempillantásában mindenestől elférek, minden elgondolt gondolatommal és minden lappangó érzéscsírámval egyetemben, mindent tud rólam, amit én tudok és mindent, amit talán sohasem fogok magamról megtudni, kezdetleges kis gépezet, afféle gyerekmozdony vagyok számára, keresztüllát rajtam, játszi könnyedséggel összerak és szétszed, éppoly reménytelen vállalkozás volna valamit eltitkolni előle, mint a könyvelőnek a sikkasztást... Bizonyosan most is úgy olvassa a gondolataimat, mint az újság nagybetűs címeit. Már szinte mentegetőzni kezdtem azért a főbenjáró bűnért, hogy egy pillanatig nem tetszett nekem, ellenszenvesnek, sőt majdnem szánalmasnak találtam, már majdnem meggyóntam neki a bűnömet, mikor észrevettem, hogy nincs mit meggyónnom, hiszen egyszerre megint nagyon vonz. Okos! kiáltottam, nem, kurjantottam el magamban mámorosan. Irén okosságának egyszerre brutális vonzóereje támadt, szinte testet öltött nagy cápaszájában, nevetése közben kilátszó apró, ritkás fogaiban, az értelem fénye sugárzott a két aranyfogáról. Én a szerelemben megsemmisülni akarok, elolvadni, mint a cukor a pohár feketekávéban és e mérhetetlen okosságban elsüllyedhetek, beleveszhetek, mint egy feneketlen kútba. Milyen hamis, hazug elképzelés vezette a földkerekség minden Faustját a bamba, lenszőke Gretchenek karjaiba! A gondolat emberének nem zsongó, édesen sajgó magány kell, nem felhős, mélabús fölény a szerelemben, nem mérhetetlen távolságok óceánja, mintha a nő, akit csókol, Amerikában volna, nem gügyögő tudatlanság és selypítő butaság saját mázsás bölcsessége ellentétéképp, a szerelemben nem leereszkedni kell, ez legfeljebb kaland, unatkozó dandy rangrejtett kiruccanása... Egy francia kritikus gonoszul mondta Fausról, hogy az ég és pokol hatalmasságainak összeesküvése kellett ahhoz, hogy birtokába vegyen egy polgárlányt... Faust ugyanis nem volt szerelmes. A szerelmes ember nem álmodozni akar a szerelemben, halk zenekíséret mellett, hanem szolgálni, hódolni... Faust nem szerette Gretchent, még csak nem is kívánta, csak csipegetett belőle, mint az ember az előtte heverő húsféle hors d'oeuvre-ből a francia vendéglőben. Érzéketlen szamarak azok, akik a nőt harisnyát stoppolni, meg a konyhába küldik, és nyegle fölényel beszélnek a kékharisnyákról, a tudós nőkről. Hidd el nekem, barátom, a tudós nő az igazi szerető, az volt már az ókorban és a renaissance-ban.

Parancsolsz irodalmi példákat?... Most már értem, hogy a vaskos, nagycsontú, hájas Staëlné miért őrijtette meg a férfiakat, hogy George Sand miért pusztított végig, mint egy fergeteg, kora legtehetségesebb emberein. Volt már dolgod kékharisnyával, nem ványadt, reménytelen kis ragadozóhallal, aki nem fal fel semmit, hanem igazival, diadalmassal, cápával? Ha az ember eggyel találkozott, a pokolba küldi a világ minden Greta Garbóját! Olvastad az újságban, most volt Pesten az önálló hivatású nők világkongresszusa, a leghíresebb asszonyok fényképei meg is jelentek a lapokban. Oh, hogy szerettem volna odasettenkedni hozzájuk, ha másképp nem, mint riporter, de nem mertem, attól féltem, a rendőrség vezetett ki. Biztos, hogy szerelmet vallottam volna valamennyinek... Hidd el, nincs részegítőbb női tulajdonság, mint az értelem és az akarat erő. Az én érzéseimre már csak Corneille hősnői hatnak... Sokáig elnéztem az újság mellékletében a kanadai húszmillió dolláros vállalat vezérigazgatónőjének a fényképét, hogy szerettem volna megcsókolni elvirágzott mellét! Hogy irigylem az okos nők szelíd, jólnevelt, szolgálatkész, kissé mafla férjeinek a sorsát. Irén mellett három hónapig úgy éreztem magamat, mint egy tudós és szent középkori királyné vaskos, oktondi, részeges férje. Ma is az volnék, ha közben nem történik az a... szerencsétlenség... Már megint kezd felborulni az az istenverte egyensúlyom... Egyszer majd írok valamit a tudós nőkről, regényt vagy tanulmányt, már gyűjtöm hozzá az anyagot. Figyeld meg, csak a legritkább esetben szépek, arcuk többnyire szabálytalan, járásukban nincs báj és rugalmasság, testük puha, végtagjaik lomhák... De hogy tudnak csókolni! Az ember ítéletnapig a rabszolgájuk marad... Nincs más kívánsága, mint hogy a cápa leharapja a fejét...

- Mondja, Irén, mire kellett volna emlékeztetni az uzsonnának, - kérdeztem hirtelen. Rám-nézett, zöldesszürke szeme zavarosan, kétértelműen, majdnem szemérmetlenül mosolygott. - Igazán nem tudja? - Nem. - Az édesanyja szakácskönyvéből való a receptje. Krenmüller mama azt mondta, kissé túlédés, túlnyalánk... Én egyáltalán nem találom és csak azért is elkészítettem. De ez fölösleges fáradság volt, nem vett észre semmit.

Riadtan néztem rá, ízek emlékeivel túlterhelt, fojtogatóan édes és halálszagú érzések kavaro-gtak bennem. Anyám kísértete derengett előttem, úgy, mint a halálos ágyon, félrecsúszott szájjal, siralmasan, vagy néha álmomban. Szegényke, halála előtt megírta a szakácskönyvét, lázas gyorsasággal, mint aki tudja, hogy kevés ideje van, dekákra adagolva, habverővel fölverve, tortasütőbe töltve azt, amit az életből megízlelt és amit én szavakkal próbálok körüljárni... Egyszerre visszaéreztem a vajjal megkent, dióval beszórt túróska ízét, beszélt ez az íz, értelmetlenül gügyögve, dallamosan, olyan meghittséggel, amely a testek mélységeiből születik, s a szaga néha félszegen, illetlenül és szívettépően áttör a társas érint-kezés selyemkonvencióin... Irén megkínált engem az anyám főztjével, fölbolygatta bennem a szétdúlt, elpusztult otthon emlékét, egy pillanatra előhívta számomra az egyetlen, az igazi környezet hangulatát, ahová visszavágyom, megcsillantotta előttem a boldogságot... Egyszerű lélektani kísérletet végzett, de bámulatosan sikerült: meghódította az öntudatlanomat, bekvártélyozta magát a múltamba. Mennyi nagyszerű kíméletlenség, milyen hősi szemér-metlenség kell ahhoz, hogy egy nő így belegázoljon egy férfi ösztöneinek a dzsungeljébe. Micsoda edzése lehet a kényes, csiklandós és veszedelmes érzések között való kalandozásban. Milyen ihlettel tapintotta ki az egyetlen pontot, ahol ellenállás nélkül meghódolok, - akkor nem gondoltam rá, hogy két nappal előbb órák hosszat fecsegttem neki az anyámról. Nehéz, zsibbadt, de mondhatatlanul kellemes gyengeség fogott el, éreztem, hogy alámerülök a léleknek egy mélyebb rétegébe, ahol talán jobban önmagamra eszmélek, mint a felszínen, afféle földalatti cseppkőbarlangba, ahol őskori képződmények, millió esztendő csodák várnak rám... De tartoztam a nagyvilági vendéglő pincéreinek, az öreg aranyifjúnak és meg-rendült, de még védekező önmagamnak azzal, hogy ne áruljam el magamat. - Igazán nagyon kedves, - mondtam.

- Kissé fáradt vagyok, menjünk haza, - mondta Irén, és hátrasimította oroszlánsörényét. - Mindig kócos vagyok, - tette hozzá.

Kiderült az idő, gyalog kísértem haza. Nem sokat beszéltünk. Befordultunk a kis térre, elmentünk a nyeszlett parkocska mellett. A kapuban Irén megszólalt.

- Jól viselkedett. Ha észreveszem, hogy egy férfi elbízza magát, azt hiszi, biztonságban van, akkor kidobom. Lehet, hogy nagyon meg fogom kínozni, de azért hálás lesz nekem.

- Mikor találkozunk?

- Holnap ráér?

- Hogyne, ráérek. Jöjjenek el úgy, mint ma?

- Nem, én megyek el magához. Magánál vacsorálunk. Nagyon kíváncsi vagyok a készülő regényére, majd megmutatja.

- Köszönöm szépen. Kezét csókolom.

Ne haragudj, de most nem tudom folytatni a történetemet. Mialatt beszéltem, figyeltem magamat: unva, kelletlenül, gépiesen hadartam le az emlékeimet, mint valami kiállhatatlan, sivár penzumot. Ma este őszinte akarok lenni, minden pillanatban egyformán őszinte. Akkor is hazudom, ha igazat mondok és közben eltitkolom, hogy fűtülök az igazságra. Az irodalom, legalábbis az a fajtája, amit én művelek, a múltra irányul, a múlton kotlik, melengeti, kényeztet a múltat. Az én irodalmam temetőlátogatás, halottak siratása. Csak olyan tárgy tud megragadni, amelyben úgy nyüzsögnek az emlékek, mint a pohár vízben a baktériumok. Egy időre megszabadultam a múlttól, a jövőbe rohantam, mint a távfutó a kifeszített szalag felé. Két hónapig és tíz napig nem voltam író, cserbenhagytam a mesterségemet, ahogy a katona békekötéskor ujjongva elhajigálja a fegyvereit, olyan voltam, mint a többi ember, hátsó gondolat nélkül éltem, nem a lélek gyorsírója, a kifejezés automatája voltam, aki megrendelésre érez, hanem azért éreztem, mert jólesett, mert nem tudtam betelni vele. Két hónapig és tíz napig boldog voltam és szomjaztam a boldogságot - néha borsószik a hátam, hogy milyen furcsa, nagyigényű, pompázatos és fennkölt kifejezésekkel élek újabban - a kettő egy és ugyanaz, a boldogság az egyetlen érzés, amellyel nem lehet betelni... Aztán levelet kaptam, igen, levelet, csak most érzem, a cigányasszonyok jóslataiban miért van olyan nagy jelentősége a levélnek - és boldogtalan lettem, egészen egyszerűen, naivul boldogtalan, belefűrtam magamat a boldogtalanságba, nem figyeltem tükörben a gyötrelemtől eltorzult arcomat, mint Kean a fia halálakor. A boldogtalanság akkor ér véget, amikor nem égeti, nem marcangolja az embert a remény, a boldogtalanság egészen pontosan a remény, ha az ember már nem remél, akkor egészen tűrhetően érzi magát. Annyi okom volt arra, hogy ne reméljek, nemcsak a helyzetem pozitív reménytelensége, hanem az is, hogy nem volt szabad remélnem, nagyobb szerencsétlenség nem is érhetett volna, mint ha álmaim beteljesednek, - mégis reméltem. Aztán lassan kialudt a reményem, már nem érzékenyültem el többé a harag rohamai után, nem bocsátottam meg, természetesen magamban, éjszaka ronggyá gyűrt párnáimon, nem borultam képzeletben sírva a lábai elé, és nem emeltem fel másnap a valóságban a telefonkagylót... Valamivel kevesebb szorongással, lanyhábban verő szívvel lestem a délután ötórás postát, nem rázkódtam össze, csak megremegtem, valahányszor csengett a telefon. Indulataim gépezete egyszerűsödött, már nem maradt más bennem, csak a düh, a bosszúvágy, az, hogy véresre szeretném verni, elcsúfitani. Aztán az is alábbhagyott, lassan ráfanyalodtam az írásra, mint a régi szeretőmre, már azt hittem, véget ért a félesztendeig tartó kirándulás a való életbe, író vagyok megint, csüggedtebb, megtörtebb, alázatosabb munkása ennek a mesterségnek, mint régen. De ez a megnyugvás, ez a sovány, szomorkás vigasz a mesterségemben ugyanolyan gyenge lábon áll, mint az egyensúlyom, minden szellő felboríthatja... Most, ebben a pillanatban megint ágaskodni kezd bennem a remény, vonaglni, mint a tízszer földbe taposott

giliszta, az igazi, valóságos Irén jobban érdekel, mint az emlék, miközben neked fecsegek, ideképzelem, hadd hallja, amit mondok, a jövő érdekel, ez a vegyi úton előállított boldogság, amelynek a receptjét könyv nélkül fújom. Most kész vagyok megint megbocsátani, szeretni és bízni... Kezdődik előlről az egész... Most úgy érzem, ennek a lezárt szerelemnek még nincs vége, csak most kezdődik igazán... Talán az alkohol teszi, vigyázok rá, hogy magamnál legyek, mikor ezt a történetet befejezem... No gyérünk tovább.

Másnap egész nap úgy készültem az estére, mint egy vizsgára. Ha egy hölgy maga ajánlja fel, hogy meglátogat, akkor neveletlenség és szárnalmas ügyefogyottság nem élni az alkalommal, visszautasítani az ajándékot, amellyel gavallérosan, pazar fölénnyel megkínál. A lelkem már szerelmes volt Irénbe, de az érzékeim... jaj, barátom, hiszen tudod... a dzsungel... az ingovány... Én a szerelem alvilágában vagyok otthon, hányadszor mondom már, Erosz tiszta lángjával, az egyszerre égi és földi szerelemmel még nem ismerkedtem meg. Mihez fogjak egy fiatal lánnyal, aki csupa tudatosság, csupa átszellemült mértani szépség?... Finom, hideg vacsorát készítettem, elküldtem a házvezetőnőmet és közben folyton azt reméltem, hogy talán mégsem fog eljönni. De pontban nyolc órakor csöngettek. Irén riadtan pillantott körül, mint az üldözött vad. - Az Istenért, eressze le a redőnyt!... Kétszer fordítsa meg a kulcsot az előszobaajtó zárában, akkor nem jöhet be senki!... Úgy, most jó. Maga nagyon szépen lakik.

- Parancsoljon asztalhoz ülni, - mondtam. Nem ettünk jóformán semmit, csak csipegettünk a vacsorából. Legjobban a zöld olajbogyó ízlett, amit méregdrágán vásároltam. Mikor feltettem a feketét, Irén megszólalt: - No most mutassa gyorsan a regényét!

Szóval nem ürügy, nem jogcím volt a regényolvasás; csakugyan azért jött el hozzám, mert kíváncsi volt a regényemre. Irénből hiányoztak az úrilányok naiv cselvetései, apró fortélyai, zezugos kis titkai. Nagy, egyenes ívben repült az életben, mint a ragadozómadarak. Megkönnyebbülten lélegzettem fel: amíg ezen a kilencven gépelt oldalon átvágja magát, addig nincs baj, addig talán csoda történik... Irén egymás után itta a feketéket, és közben olvasta a készülő nagy regényt, amelyet életem főművének szántam... Ma sincs kész sokkal több belőle, mint azon a napon, január 18-án, néha piszkálok, motozok rajta, lekopogok nyolc-tíz sort, aztán abbahagyom. Először a boldogság akadályozott a munkában, aztán a boldogtalanság. Az írásműnek az érzelmek egyenletes hőfokára van szüksége, mint az üvegházi növénynek, vagy talán olyan alkotóra, akiben a megálmodott szereplők szenvedélyei jobban élnek, mint a maga élete. Nem tudom, jó-e ez a regény vagy nem jó, élnek-e roskatag, hanyatló, csüggedt pesti szereplői, annyi bizonyos, hogy ezen az estén arattam életem legnagyobb irodalmi sikerét. Sokkal jobban tetszett Irénnek, mint az előző esti film, ezt igazán nem dicsekvésből mondom, elhiheted, a hiúság rongycáfatokban szakadt le rólam, mint az eltévedt turistáról a ruha... Hogy olvasta azt a kéziratot, így még nem láttam olvasni senkit! A papírlapok szinte elégték, megszenesedtek a kezében az élvezet izzásában, a már ismert elnyújtott, nyávigó tigrishangok megsokszorozódott erővel törtek ki belőle, néha hangosan elkacagta magát, nem azért, mert a szöveg neveltető volt, hanem csak hogy kipufogja, mint a gépkocsi, határtalan belső feszültségét. Mikor tátott szájjal, álmélkodva és boldogan mellé ültem a díványra, egy ideig nem törődött velem, aztán egyszerre, a szöveg megfelelő helyén átkarolt és megcsókolt, - irodalmi csók volt, tehetségem jutalma, de ugyanolyan forró és tüzes, mintha a legérzékibb vágyból fakadt volna, a meghódított, elbűvölt kékharisnya eksztázisa... A kéziratcsomó rohamosan fogyott, már csak néhány lap volt szépen erezett, fehér, de tompaujjú és formátlan kezében, kuncogva, vihogva, kéjesen nyöszörögve szeretkezett az írásommal, átfordította az utolsó oldalt, a szöveg egy választójellel végződött, mert én eredendő lustaságomban boldog vagyok, ha elkészülök az előírt penzummal és egy szó ráadást sem adok - rámnézett -, a szeme most sötétkék volt és kimondhatatlan hála és megkönnyebbülés sugárzott belőle; - terepszemlére jött ide, meggyőződni, hogy csakugyan tehetséges író vagyok-e, mert úgy

gyűjtötte a tehetséges férfiakat, mint az indián a skalpokat - és az eredmény messze felülmúlta reményeit... A karjaimba vetette magát és eszeveszetten ölelt-csókolt. Én azonban reménytelenül hideg maradtam, mérhetetlen mozdulatlanság és csönd volt bennem és körülöttem, mint egy barlang ásító szája. Úgy látszik, én is Faust-féle vagyok, nekem is kozmikus összeküvésre van szükségem, hogy véghezvigyek egy szerelmes tettet, amely kiemel érzéseim nyomorult rabszolgakerékvágásából. Agglegény vagyok, vagy inkább vénkisasszony, aki fél a kalandtól, reszkető, pipiskélő gonddal őrködik a különcségein, amelyekkel kitömött papagájok és családi fényképek helyett bebútorozta, felcicomázta életét, görcsösen vigyáz rá, hogy élete minden napja olyan legyen, mint a többi, belefúrja fejét a megszokásba, mint a strucc a homokba, bereteszeli, elfüggönyzi ablakát a friss levegő elől... Halálra váltan, megsemmisülve ültem mellette, majd apród-pózban előtte a földön, de azért igyekeztem megóvni a látszatot és tőlem telhető vadsággal csókoltam. Irén egyszerre csak nevetve megszólalt:

- Hiszen maga nem tud csókolni! No nem baj, majd én megtanítom...

Talán egy órahosszat tartott ez a gyötrő és kimerítő ténfergés a szerelem szélén, ez a siralmas udvarlás, az apró, gyöngéd gesztusok tékozlása, mikor elég lett volna egyetlen férfias gesztus... Vánszorogtak a másodpercek, azt hittem, sohasem érek a végére. Magamban már százszor is eltemettem ezt a sok jóval biztató kalandot, már csak egy vágyam volt, úgy-ahogy megúszni ezt a szégyent, elkullogni, odébb állni... Mikor lefelé mentünk a lépcsőn, egy szó sem jött ki a torkomon. Vannak dolgok, amelyeket nem lehet jóvátenni. De Irén az utcán váratlanul szenvedélyesen belémkarolt: - Nagyon, kimondhatatlanul kedves volt... Ha nem lett volna ilyen félénk és ügyetlen, soha többé nem néztem volna magára.

Szép idő volt, száraz téli éjszaka. Gyalog mentünk végig a néptelen Fő utcán. Irén egyszerre fölrázkódott gondolataiból: - Maga a legjobbkor pottyant be az életembe. Gyakorlati tervem van magával, fel fogom használni valamire.

- Mire?

- Azt hosszú volna elmondani. Elég annyi, hogy nekem az idén valószínűleg férjhez kell mennem. Maga kapóra jön nekem, mint hátráltató mozzanat.

Igazán nem lehetett ráfogni, hogy mímelte a szerelmet. De nem is kergetett el. Félénken megkérdeztem:

- Mikor látjuk egymást?

- Holnap.

Mondd, nem unalmas ez a történet? Az ember hajlamos arra, hogy túlbecsülje annak a fontosságát, amit átélt, bár az is igaz, hogy amit nem élt át, azt nem érdemes elmondani... Énbennem az a rögeszme tartja a lelket, hogy van valami előre megállapított összhang köztem és a világ között, hogy úgy értjük egymást, mint két összetanult hamiskártyás, csak rákacsintok és már tudja, miről van szó. Talán az iránt leginkább fogékonyak az emberek, ami szigorúan énám tartozik és csak velem történhetett meg... De azért vigyázni kell... Az ember a múltjából nemcsak nemes ércet ás ki, hanem ócska lim-lomot is, szüette játékszereket, poros üveg-golyókat. Én most újraélem azt a két hónapot és tíz napot az életemből, amikor boldog voltam. Amint látod, még a legkezdetén tartok... A boldogság önfeledt és kissé együgyű állapot, hiányzik belőle az ízlés meg a mértéktartás. A boldog ember emlékezete olyan finom háló, amely a leghitványabb, leghaszontalanabb tárgyat is megőrzi, semmit sem enged át a feledésnek. A boldogság hosszú, tagolatlan gügyögés, de minden rezzenése hangsúlyos. A boldogság elvarázsolja az utcasarkokat, átlakosítja az autóbuszmegállókat, ünnepi díszbe öltözteti a vendéglők vörösborpecsétés abroszát. Páratlan érzés, de másoknak kissé fárasztó.

A boldog ember önfeledten elterpeszkedik, mint egy elefántcsecsemő, megkapaszkodik a pillanatban, nem ereszi el, még vissza is fordul, mint Petőfi versében a forrásuk felé a patakok, mert nem tudnak elszakadni a tájtól... Az a veszély fenyeget, hogy sorban egymás után beszámolok neked minden estéről, amelyet Irénnel töltöttem. Pedig művészi útleírást akarok készíteni a szerelmemről, nem baedekert... Igaz, hogy nagy a kísértés, hogy ezt tegyem; ha tudnád, milyen tehetségesen, mennyi leleménnyel gondolta ki és szerkesztette meg ez a lány az estéket! Mindegyik remekmű volt, és mindegyik más színárnyalatú és csengésű remekmű... Már megint kezdek megbokrosodni és az események elé vágtatni... Az egyensúlyom... Szóra sem érdemes, pajtás... Egyszóval vigyázok magamra, igyekszem jól adagolni ezt a mértéktelen lelkiállapotot. Ettől a résztől egy kicsit félek, ami utána következik, azzal nincs semmi baj... A boldogtalanságom változatos és szórakoztató ábrázolásáért kezeskedem.

Megpróbálok most módszert változtatni, primitív krónika helyett áttérni a modern, környezet-rajzoló történetíráásra, ahelyett, hogy sorjában elmondanám az eseményeket, inkább összefoglalom a lényegüket. Nehéz feladat ez, majdnem lehetetlen... Még két decit... Nem tudom, mit műveltek volna az én szerelmemmel a regényírás nagy mesterei. Az a művészi eljárás, hogy az ember a hétköznapi szövedékéből bontja ki a nagy ünnepi eseményeket, azt, ami sokszor megtörtént, kötıanyagnak használja fel annak az ábrázolásához, ami csak egyszer történt meg, most alig kerülhet szóba. Ennek a szerelemnek nincsenek hétköznapijai, nincsenek pihe-női, egyetlen nagy vágta az egész, vagy ha más hasonlatot parancsolsz, olyan folyam, amelynek nincs medre. Egységes hangszíne, „jellege”, hangulata csak szerény, közepes hőfokú érzésnek van; - azt a tájat, amelyen átcikázott a szenvedély villámfénye, nem lehet általában jellemezni, minden fűzfának, minden reketyebokornak külön nevezetessége van, egyetlen kilométerkövet sem lehet mellőzni. Ha az ember szerelmes, számolgatja az együtt töltött órákat és perceket, mint a klasszikus fősvény az aranyait, statisztikát készít a csókjairól... Nem is tudom, hogyan lehetne meghatározni ezt a szerelmet, amelynek minden negyedórája drámai fordulat, minden másodperce meglepetés, de meghatározom, ha addig élek is! Karteziánus szellem vagyok, szeretem a pontos, világos fogalmazást, hiszem, hogy a lélek bányájának nincs olyan mélyen rejtőző vakere, amelyet ne lehetne kiásni és felhozni a tudat felszínére... Nem lehet a világ végéig a régen elrobogott gyorsvonat után ugatni; ha már nem sikerült megállítanom, legalább meghatározom. Kazinczy a szíve vérével epigrammát írt a börtönben, - a példa csábító. De előbb még beszámolok arról, hogyan született meg ez a szerelem és ne haragudj, de máris megszegem az ígéretemet, még egyszer utoljára visszaesem a krónikába...

Másnap színházban voltunk, harmadnap moziban, ugorjuk át ezt a két napot... Pedig milyen szép volt mind a kettő, milyen széles jókedvvel vetette magát Irén ebbe az érzelmes ki-ruccanásba, mint az úszóbajnoknő a medencébe. Hogy fickándozott, hogy ágaskodott, hogy prüszkölt az örömtől!... Bajnoknő volt csakugyan, a szenvedély gyorsúszója. Hogy sugárzott az arca a boldogságtól, amelyet még nem is érzett, hiszen tízpercenként egymás tudtára adtuk, hogy nem vagyunk szerelmesek egymásba. Mégis úgy mentünk végig a színház előcsarnokán, mint a templomban az örömmáorban úszó rokonság kettős sorfala között. Ismeretlen emberek mosolyogva néztek utánunk, az ismerősök évődve, kedves csúfondárossággal mértek végig. A világ előbb tudta, hogy szerelmes vagyok, mint én magam. Fürödtünk a nyilvánosság fényében, valahányszor beléptem vele valamelyik divatos vendéglő ajtaján, úgy éreztem, özönlének ránk a reflektorok. Kihívóan vonultunk végig a városon, mint egy artistapár a színpadon, szinte falragaszokon hirdettük magunkat. Ha meggondolom, volt ebben a kezdődő szerelemben valami operaszerű csinnadratta, valami oktan hejehujázás. Nincs rá más szó, ezt kell használnom: ráztuk a rongyot... Néha egy pillanatra elszorult a szívem, amikor lopva rápillantottam, hogyan eszik, hogyan fogja a kést és villát, de gyorsan elhajszoltam a

megfigyelésem, mint egy tolakodó legyet. Néha megborzongtam vastag, nehéz ruhájának értelmetlen szövettékozlása láttára, amely úgy elrejtette testét, mint egy keresztes vitéz páncélja és amelynek renaissance-szabása oly kínosan ellenkezett sportszerű, kihívóan mai, téglavörös anyagával. A vörös fátylát sem szerettem túlságosan. De mindezt elnyomtam magamban, meg nem történtté tettem, mint amikor valaki tévedésből rossz szállodai szobába nyit be és meztelen idegen embert pillant meg... Ujjongani akartam és ujjongtam is, egyelőre hideg mámor volt, a koffein éles körvonalú elragadtatása... Ahogy szembenült velem, vonagló, nagy szájával, sovány és mégis nagy legyező arcával, néha úgy éreztem, csak álmodom az egészet... De azt is éreztem, valami történt velem, valami döntő fontosságú esemény; a horgonytvető kísérlet talán sikerül, a nagy életrajzi fordulat közeledik... Néha az is átvillant rajtam, ő is akar tőlem valamit, kedvességének és engedékenységének ugyanolyan szövevényes háttére van, mint az enyémmé. A nők általában ellenállnak, ő pedig egyenesen belerohant a szerelembe. Egyszer meg is szólaltam, miközben taxin vágattunk végig a körúton, hogy el ne késsünk a moziból:

- Csak egy dolog aggaszt engem az egészben. Túlságosan szép. Semmi baj sincs. Semmi veszély nem fenyeget.

Irén titokzatosan mosolygott, és nem felelt semmit. Néhány nap alatt úgy összetanultunk a beszélgetés mutatványában, mint két trapézművész. A nyelv merev, nehézkes ruhája nem akadályozott; gondolataink puhán és rugalmasan egymáshoz simultak, összeölelkeztek. Atlétanő volt, agyának és szívének minden izmával és idegével rendelkezett, egész lelki és szellemi valójával kifelé fordult. Tékozolta, egymás után hajigálta a beszélgetésbe élete minden eredményét, minden kalandját és minden gyermekkori emlékét, mint a kandallóba a fahasábokat. Mit tartott meg magának? Nem tudom, talán semmit. Vannak lelkek, amelyek újjá tudnak születni a semmiből. Talán ez a lényege a szerelemnek és az irodalomnak, ez a tékozlás, ez a nagylelkűség, amellyel az ember apait-anyait prédára vet... Minden jó írásmű végkiárusítás, utána nem marad egyéb, csak az üres pultok, az ásító faliszekrények. Aztán lesz, ahogy lesz. Aki a jövőre gondol, aki takarékoskodik, hogy maradjon valami a következő művére, az ne vegyen tollat a kezébe.

Harmadnap, január 20-án Irén megint nálam vacsorázott. Ezen az estén kaptam rá a csókjára. Azt hiszem és ezt komolyan, tudományos tárgyilagossággal mondom, egész tekintélyemmel helytállóan érte, a földkerekségen nincs senki, aki úgy tudna csókolni, mint ő. Apró, ritkás fogsora és aranyfogai ellenére csodálatosan, részegítően üde, nagy szája eszményi műszer erre a célra. Ez a száj egészen birtokába vette az enyémet, amely kényelmesen elfért benne. Játszott a számmal, mint a macska az egérrel, elbocsátotta, majd megint bekapta, megcirógatta, körülölelte, incselkedett vele... - Maga nem csókokat ad. Ezek puszik! - Most jobb? - kérdeztem félig alétan a boldogságtól. Ezen az estén gyulladtam meg. - Irén, nem bírom tovább, jöjjön... - Maga csacsi! Hogy képzel ilyet... - Ezen az estén kezdtünk tegeződni.

Utána társaságban voltunk egy budai kiskocsmában. Most megint olyan dolog következik, amit akkor el kellett temetnem. Most kiásom... A kocsmában odaült hozzánk egy férfi, akit ismertem, afféle félig népénekes, félig elkallódott úr, akiből az alkohol keserves, gépies jópofát, ingyen előadóművészt csinált. Ha nem vigyázok, én is az ő sorsára jutok... Irén nem jól értette a nevét, azt hitte, egy ismert költővel van dolga. Ugrásra kész tigristermészete azonnal nekilendült, emberevő étvággyal kapott a jövevény után. Táncolt vele és az izmos kis szörnyeteg, aki úrilányt bizonyára régen nem látott közlelő, ölelgette, gyúrta, dögönyözte... Irén elveszetten és szánalmasan libegett ennek az embernek a markában, mint egy rongy. Mikor kiderült a félreértés, Irén egy-két kemény szóval, amit nem hallottam, szélnek eresztette a szerencsétlen flótást. Szegény, már azt hitte, diadalt aratott és most vérig sértve, pulykavörösen dúlt-fült magában. „Nem szeretem, ha egy nő felvág, mikor lyukas a haris-

nyája...” - dűnnyögte a foga között. Irén többé rá se nézett. Mosolyogva, derűlten, játékosan beszélgetett a többiekkel, olyan fenséges közönnyel, mint egy királynő, aki akkor is királynő marad, ha az illemhelyen lepi meg. Mikor később szóvá tettem ezt a jelenetet, nem emlékezett rá. Arra emlékezett, amire akart.

Én ezen az estén kedves voltam. Tudom jól, hogy gazdálkodnom kell a szeretetreméltósággal, néha elszabadul, feldagad, mint a lavina és mindent legázol, amit útjában talál. Civilizált ember kedvessége szavakban nyilatkozik meg, a beszéde ütemében és hangsúlyában, vagy legfőleg a tekintetében meg a kézjátékában. Az enyémbe belejátszik az egész testem, amely már fiatal koromban kissé terjedelmes volt, most, igaz, illő méretű. A szerelmi bánat is jó valamire... Az én kedvességem a magára hagyott, egyáltalán nem fékezett életkedv, a nyers testi erő barbár, nyugtalanító, sőt attól tartok, néha gyűlöletes megnyilatkozása. Már előfordult, hogy az emberek elpárologtak mellőlem a kocsmaasztaltól, mert attól féltek, a következő pillanatban törni-zúzni kezdek... Az orvosi lélektan külön szóval jelzi ezt a hajlamot, ez a hipománia, nem egészen mánia, kisebb fajta mánia, mániácska... Egyelőre nem aggaszt, de vigyáznom kell magamra, mert elfajulhat... Az ember észre sem veszi, addig nyom barackokat társaságban a kisfiú fejére, addig kényeztetni becézőnevekkel a kislányt, addig vágja kedélyesen hátba a házigazdát, amíg egyszer csak felugrik és leszakítja a csillárt... De ezen az estén igazán kedves voltam, nem volt bennem sem lihegő mohóság, sem dagadt, potrohos életöröm. Jókedvem mértéktartó maradt, történeteimet medvetánckíséret nélkül mondtam el, nem azzal keltettem derűtséget, hogy meztelenre vetkőztem... Még dajkáltam magamban a nálam töltött órák emlékét, boldog voltam, és a boldogság az alkohol segítségével ütemesen növekszik, szép, szabályos körökben terjed. Nem kellett Bajazzo-módra kacagnom, ami, azt hiszem, a legcsúnyább és emberhez méltatlanabb kacaj... Nagyszerűen éreztem magamat a bőrömben, semmi okom nem volt rá, hogy kibújjak belőle. Bőkezűségemben sem volt türelmetlenség vagy kihívás. Irén azt állította, ebben a kocsmában szeretett belém. Mikor beszálltunk a taxiba, hogy szokás szerint hazavigyem, jóformán meg sem várta, hogy elmaradjon a társaság, azt suttogta a számba: - Nagyon szeretlek!... - és megcsókolt. Hosszú csók volt, a Margit-hídtól a Ferencvárosig tartott. Ez a tíz perc volt a legszebb, amit eddig átéltem. Azt szokták ilyenkor mondani, az idő megállt fölöttem. Jól mondják, pontosan így van... Érzem, megint dadogni, akadozni fogok, közhelyeket fogok mondani... Ezzel az érzéssel harmincöt éves koromban ismerkedtem meg, amikor már kialakult a stílusom, amely, most már látom, nyeglén, a tudatlanság göggyével tagadta ezt az érzést, minden feltételével és járulékaival egyetemben. Pozitívista nevelésem arra kényszerített, hogy a „végtelen” szót kiirtsam a szókészletemből. Szánakozó mosollyal néztem azokra, akik éltek vele és azokra is, akik nem használták, csak reá építettek... Már megint kísért a szerelmi levelező, vigye el az ördög... A végtelent szellemi fogyatékoságnak tartottam, nyomorult toknak, amelybe a tompa, életlen gondolatot rejtik, a művészi ábrázolás csődjének. Pedig van végtelen, most már tudom, a saját bőrömben tapasztalom, sajnos, egyelőre semmihez sem tudok fogni vele... Van érzés, amelyet az ember nem tud osztályozni, címkézni, amelyet nem tud elzárni lelke valamelyik fiókjába, mert sokkal nagyobb, hatalmasabb, dúsabb, mint az ember maga... van érzés, amely elborítja az embert, mint egy nagy távol-keleti árvíz, az ember fuldoklik benne és néha görcsösen megkapaszkodik régi élete valamelyik roncsában... Nemcsak a boldogtalanság, a nagy boldogság is hajótörés... Miközben Irén csókolt, - micsoda koncert volt, a szívó, simogató, éteri és erős mozdulatoknak, a száznak, nyelvnek és fogaknak micsoda együttese! -, úgy éreztem, elvesztettem magamat, régi éneket minden kis nippjével, haszontalan fényűzési tárgyával együtt elsodorta az árvíz. A szerelem katasztrófa, kicsiben minden emberrel megismétlődik a vízözön. Egész civilizációkat süllyeszt a tenger fenekére és aki életben marad, félig alélt boldogsággal kezdi újra primitív barlanglakó életét... Nekem ez, sajnos, nem adatott meg... Azt hittem, újjászületek ebben az érzésben, új ember lesz belőlem, aki örökre megszabadult a magánytól, minden korábbi öröme és szenvedése forrásától, elhajtja a magányos ember

minden frivol k  j  t és léha sz  rako  z  s  t, - mert igaz, ami igaz, könnyű, veszélytelen   r  mekkel, változatossággal csak a magányos lélek szépen berendezett aggle  nyotthona szolgál... mit is akartam mondani?... Azt hittem, ez most már mindig   gy lesz, életem végéig m  mosan fogom falni a boldogságot... Talán beleh  ly  l  k ebbe az   r  k sug  r  z  sba, de milyen jó, milyen szép, milyen édes, milyen nagy dolog a hülyeség! Mennyivel bölcsebb, mint az   sz tehetetlen r  ng  sa, nyomorult vitust  nca. Nem rajtam múlt, hogy nem   lland  sultam ebben a szelíd odaadásban, ebben a sz  t  lvadt rajong  sban, amelyben agyvel  m bonyolult fodrai és redői kisimultak, mint a borj    i, nem rajtam múlt, hogy nem h  ly  ltem meg... Most már kezdem visszanyerni régi szellemi k  pessegeimet, kezdek visszatérni a könyvekhez, újra kopogok az írógépen, újra előttem van az egész szövevényes, sivár, szellemmel és értelemmel zsúfolt élet, újra   r   vagyok, csapjon belém a m  nk  !... Az a két hónap többet   rt mindennél... A sors nem engedte, hogy megvalósítsam az   r  k küldetést, amelyre fajom és családi örökségem minden biz  nnyal sz  nt, nem t  rte, hogy belef  lladjak a családi boldogságba, az otthonba és az asszonyba, lássak-fussak, robotoljak, szükség esetén hazudjak és csaljak, hogy a csillagokat is lehozzam az   gr  l az egyetlen n  nek... Hiába, ez lehetetlen volt, most már gyanítom, mire ennek a történetnek a végére érek, talán bizonyosan fogom tudni... Megint előre v  gtatok, de azért, mintha már valamivel szilárdabb volna az egyensúlyom... M  g két decit...

A taxi befordult a kis utcába, elhaladt a nyeszlett kis külvárosi park előtt - hányszor fogom m  g látni ezt a díszletet -, és megállt. Az örökké tartó cs  k tovább folytatódott a kapu mélyedésében, amíg a házmester el  csoszogott és sokáig nem csoszogott el  , mert nem cs  ngett  nk... Vissza  ltem a taxiba, mert zuhogott az eső. Legalább hat pengőt fog mutatni, mire hazavisz Budára. A pénzem már fogytán van, holnap előleget kell kérni... De pénz, karrier, hivatás, amely valamikor betöltötte az életemet, most elszállt belőlem, mint a cigarettafüst. Az   j érzés színültig betöltött, egyetlen tiltakozó, kételkedő, ironikus rekesz sem volt az agyamban. Súlyos, mázsás boldogság járt   t, nehéz voltam, mint egy lovasszobor, régi   nem, ez a megbízható, meghitt, kissé unalmas útitárs valahol e s  r  , súlyos massa mélyén szorongott, fuldoklott, lapult, nem ismertem magamra, nem volt szem  lyazonoss  gom, öntudat nélkül repültem, mint egy meteor.

Szombaton 19.. január 22-  n, megismerkedésünk után egy héttel Irén a szeret  m lett. Ne haragudj, hogy   gy számon tartom a dátumokat, van ebben valami nagy  z  l   és ünnepélyes, utóvégre nem én vagyok az első férfi, aki beleszeretett egy lányba. De hát a szerelem nagy  z  l   és ünnepélyes érzés... Irén előadásokat tartott egy népszerű főiskolán a modern természettudományos világképről. Akkor, az elragadtatás ihletében minden szavát m  h  n beittam. Ma már jóformán semmire sem emlékszem, csak egy folyton   tszervez  d  , folyton   jracsoportosul  , szakadatlanul meglepetéseket tartogató világegyetemre, amelyből kihullott az okság elve, amelyben szeszélyes, rakonc  atlan, felelőtlen erők garázdálkodnak... Irén fent állt a katedrán, de nem olyan volt, mint a középkori matematikus leányzó a bolognai egyetemen, aki lefátyolozott arccal beszélt és rajzolt tud  s ábrákat a táblára, hogy szépségével ne zavarja a hallgatókat az elvont viszonylatok szemléletében. Irén nem f  tyolozta le magát, kissé tagolatlan, de szép hosszú l  bs  z  rai kilátszottak a rövid szoknya alól, nagy, csontos arcát, amelynek minden egyes vonását lefelé húzta valami, mintha fülbevalót viselt volna valamennyiben, a hallgatókra szegezte, nem volt puritán, majdnem dévaj volt, szinte sikamlós a kozmikus elméletek ismertetése közben. Hallani véltem a kuncog  , elnyújtott hangokat, többnyire egyhangú, akadozó beszéde időnkint megélénkült, kiszínesedett, néha szinte ujjongott, trill  zott az örömtől, hogy ilyen sz  l  amos, kalandor világegyetemről, ennyire neki való, az    test  re szabott világegyetemről beszélhet... Ez a megfigyelésem, mondanom sem kell, későbbi keletű, akkor dehogy jutott volna eszembe... Különös érzés volt ott   lni az

iskolapadban, - tudod, hogy ez nálam nagyon könnyen megy, ha beültetnek a padba, egy pillanat alatt visszaváltozom iskolás gyerekké, - a pápaszemes öreg asszonyok, a tudásra szomjazó iparosok és magántisztviselők, a terebélyes családanyák között, és arra gondolni, hogy ez a tanító néni egy óra múlva az enyém lesz... Mert mondanom sem kell, nem véletlenül, váratlanul lett az enyém, az ösztön viharában, hanem jó előre megjelöltük a napot, megtárgyaltuk a részleteket, Irén magával hozta a fogkefáját meg a hálóruháját, víkendre jött hozzám Budára, megállapodtunk, hogy vasárnap mindketten dolgozni fogunk, én a regényemet írom, ő a jegyzeteit dolgozza fel... Úgy adta fel nekem a szerelmet, mint a leckét... Az a csodálatos a dologban, hogy minden, amit előre megtárgyaltunk, a gyökeréig kielemeztük, hihetetlenül váratlan, meglepő és újszerű volt a valóságban; mindent kibeszéltünk és mégis annyi rejtély, annyi gomolygó titok maradt köztünk... A mi mesterségünkben gyakran szembeállítják az ösztönös alkotókat a tudatos művészekkel. Azt hiszem, a szembeállítás hazug és erőltetett. Nincs öntudatlan alkotó, csak fokozati különbségek vannak a tudatosságban. A rossz író azt hiszi, az ihlet révületében eszmél rá azokra a kezdetleges eljárásokra, amelyeket a jó író betéve tud és szégyell alkalmazni. A jó író sokkal többet tud a mesterségről, mint a rossz, de milyen elenyészően kevés ez ahhoz képest, amit nem tud! Mennyi meglepetés vár rá, hányszor bízza magát az ösztön, a derengő sejtés lélekvesztőjére! Az emberi lélek oly kimeríthetetlenül gazdag és mély, hogy mindig csak a kezdet kezdetén lehetünk az ismeretében. Mindig szükség lesz ihletre, sugallatra, révült, elvarázsolt pillanatokra. De a tudatosság nem űzi el azokat, hanem csak a felszínről a mélybe összpontosítja. Csak átengedi a technikának, a mesterségnek, a gyakorlatnak azt, amit már nem érdemes megálmodni. A tudatosság a való életben sem csökkenti a szenvedélyek erejét, nem sorvasztja el az indulatokat, talán inkább még hevíti őket, nem teszi bölccsé és fölényessé az embert, - vigye el az ördög a bölcs és fölényes embereket!... csak korlátok közé szorítja a dühöt, megrendszabályozza a tébolyt, olyan elmebeteggé változtatja az embert, aki épeszű ember szemével látja és értékeli magát... A tudatosság nem gyógyít ki semmiből, engem talán kigyógyított Irénből az, hogy most már többé-kevésbé tisztában vagyok vele!... Ma is a rabszolgája vagyok!... Most, hogy már majdnem két hónapja nem beszéltem vele, most, hogy rendes körülmények között már nem lágyít el az emléke, hanem csak haragszom rá, gondolatban naponta többször megverem, leköpöm, trágár szavakkal, durván kiutasítom, még most is, amikor világosan látom, pontosan tudom, hogy az egész eszelős szenvedélynek nem volt tárgya, egy fantomba, egy luftballonba voltam szerelmes, még most is csak egyet kellene intenie, és kezesen, önfeledten repülnék vissza hozzá... Sajnos, vagy szerencsére, nem int, nincs alkalmam se arcul ütni, se kidobni, se sírva a földre vetni magamat előtte, nem ír, nem telefonál, nem csönget be váratlanul az ajtómon... Te, tegnapelőtt itt vacsorázott, ebben a kocsmában azzal a... Különben ezt nem mondom el, ez később következik, nem untatlak vele kétszer... Megint elrugaszkodtam, megint rossz az egyensúlyom, isten bizony nem iszom többet. Ez a két deci az utolsó...

A hetes autóbusz megállójánál vártam meg a Kossuth Lajos utca és Ferenciek tere sarkán, mikor befejezte előadását. Nem akartam, hogy a barátnői együtt lássanak bennünket. Ez a várakozás az autóbusz előtt két hónapon át minden szombaton megismétlődött, néha húsz-huszonöt percig is eltartott az esőben vagy a csikorgó hidegben. Irénnek rengeteg barátnője volt, egész hadsereg, csupa elvirágzott, öregedő lány, csupa ideges, túlfűtött, görcsös nagyvilágiságú kis dáma, akiknek mézédés mosolya, kézzel-lábbal hadonászó szeretetreméltósága bármelyik pillanatban tomboló dühbe, acsarkodó féltékenységbe és eltorzult, vad sírásba billenhetett volna. Valamennyien remegő kis simogatásokkal kényeztették, dajkálták, pártfogolták Irént, eltökélték, hogy gyámolításra szorul, tehát gyámolítottak, lakást szereztek, fogorvost ajánlottak neki, hátborzongatóan rossz tanácsokat adtak az öltözködésében, valamennyien halálosan, reménytelenül szerelmesek voltak belé, szombat esténkint is ostromolták

és kövérkés testükkel elállták az útját. Irén kuncogva, viháncolva hárította el az ostromukat, mint a tengeri fürdőben vizet paskoló udvarlókát... Szerettem ezeket az ácsorgásokat a hetes autóbuszmegálló előtt, bár néha átázott vagy jéggé fagyott a lábam, szerettem, egyszerűen azért, mert ütemesen visszatértek... Házas természetű ember vagyok, egy helyben ülő álmodozó, ha a sors az őserdőbe vetne, első dolgom volna kis otthont vájni magamnak a bozótban és megállapítani a napirendemet, amelyet egy ökör türelmével és következetességével dolgoznék le, egyik nap pontosan úgy, mint a másikon. Nincs bennem semmi ragadozó hajlam, semmi kalandvágy, a normann hódítók és a spanyol konkvisztádorok gyökeresen idegenek a szívemnek. Elkorcsosult nyárspolgár, irodalmár vagyok, - a kettő nincs messze egymástól, régi szótárszerkesztők utóda, arra születtem, hogy papucsban böngésszek a föliánsok között és hatvan éves koromban feleségül vegyem a házvezetőnőmet. Démoni hajlamaimat az írógép mellett tombozom ki, egyetlen bohém tulajdonságom, hogy szeretem a bort... Azt hiszem, mintaszerű férj lesz belőlem, ha egyszer megnősülök, de nem Irénhez való, talán jól tette, hogy faképnél hagyott... Még jóformán ki sem tört köztünk a szerelem nagy vihara, én már meg próbáltam szelídíteni ezt a nomád szenvedélyt, le akartam telepíteni, régi szokásaim elsüllyedt rendszerét, régi életrendemet újjal akartam pótolni... Szerettem az ácsorgásokat a Kossuth Lajos utca és Ferenciek tere sarkán, mert beidegzettem őket, számoltam velük, vártam a visszatérésüket. Ez is egyik kis gerendája volt új házamnak, amelybe már kezdtem berendezkedni... Az a két hónap és tíz nap, amelyet Irénnel töltöttem, de kivált az utolsó hetek azzal teltek el, hogy Irén felborította az én félénk letelepülési kísérleteimet, folyton visszarántott a nomád életmódba, ledöntötte az épülő ház falait, legázolta csírázó vetésemet. Ha én vasárnap a Gundelnál akartam ebédelni, azzal a, beismerem, együgyű indokolással, hogy múlt vasárnap is ott ebédeltünk, Irén, csodálatos ösztönrel felismerte a fenyegető veszélyt, védekezett és győzött: a Duna-parton ebédeltünk... Nem tűrte, hogy szokások alakuljanak ki az életében, nem volt a világon semmi érzéke a hagyományok iránt. Egyszer lefújta a szombat esti vacsorát nálam, amelyre egész héten repeső izgalommal készültem, egyszerűen azért, mert már többször volt benne része. Gyűlölte mindenféle családi élet, talán minden kultúra és minden alkotó munka lényegét, az ismétlést, idegesen, bosszúsan, reszkető haraggal lökte vissza... Ez a lány nem tudott hátranézni, nem tudott megállni, csak rohant előre és rohan most is, valami eszelős végtelenbe...

Erre a január 22-i éjszakára úgy emlékezem vissza, mint az öreg tábornok élete egyetlen győzelmére. A mondás nem tőlem, Sainte Beuve-től való... Csipegettünk a vacsorából, csókolóztunk, megfőztük a feketét, Irén nagylelkűen, a lelke mélyén talán unatkozva tűrte, hogy lepergessem a szokásos műsort, amelyhez félszegen, érzélgősen ragaszkodtam, azután bekövetkezett az előre megbeszélt, mégis oly csodálatosan váratlan pillanat... Az ágy meg volt vetve szobámban. Irént ez bosszantotta, aligha polgári szemérmességéből, inkább azért, mert várt bennünket, készen és kényelmesen, fehérén és kíváncsian ott terpeszkedett, mert nem abban a pillanatban rögtönöztük párnákból és takarókból, mert arra kötelezett, hogy befeküdjünk... De azért nem utasította vissza... Eltűnt a fürdőszobában és néhány perc múlva visszatért sugárzó arccal, édesen, szerelmesen... Azt mondtam az előbb, az a tíz perc a taxiban volt a legszebb, amit valaha átéltem? Ez az éjszaka még sokkal szebb volt!

Szakadatlanul beszéltem, részegen, félig önkívületben locsogtam. Irén egyszer meg is mondta: - Mennyit beszélsz! Tudod-e, hogy a szenvedély néma... Az igaz, hogy folyton beszéltem, nemcsak azon az éjszakán, hanem az egész két hónap alatt, szakadatlanul. Irén minden valószínűség szerint fecsegőnek tart, pedig a barátaim általában kevés beszédűnek ismernek. Azért járt a szám, - igen, ez a helyes kifejezés -, mert elvesztettem magamat és hallani akartam a hangomat, hogy meggyőződjem, csakugyan én vagyok-e én, ahogy az ember kurjongat, ha fél az erdőben... Most, hogy többé-kevésbé józan fejjel visszanézek erre az éjszakára és a többire, szörnyű gyanú fojtogat: könnyen lehet, hogy halálra untattam és

idegesítettem Irént. A „nagy” nőket többnyire idegesítik a férfiak... Míg a gazdag és tekintélyes férfi, a bankdirektor vagy textilgyáros atyaián és jóságosan bánik a kis gépíróknokkal vagy szövőlányokkal, a nagy nő türelmetlen, mint a nemes paripa, szikrázik az idegességtől, összerázkódik minden félszeg, hamis hangra, minden suta, vaskos mozdulatra. A nagy nők szeretői ijedező nebulók, állandóan reszketnek, mikor koppintanak a körmükre... Irén az első hetekben féken tartotta magát, mert eltökélten, mindenáron örülni akart, később egyre gyakrabban tört ki... Hányszor táncolhattam az idegeim a magam önfeledt, terjengős, bőbeszédű boldogságával! Én magam is megdöbbenek a szótól, pedig azt hiszem, pontos, - a harmincöt évem és a kelletténél jobban hangsúlyozott férfiasságom ellenére ez alatt a két hónap alatt szenilis voltam, nyálát csurgató vénember, folyton könnyező, elcsukló hangon hálálkodó aggastyán. De az első éjszaka minderre nem gondoltam. Az első éjszaka felhőtlen, zavartalan mámor volt.

Vajon csakugyan az volt? Neked mindent elmondok, azt is, ami képtelen, bizarr és nevetséges... Akinek megrögzött rossz szokásai, mániái vannak a szerelemben, az nem egykönnyen szabadul meg tőlük. Én különnek születtem, az voltam már tizenhárom éves koromban. Nem hódítani akartam a szerelemben, hanem megsemmisíteni... Sivár szerelmi pályafutásom, amelynek gyér diadalait nem tudtam őszintén élvezni, jórészen azzal telt el, hogy izmos, tenyeres-talpas tramplikkal birkóztam. Az első igazi szerelem csodát tett velem, de csak részleges csodát... Irén mérhetetlen megvetéssel visszautasította félszeg próbálkozásaimat, hogy beavassam ebbe az együgyű szenvedélybe, még jelképesen sem volt hajlandó kiszolgálni, mint az igazi művész, aki undorral visszalöki a téma nyers vonzóerejét, és egyedül a maga tudásával és tehetségével dolgozik... Erre cselhez folyamodtam... Érzékeim nem süket, konok fanatikusok, hajtanak a szép szóra, hajlandók tárgyalni, alkuba bocsátkozni velem. Nagy meglepetésemre és határtalan megkönnyebbülésemre kiderült, hogy rendkívül verbális, irodalmi érzékeim vannak... Nem volt szükségem az égi és pokolbeli hatalmak összeesküvésére, mint Faustnak. Igaz, hogy nem Gretchenel volt dolgom, hanem Irénnel... Érzékeim tárgyaltak, alkudoztak és kiegyeztek velem, testi erő helyett beérték szellemi fölényvel, lelki magasrendűséggel. Jeligére működni kezdtek, mint a Wertheimszekrény zára. Azt súgtam nekik: „tenger” meg azt, hogy „végtelen” és példásan teljesítették a kötelességüket... De hajnal felé elkopott mind a kettő és én még mindig szomjaztam a csodálatos új örömet, amely ellen csak a megszokás tiltakozott, mint egy zsémbes, dohogó öreg cseléd az új úrnő ellen. Ekkor gondoltam egyet és kiléptem magamból néhány percre, miután úgyis tartósan kiléptem magamból az egész időn át. Vaskosabban, brutálisabban kellett kifejezni a kettőnk szellemi színvonalkülönbségét, nagyon, feneketlenül butának kellett éreznem magamat, hogy megszűnjek, semmivé váljak Irén tündöklő szellemének fényében. Keresgélni kezdtem emlékezetemben, hogy ki a legbutább ismerősöm. Gyorsan megállapodtam unokaöcsémben, M... P...-ben. Álmodni sem lehetett nála külön segítőtársat: csakugyan rendkívül buta, de amellett úriember, lojális, tiszta lelkű, becsületes. Olyan ember, aki ellenállás nélkül fel hagyja falni magát, sőt maga hajtja oda a fejét a cápa torkába... A következő pillanatban átváltoztam M... P...-vé... Agyvelőm végső megfeszítésével butítottam magamat, amíg szelíd idióta lett belőlem, bégető kis báránka egy nőténytigris karmai közt. M... P... voltam egészen, merev fejtartású, ünnepélyes kis csacsi, olykor rémülten visszahököltem és zavartan, idegesen, gyámoltalanul elmosolyodtam, tehetetlenül vergődtem az óceán emeletes hullámaiban, vaksi, szűk kis agyam pislogva fogadta be Irén végtelen szellemének fényözönét... M... P... máskor is jó szolgálatot tett nekem, kivált hajnal felé. De nemcsak övele dolgoztam, általánosabb társadalomtudományi kategóriákat is igénybe vettem. Voltam hanyatló, elkorcsosult pesti sarjadék ezzel a szertelen életerejű dzsentri-kispolgári lánnyal, ezzel a nagyszerű tót-magyar keverékkel szemben. Egyszer-másszor szorongó aggodalom fogott el: ha éjszaka így butítom magamat, hátha nappali szellemi képességeim is szétroncsolódnak, ahogy a torzképeket vágó

kisgyereket azzal szokták ijesztgetni, hogy úgy marad. Mi lesz velem, ha csakugyan belehülyülök ebbe a szerelembe?

Nem hülyültem bele, de átmenetileg mindenesetre megváltoztam, kihullottam magamból. Az emberi személyiségnek van szerves, soha nem változó magja, a személyiség végzet és börtön, amelynek a falába hasztalan verjük a fejünket. De amit az ember a személyiségének tart, amit vállal, amivel dicsekszik, abban csakugyan része van a divatnak, az olvasmányoknak, az irodalmi kacérkodásnak. Aldous Huxley, ez a ragyogó ész és csenevész lélek mohón csapott le az utóbbira, és meglehetősen elhanyagolta az előbbi. Meg lehet érteni... Világéletében jólnevelt, társaságbeli ember volt, aki sohasem találkozott a személyiségével, az igazival. Ő nem ismerkedett meg a személyiség kegyetlen ritmusával, amely semmiféle zenére nem tud táncolni, irgalmatlan törvényeivel, amelyek önmagába zárják az embert, mint a sztratoszférában repülő lövedéket... Most már tudom, hogy nem szabadulhatok ki önmagamból. Ez volt az első és utolsó kísérletem... De akkor, egy félesztendővel ezelőtt ezt még nem tudtam. Kábán, bódultan, részegen hordoztam magammal az új tapasztalatot, amellyel nem tudtam betelni. Nem voltam többé egyedül, ketten voltunk a boldogsággal. Ha Irén nélkül voltam emberek között, ami ritkán fordult elő, jóformán ki sem nyitottam a számat, hallgattam és derülten, kifejezéstelenül mosolyogtam. A beszélgetés olyan messziről hangzott felém, mint a tenger távoli hullámverése. Behúzódtam magamba, mint a diák, aki egyedül akarja átengedni magát a jó bizonyítvány örömeinek és nem szereti, ha jutalmul cukrászdába, meg színházba viszik... Reggeltől estig bambán, békésen sugároztam. Világos pillanataimban számot vetettem az új helyzettel. Az elemző értelem világából kihullottam, ez különben is Irén területe... Én tökéletesen beérem azzal, amit érzek és nem azért érzek, hogy ezt a világ tudtára adjam, hanem minden cél nélkül, csak azért, mert nagyon, kimondhatatlanul jól esik... Ez volt a leginkább meglepő az egészben, átmenetileg magánemberré váltam, akinek nincs más küldetése, mint hogy jól érezze magát ezen a világon... Most már tudom, milyen egy cégvezető vagy főmérnök belső élete, utolért a közös ember végzet... Homályosan gyanítottam, bár nem mondtam ki, hogy ez az új állapot nem kedvez a tehetségemnek, nem vagyok lírai költő, akinek az erejét megsokszorozza a boldogság, az én tehetségem árnyékban, magányban, unott, fásult környezetben, egyhangú hétköznapiakban virágzik ki, nem a lélek majálisain... Nem születtem Rómeónak, ez egészen bizonyos... De csodálatos módon kitűnően éreztem magamat ebben a lelki alkatomtól idegen állapotban, egyáltalán nem fuldoklottam benne. Tudtam, hogy szegényebb lettem a lélek egyik birtokán, de van másik is, ahol máról holnapra milliomos lett belőlem, az intellektusom talán halálra van ítélve, a régi egyéniségemmel befűthetek... - Hát akkor ördög vigye az egyéniségemet! - mondtam egyszer valakinek. Érdekes dajkálni ezt a túltáplált, ostobán felhizlalt, agyonkényeztetett, agyoncicomázott herét, ezt a felfújtt léggömböt! A jövőben nem lesz egyéniségem, amely elszigetel a világtól, mint a csigát a háza. Beleolvadok a dolgozó, szenvedő és eleven életet élő emberek világába. Kicsivel butább leszek, mint azelőtt voltam, nem baj, úgyis túl sok eszem volt, amit semmire sem tudtam használni... Ha zseni kell, itt van Irén, atomfizikai dolgozatait német tudományos folyóiratok közlik... Elhatároztam, hogy megváltoztatom készülő regényem befejezését. Nem nagyon tudtam, honnan veszem ehhez a borús, baljóslatú, kétértelmű, nyugtalanító történethez a hívő, bizakodó, életigenlő záró akkordot, de majd kisütök valamit. Egy női szereplő lebegett előttem, aki az utolsó pillanatban megjelenik és mindent rendbe hoz, egy felszabadult, fölényes, értelemről és akaraterőről sugárzó leány, a mai Jeanne d'Arc, aki megállítja a barbárság rohamát, Irén... A közönség is jobban szereti a kibékítő befejezést... De az írás nem ment, sehogy sem ment. Egyszerűen nem érdekelt a történet, nem érdekelték a szereplők és a legkisebb szükségét sem éreztem annak, hogy kifejezzem magamat... Amíg Irénnel nem találkoztam, anyám jóformán minden éjszaka meglátogatott álmomban, többnyire félszegen, suta mozdulatokkal, csúnyácskán közeledett hozzám, mint a halottak általában, néha nem volt egészen épeszű, sokszor beteg volt, vagy éppen lábadozott, gyakran haldoklott, egyszer

kifordult, halott szemekkel a kulcsait csörgette új lakásunkban a Reáltanoda utcában, ahol sohasem laktunk... de mégiscsak az anyám volt, csúzos kezével, megvastagodott ujjáival simogatott... Attól a naptól kezdve, hogy Irén bevonult az életembe, beszűntette látogatásait. Tapintatosan félreállt, elhúzódott, várta a sorát... Azon a napon, amikor Irén szakított velem, pontosan beállított... Mi tagadás, nem fogadtam kitörő örömmel, valami hasznát mégiscsak vettem ennek a bolond és véresen kegyetlen kalandnak, drasztikus gyógymód volt, de használt... Megtanított arra, hogy az életnek más célja is van, mint emlékeken nyaralni, a múltat felkérődni, nem feltétlenül szükséges mindig hátranézni, az ember előtt is van valami... De megint előrevágtatok, ezt a történet végére tartogatom... No még két decit, ez igazán a legeslegutolsó!

Irén mindent elkövetett, hogy szétépítse a szokások kialakuló hálóját, úgy viaskodott velem, mint a kényszerzubbony, de engem mégsem tudott megakadályozni abban, hogy berendezsem új életemet. Rendszerint este hétkor találkoztunk, addig állítólag mind a ketten munkával töltöttük az időt. A napom értelmé az esti találkozás volt, ezt éreztem közeledni már reggel fél nyolckor, mikor beültem a kávéházba újságot olvasni, ez járt az eszemben délelőtt a szerkesztőségben, ahol a főszerkesztő dohogott, mert a cikkeim laposak, szürkék és unalmasak voltak, mindez, ami máskor szíven talált volna, most nem érdekelt, el sem jutott hozzám, a boldogság vastag gumiköpenye védett... Minden délután ötkor beültem a budai kávéházba a külföldi lapokat olvasni, hogy egy kissé műveljem magamat, mert, mondanom sem kell, ez alatt a két hónap és tíz nap alatt könyvet nem vettem a kezembe, kivéve Irén tudományos szakirodalmát, amelyet paraszti nehézkességgel próbáltam betűzni... Valamikor olvastam egy novellát, azt hiszem, Strindberg írta, egy elérzékenyült pillanatában, egy fiúról meg egy lányról szólt, az egyik a Szent Gotthárd alagút északi bejáratánál járja a hegyet, a másik a délinél, és tizenhét év múlva találkoznak... Ez történt velem két hónapon át minden nap. Irénen kívül minden unalmas robot volt, sötét alagút, amelyen át kell vergődni, mint a középkori lovagnak az előírt megpróbáltatásokon, hogy elnyerje a hölgye kezét. Irén mindennap úgy repült a karjaimba a csúf, kopár bútorozott szobában, mintha tíz év óta nem láttuk volna egymást, megrázóak voltak ezek a viszontlátások nem egészen huszonnégy órai távollét után, szívtépőek voltak, magunkból kikelve, félőrülten csókoltuk egymást... Majdnem olyan megrázóak és szívtépőek voltak, mint az éjszakai búcsúk a kapu mélyedésében. Honnan vette Irén az energiát ezekhez a csókokhoz, amelyek úgy repültek ki a száján, mint a tüzes madarak, a szenvedély Niagaráihoz, az öröm dinamitjához, amely mindent felrobbantott bennünk és körülöttünk, nem hagyott meg mást, mint két összeforrott száját... Hiszen nem szeretett! Az egész csak komédia volt? Micsoda vaskos, pontatlan kifejezés, a romantikusok szótárából maradt itt, akiknek sejtelmük sem volt az emberi lélekről! Micsoda kezdetleges szembeállítás: igaz érzés, meg színlelés... Irén fizikus, megszokta a kísérleteket, a saját testével és lelkével is kísérletezett... Talán ugyanolyan féktelenül, ugyanolyan korlátlanul vetette oda magát a szenvedélynek, mint én, csak nem örködött rajta, nem védelmezte, mint a kutya a kölykeit, hanem tovább ment... Mindig tovább megy... *Perfide, comme l'eau...* De a folyóvíz a maga módján őszinte... Soká tart, míg ezt megérti az ember, erőnek erejével meg akarja állítani, megátkozta, az öklét rázza utána, pedig az nem tehet róla, csak a saját törvényét követi... Hol is hagytam abba? Irén a szeretőm volt, de viszonyunk azért mégis szűzies diákszerelem maradt; az ölelések után olyan részegítő volt a csókja a kapu mélyedésében, mintha sohasem lett volna az enyém.

Mit beszéljek erről az esős, lucskos februárról, amelynek a végén volt ugyan néhány szép nap... hihetetlen, hogy az ember milyen jól emlékszik az időjárásra, ha szerelmes... mit mondjak, ami téged is érdekel, nemcsak engem? Nem akarok bután ellágyulni és együgyű

semmiségekre vesztegetni a drága időt... Ki akarom fejezni magamat, nem részegen ömlen-
geni és a külvilág szempontjából nincs lényeges különbség a pesti meg a budai Duna-parton
tett séta, a belvárosi meg a Rákóczi úti vendéglőben eltöltött este között. Egyik sem hasonlít a
másikhoz, valamennyi kimeríthetetlen, de ez már magánügy, az én külön kis végtelenem...
Utóvégre valamit megtarthatok magamnak, úgyis azt mondják, mindent kitálatok, mindent
kifecsegek, mindent pontosan megfogalmazok és ezzel mindennek megölöm a varázsát... Az
én lélektani érdekességem egyelőre különben is megszűnt; két hónapra állandósultam ebben
az érzelgős mámorban, ebben a félkegyelmű elragadtatásban. Most Irén van soron. Ne félj, az
utolsó szó úgyis az enyém lesz... Két hónapra beköltöztem Irénhez, mint egy hajléktalan
madár. Végigéltem a gyermekkorát megszállott területen, fönt északon, ahol a Vág hirtelen
nagyot kanyarodik, az árkádos főterű kis városkában, amelyet áfonya-, málna- és fenyőillatú
zöld hegyek vesznek körül. Nekem is valahol arrafelé van a hazám, az igazi... Leköltöztem
velük Debrecenbe, a kis családi házba a külvárosban, nem messze a Nagyerdőtől, magam
előtt látom mind a négy szobáját. Le tudnám rajzolni az apját, a nyugalmazott számvevőszéki
tisztviselőt, otthon ingujjban, hosszúszerű pipából füstölve, savószerű tót szemét összehúzza,
barázdás, elnyűtt öreg fejével marconán nézve. Szigorú maszkján áttör a szláv puhaság,
sohasem az történik, amit ő akar, és így nem marad más hátra számára, mint méltóságteljes
ábrázatot adni nap-nap után visszatérő vereségének. A lánya az ujja köré csavarta, úgy mint
engem... Már nem volt fiatal, mikor Irén született, mire felnőtt, öregember lett belőle.
Öregember esze lassan vált, bizonyára soká, nagyon soká tartott, amíg megismerkedett a
lányával. Érteni most sem érti, éppoly kevéssé, mint én... Olykor nagyot nézett, krárogott,
hümmögött, nem szólt semmit... Egyszer-kétszer talán kitört, az asztalt verte, de aztán
megverten süllyedt vissza magába, nem állta ki Irén acélszürke tekintetét. Lassan derengeni
kezdett benne, hogy ez a lány nem olyan, mint a többi... ez a lány... Vajon eszébe jutott-e a
pontos kifejezés: szörnyeteg?... Látom az anyját, a jó felvidéki dzsentricsaládból való
asszonyt, szép aranykötésű albumával, amelybe verseket írt a nyolcvanas évek modorában. Ő
is aggódik, de nem ümgetésekbe és krárogásokba, hanem néha sírásba fúló napsugaras derűbe
fojtja rémületét. Látom a bátyjait és a nővéreit, rengetegen vannak, csak Irén tudja számon
tartani a tömérdek sógort és sógornőt, unokaöccsöt és unokahúgot, a főállatorvost meg a
mérnököt, az adjunktust, meg a járásbíró... Irén egyszer hosszú, legalább egy óráig tartó
párhuzamot vont a járásbíró két fia, a tizenegy esztendő Pista meg a kilencesztendő Jancsi
között. Én úgy hallgattam, mint a kinyilatkoztatást... Irén titka, Irén kiváltsága, hogy minden
művészi ábrázoló és felidézőképesség nélkül lebilincselő érdekességgel tud beszámolni az
élet apró tényeiről, egyedül a megfigyelés pontosságával, az értelem szigorú és módszeres
munkájával. Megtalálta az egyedül helyes magatartást a környezetével szemben. Gyerekes
lázaság vagy gépies megnyugvás helyett egyszerűen tudomásul vette a házat és a kertet,
amelyben nevelkedett, felnőttkorában is előzékenyen, sőt féken tartott, kormányozható
ézelmisséggel engedte magára hatni a környezetét, de ugyanakkor fűtyült rá, irgalmatlanul
független maradt tőle... Talán azért menekül egyik szerelemből a másikba, talán azért éli ezt a
hajszolt, rejtélyes, látszatra oly dőre életet, hogy újra tapasztalja, mindig friss környezetben
élje át a mindenféle környezettől való függetlenségét, azt, ami nem változik sodródó, változó,
kallódó életében... Mégis jó, hogy most egy szuszra elmondom neked az egészet; mire a
végére érek, talán már lesz némi sejtelmem arról, hogy kicsoda Irén... Magam előtt látom a
gimnáziumban, mint első eminens tanulót, aki nyurga, csúnyácska, beszédhibás kislány léte
irgalmatlanul ünnepi verset szaval, március 15-én és október 6-án, mintaszerű kislány volt, de
magában vihogott, izgatott zsidólányokkal barátkozott, a pad alatt Bernard Shaw-t olvasta,
nem is eredmény nélkül... Csakugyan van benne valami, ami emlékeztet Shaw nőalakjainak
sugárzó és költői tárgyilagosságára és közvetlenségére. De Irénnek ez csak álarc, ez a légies
realizmus csak megtévesztésül szolgál... Mindjárt rátérek a mélyebb valójára, amely talán
még mindig nem az igazi. Van egyáltalán igazi valója? Az izgatott zsidólányok azóta le-

csillapodtak, fogorvosok és textiltereskedők feleségei lettek, meghíztak és asztmásan pihegve néznek vissza gazdagon tenyésző, füledt lánykorukra. Csak Irén maradt meg karcsúnak, könnyűnek és átszellemültnek... Látom az egyetemen, mint a „banda” egyetlen lánytagját, amint éjszaka összefogódzkodva futnak a Nagytemplom körül, egy kevés karcostól és a gondolat féktelen szabadságától részegen...

Közben áhítattal gyűjtöttem bájos furcsaságait, különös szokásait és kedvteléseit, alázatos fölényel, kezemet csapkodó elragadtatással tanulmányoztam, mint az öltöztető a primadonnát, gyűjtöttem a „kedves apróságokat”, a „vidám és tanulságos történeteket”. Észrevettem, hogy szenvedélyesen szereti a vaskos ponyvaromantikát, az olcsó egzotizmust. Végig kellett szenvednem egy képtelenül rossz német filmet, amelyet erőnek erejével meg akart nézni, csak azért, mert Havanna szigetén játszódott és a hirdetése bikaviadalt ábrázolt. Meg kellett néznünk minden Andalúziában történő és minden kalózkoról szóló filmet. Végig kellett ülnöm a Zeneakadémián egy javai táncost meg egy hindu táncosnőt. Mulattatott a becsvágya is, többször kijelentette, hogy nyilvános rendes tanár akar lenni a budapesti egyetemen, ő lesz az első nő, aki ezt eléri. Közben marad ideje titkos mozgalmat szervezni a magyarság megmentése érdekében. Ebben nekem is szerepet szánt: újságírói összeköttetéseim segítségével pénzt szerezek a mozgalom céljaira, és tollamat a mozgalom rendelkezésére bocsátom. Hébe-hóba kedvesen mentegetőzött: ne haragudjam, ha néha kissé ideges és türelmetlen, de nincs gyakorlata a magánéletben; eddig csak kollektív célokért küzdött, dolgozott és intrikált. Ez új dolog számára, meg kell szoknia. De ez természetesen nem volt házassági akadály. Egy percig sem volt vitás, hogy a feleségem lesz. Ez hősies és regényes vállalkozás volt abban az időben, amikor a szélsőségek kezdték komolyan fenyegetni az országot, és nem lehetett tudni, fél év múlva lesz-e egyáltalán állásom és kenyérkeresetem. Én kissé szorongva, rossz lelkiismerettel fogadtam el ezt a páratlan, nagy ajándékot, annál is inkább, mert Irén nyíltan megmondta nekem, barátnői hogyan fogadták a mi szerelmünket. Rettenetesen fogadták, a kezüket csapkodták: - Megőrült ez az Irén? Sürgősen meg kell menteni, össze kell fogni a megmentésére... Ez a szerencsétlen lány tönkreteszi magát... Egy ilyen emberrel!...

Milyen emberrel? Elég fiatal vagyok, egészséges, művelt, baromi munkabírási, talán nem is egészen tehetségtelen, kifogástalanul, szinte balek módra jóhiszemű és tisztességes... Csakugyan olyan hitvány ember volnék, annyira méltatlan Irénhez?... Elég szép jövő vár rám, ha... be nem következik a szerencsétlenség. A származásom az egyetlen hibám. De hát ok ez arra, hogy kiközösítsenek az emberek világából?... Irén sírva, toporzékolva tiltakozott barátnői és általában az emberek gonoszága ellen, de önkéntelenül elárulta, micsoda rettenetes áldozatot hoz értem, lemond a kedvemért mindenről, mindenről! Kivétel, száműzve, pusztá szigeten tölti az életét... Én nem ítélt meg a helyzetet ilyen tragikusan, olyanformán éreztem, hogy ha bizonyos területeken talán akadályozom is Irént, egészben véve nem vagyok kétségbeejtően rossz parti számára. De természetesen kijelenttem, hogy ha így áll a dolog, akkor legjobb lesz, ha én félreállok, nincs jogom tönkretenni az életét... Irén erre sírva, meghatottságtól remegve, gyönyörűségtől olvadozva csókolt össze a Rákóczi úti vendéglő fülkéjében, ahol nem láttak az emberek. Ünnepelte a férfiasságomat, amelyet én egyszerűen tisztességnak és felelősségérzetnek éreztem, és igyekeztem minél jobban titkolni, minél hangsúlytalanabbá tenni. A dicsekvés különböző nemei közül az erkölcsi dicsekvés a leggyűlöletesebb... Az ember inkább emelgessen fel zongorákat, inkább mondja el sorba valamennyi nyugat- és keletrómai császár nevét és uralkodási dátumát, de ne dicsekedjék a jellemével... A férfiasság is olyan erény, amely visszataszítónak válik, ha aláhúzzák, a leg-
elemibb szeméremérzés azt követeli, hogy rontsuk el a férfiasság túlságosan kulisszahasogató hatásait, ahogy az ember jó társaságban nem mond feltűnően, kihívóan szellemeset, hanem kissé elkeni, kissé pongyolába öltözteti az ötletét, valami keveset letör a csattanójából... Irén

azonban szomjazta a férfiasságot, nem tudott betelni vele, nemcsak elnézte, hanem egyenesen követelte a külső, melodramatikus megnyilvánulásait, titkos eszményképe, attól tartok, egy kifeszített mellkasú tornatanár lehetett... Később, mikor már szakítottunk, elmondta nekem, milyen nagy csalódást keltettem benne, valahányszor pirultam és mentegetőztem, ha férfias viselkedésen kapott rajta. Az ember nem tudhatja, melyik pillanatban rontja el a boldogságát; úgy látszik, vannak nők, akikkel nem lehet mindig természetesen viselkedni, vannak, akik megkövetelik a zord és fennkölt ábrázatot, a megdicsőült mártírmosolyt... Most már világosan látom, hogy Irénnel szemben teljesen reménytelen volt a helyzetem. Ha eltökélem magamat, hogy a kezembe veszem az irányítását, ha megmagyarázom neki, hogy az egyetemi katedra nálunk nevetséges agyrém, ha rávezetem, hogy nem az ő dolga mozgalmat szervezni a magyarság megmentésére, ha kiverem a fejéből az andalúziai émelygést meg a kalóz-ostobaságot, akkor talán lett volna reményem arra, hogy magamhoz láncolom. Csakhogy én nem irányítani akartam, hanem azt akartam, hogy ő irányítson, ráadásul nyomorult érzéki önzésből akartam, mert csak így jutottam boldogsághoz. Nekem tetszett Irén, úgy, ahogy volt, a havannai romantikával és a bikaviadalokkal egyetemben, hagytam, hogy a fejemre nőjön és eltaposson, úgy álltam szemben vele, mint a puha és szentimentális demokráciák a készülődő és szervezkedő parancsuralmakkal... Teljesen rábíztam magamat, egész testsúlyommal ránehezedtem. Van ebben csakugyan valami férfiatlan és nevetséges, mintha egy meglett, harmincöt éves teve egy őzike hátán lovagolna... Vele tartottam sok mindenüvé, ahová azelőtt soha be nem tettem a lábamat; munkások számára rendezett színielőadásra az Angyalföldön, de munkások helyett csak szomorú, esett terézvárosi magántisztviselők ültek a nézőtéren és szerepeltek a színpadon; egyetemi hallgatók vitaestjeire, népszaporodási ankétekre. Úgy baktattam mellette, mint egy finom és törékeny hadvezér vaskos, jól megtermett fegyverhordozója. Érdeklődésem, amely azelőtt, beismerem, egyoldalúan irodalmi és lélektani természetű volt, most ügyetlenül, de igyekvően próbált társadalomszemléletté kiegészülni... Bizonyos, hogy végül sikerült volna, hiszen világeletemben jó tanuló voltam, csakhogy mire én levetkeztem volna az egyéni világszemlélet túlzásait, mire nagynehezen beleilleszkedtem volna a tágabb emberi közösségbe, addigra Irén már messze túltett rajtam féktelen és felelőtlen individualizmusban... Megint előre rohanok, elrontom a meglepő fordulatokat, lelövöm a csattanóimat... No mindegy... Ha regényt írnék, akkor jobban vigyáznék, csakhogy ez nem regény, hanem... majdnem kiszaladt a számon: „nyers és véres vallomás” - pedig hogy utáltam valamikor az ilyen jelzőket! És milyen érzéketlen voltam az egész műfaj iránt... Úgy kívántam, hogy legyen életrajzom. Most már van, és néha az a gyanúm, egyelőre leránt a rossz irodalomba... Te, innen kinéznek bennünket, már egy lélek sincs itt... No még ezt a két decit...

Irén hűségesen, pontosan és részletesen beszámolt nekem az elődeimről. Nyugodtan tehetné, hihetetlen mértékben, megfoghatatlanul hiányzik belőlem mindenféle féltékenységi. Még akkor is szelíd és türelmes voltam, amikor más már tört-zúzott volna a helyemben. Még akkor sem voltam féltékeny, amikor a szemembe mondta, hogy mást szeret... Ez úgy látszik, velem született, olyan, mint a balkezesség vagy a színvakság... Komoly elődöm Irén első verziója szerint, amely mellett egy ideig még szakításunk után is kitartott, csak egy volt. L... K... Irén rajongó szavaiban afféle emberfeletti emberré nőtt, zseniális építész, aki városokat álmodik a világba, a munka és a politikai cselekvés Herkulese. Jelenleg az Egyesült Államokban van, de mindent tud, ami itt történik, onnan segít megvetni egy szebb és egészségesebb Magyarország alapjait... Irén csak ennek az egynek lett a szeretője, de a többi is, valamennyi rendkívüli ember volt, mindegyik legelső a maga területén... Irént határtalan hiúsága nem arra készítette, hogy összemérje magát a férfiakkal és versenyre keljen velük, hiszen ővele úgysem versenyezhet senki, inkább felkarolta az udvarlóit, túlozta, fokozta az érdemeiket, sajátmaga is megnőtt, miközben azokat óriásokká növesztette... Bizonyosra veszem, hogy az én utódaim

szemében én is rendkívüli ember vagyok, ahogy az volt a rákkutató, akivel már majdnem elutazott Olaszországba, de az utolsó pillanatban levelet írt... levelet írt... Ha meggondolom, nem történt velem semmi váratlan, semmi, ami az előzmények után ne volna szigorúan logikus... Meg kell hagyni, Irén nyílt kártyákkal játszott, csak jól oda kellett figyelni a szavaira... Hogy van az, hogy engem mégis fejbeágott a levele, hetekig kábultan hevertem és még ma sem tértem egészen magamhoz. Amellett még azt sem mondhatom, hogy nem voltak rossz sejtelveim... Az elsőtől az utolsó pillanatig a legrosszabb sejtelveim voltak... Mikor esténként háromnegyed hétkor a Kossuth Lajos utca és Petőfi Sándor utca sarkán a tizenötös autóbuszra vártam, amely elvitt a Ferencvárosba, karkötőórámon számolgattam a másodperceket és ha a tizenötös százötven másodperc eltelte után érkezett meg, akkor ebből arra következtettem, hogy Irént nem találom otthon, a cseléd levelet nyom a kezembe, amely tudtomra adja, hogy vége mindennek... Az ember nevetségesen babonás, ha szerelmes... A levél... A levél... Még most is hallom, ahogy koppant a földön 19.. március 25-én, szombaton délután háromnegyed ötkor. Olyan nagy zajjal zuhant be az előszobám ajtaján, mint valami ólomsúlyú tárgy, mint a végzet... Már megint felborult az egyensúlyom... Kérek még egy decit... Micsoda? Már nem szolgálnak ki?... Kár... Egy kis türelmet kérek, mindjárt megyünk...

Már kezd egy kicsit kóvályogni a fejem, de azért magamnál vagyok, pontosan tudom, mit beszélek... Én nem tudok igazán berúgni, csak a tekintetem válik zavartrá, a járásom bizonytalanná, de az öntudatom... az öntudatom... az ép. Mindjárt átmegyünk a Margit körúti kávéházba, az nyitva van reggelig. Az első feketétől magamhoz térek... Egyszer ott hagytam abba, hogy Irénnek csak kiváló férfiak udvaroltak... Eszembe jut régi ismerősöm, a Népszínház utcán fel és alá sétáló nő, aki azzal dicsekedett, hogy őhózzá csak finom urak járnak, a trógerék, sofőrök és igáskocsisok rá se néznek... Bocsáss meg kérlek, ez ízléstelen volt... Kiváló ember volt a rákkutató, azzal is majdnem jegyben járt, azzal is szakított... Tökéletes, remek emberpéldány volt az erdőmérnök, Irén Lawrence-embere, az ösztönök nagyszerű kivirágzása, ez a fejedelmi állat... Ez nagyon fontos Irénben, ez a modern rousseauizmus, ez a visszavágyódás az emberi természet ősi, töretlen szilajságába. Ez megmagyarázza a javai táncost, Havannát, a bikaviadalt, Andalúziát és a kalózokat... Nem tudom, eredeti-e benne vagy tanulta valakitől, talán éppen L... K...-tól tanulta, az igazi, nagy szerelmétől... Mennyit traktált engem ezzel az emberrel és én milyen élvezettel hallgattam! Mikor az ember az ágyban fekszik egy nővel, egyáltalán nincs kifogása az elődje ellen... Milyen furcsa, egyszerre vadul szenvedélyes és szörszálhasogatóan cerebrális viszony volt... Hogy gyilkolták egymást, micsoda pokoli gyötrelmeket találtak ki egymás számára... Irénnek végig kellett nézni, hogy ez az ember csupa merő kínzásból más nőkkel csalja... Márciusban, mikor Irén az L... K...-tól elsajátított módszerekkel kínozni kezdett, egyszer szememre hányta, hogy miért nem kínozom vissza... Csakugyan, miért nem kínoztam vissza, hiszen éppen elég gonosz indulat van bennem, parlamentet lehetne robbantani velük... De nem lehetett, nem okozott volna semmi örömet nekem. Irén a szelíd báránykát hívta elő lelke különböző lehetőségei közül, és emellett ki kellett tartanom... Irénnek nálam csak idillben volt része, békében, szelídségben és engedékenységekben. A fenevad, amely bennem legalább olyan erős és fejlett, mint az erdőmérnökben, egész idő alatt meg se moccant. Utálatosan civilizált voltam... De most nem rólam van szó, hanem Irénről... Egy napon kijelentette, hogy a feleségem lesz, nem törődik az átmeneti nehézségekkel, amelyek ezzel a házassággal járnak. Szeret, kimondhatatlanul szeret, a többi nem fontos... Naponta találkoztunk és naponta rekordot javítottunk, ha szabad ezzel a kifejezéssel élnem. A csókok találkozáskor és búcsúkor egyre vadabbak és szenvedélyesebbek, egyre virtuózabbak és gazdagabb hangszerelésűek lettek, az idillről lassankint kezdtünk áttérni a fennkölt és grandiózus műfajra... Sohasem felejttem el a félórát a kis italmérésben az Omnia mozival szemben, mikor az előadásra vártunk. Akkor is kalózfilmet adtak... Mikor nem csókolóztunk, ami elég ritkán fordult elő, mert mindig és mindenütt

azt tettük, beszélgetéseink egyre izgalmasabbakká váltak. Nem tudtuk kibeszélni magunkat, mohón, gyorsan és türelmetlenül feltártuk magunkat egymásnak, mintha kevés idő volna hátra, mintha egyikünk másnap elutazna az óceán túlsó partjára. Szakadatlanul elemeztük magunkat és a viszonyunkat. Megállapodtunk abban, hogy csoda történt, hiszen a rokonszenv és kölcsönös megértés valamennyi józan feltétele hiányzik. Én szavakkal és szóárnyalatokkal bíbelődő irodalmár vagyok, ő egzakt tudós, én budapesti vagyok, ő vidéki, én elsüllyedek az egyéni lélek ingoványaiban, ő a politikai cselekvés megszállottja... Nyilvánvaló, hogy a végzet szánt egymásnak bennünket... Irén néha felkiáltott, milyen jó, hogy ebben az egyre jobban elkomoruló, egyre baljóslatúbb világban egymásra találtunk, a szerelem kárpótol és vigasztal minket azért, ami körülöttünk történik. Néha csodált engem és falánkan gyönyörködött bennem. Azt mondta, én jelentem számára ebben az elvadult világban az emberit, a tiszta emberi hangot... Kétes bók volt, később kiderült, hogy az embertelenségért rajong... Máskor úgy incselkedett, úgy szórakozott velem, mint egy gyerekkel. Kiderült, amit mindig gyanítottam, hogy botrányosan tudatlan és tájékozatlan vagyok a való élet dolgaiban. Irodalmár vagyok, akinek a tudatában a szépen csengő és ízes szavakhoz sokszor tétova, elmosódott képzetek fűződnek... Ő, aki a Hortobágy közelében nevelkedett, könnyűszerrel levizsgáztathatott és megbuktathatott engem a háziállatok természetrajzából. Nem tudtam, hogy mivel táplálkozik a sündisznó; kiderült, hogy nem tudom pontosan az „ürü” szó jelentését... Én boldogan elárultam tudatlanságomat; Irén előtt oly kevésbé szégyelltem magamat, mint a meztelenül fürdő ember a napon... Közben Irén hűségesen beszámolt nekem mindenről, amit rólam hallott, a jót is elmondta, de főképp a rosszat. Életemben először megtudtam, hogyan látnak engem az emberek. Elég lesújtó véleményük van rólam: afféle megvadult nyárspolgári sznobnak tartanak, akinek csak a jó családból való és jólkereső ember imponál, akinek nincs más eszménye, mint a pénz meg a társadalmi tekintély... Magyaráztam Irénnek, hogy ez csak egyensúlyozó művelet, divatos szóval kompenzálás nálam, hogy mérhetetlen magányomban görcsösen megkapaszkodom minden számomra megközelíthető közösségben és mikor a jó családot tisztetem, valójában egyszerűen a családot tisztetem, - meg hogy olyan valószínűtlennek, olyan képtelenül mulatságosnak tartom, hogy az én tudományommal egyáltalán pénzt lehet keresni, hogy nem tudok magamhoz térni az álmélkodástól, és tisztességes polgári jövedelemmel úgy dicsekszem, mint valami furcsa rendellenességgel, mintha a szívem a jobb oldalamon volna... Irén erre azt válaszolta, hogy már éppen eleget kompenzáltam, ideje volna valami okosabbat művelnem és ebben tökéletesen igaza volt... Egyik tulajdonságom, amellyel néha kihoztam a sodrából, a harsogó, zajos közvetlenségem volt, ez is nyilvánvaló kompenzálás, hiszen valójában félénk és zárkózott természetű vagyok... Egyszer egy körúti büfében mellénk telepedett egy kivénült, kiérdemesült író, valamikor sok szép reményre jogosító tehetség, ma éjszakai szerkesztő. Én fiatalságom és - mindent egybevetve - szép jövőm félhomályos tudatában tüntetően, tapintatlanul nyájas voltam hozzá, amit az öreg fanyarul, rosszkedvűen vett tudomásul, egyáltalán nem volt kapható arra, hogy kísérleti alanyul szolgáljon az én széles, kedélyes jóakaratomnak. Irénnek így köszönt: Örvendek a szerencsének - és így búcsúzott: Ajánlom magamat! Irén idegességtől reszkette, szikrázó szemmel ismerte fel a helyzet idétlenségét; utána legalább tíz percig haragudott. A másik eset már később történt. A Kossuth Lajos utcai Gerbeaud-nál édességet vásároltunk Irén egyik barátnőjének a sok közül. Én egymás után kiválasztottam, felemeltem és a papírzacskóba tettem a sztaniolba csomagolt csokoládés szeleteket. Irént ez a mozdulat halálra sértette. - A jó családból való elkényeztetett kisfiú mozdulata volt, mondta később, - aki nincs tisztában vele, hogy kiváltságai már érvényüket veszítették... Idegesítettem azzal a családi mintaképekhez igazodó álommal, amelyet, bevallom, akkor nagyon kényeztettem magamban, hogy házasságunk után, úgy, mint a szüleim, nagybátyáim és nagynéném, mi is szép, rendezett, nagypolgári életet élünk, társaságba járunk, vacsorákat és estélyeket adunk. - Én a polgári álarcot fel tudom venni tréfából, fogadásból... Egészen jól el tudom játszani az

előkelő háziasszony szerepét. De azt ne kívánd, hogy komolyan vegyem... - mondta egyszer. Máskor azonban mulattatta ez a szerep és elhatározta, hogy kitűnően megtanul főzni... Egy lélegzetre beszéltünk arról, hogy hol lesz a lakásunk, hogyan fogjuk berendezni, lesz-e kis-kocsink, és mindkettőnk lélektani és filozófiai vesszőparipáiról. Ízlésünk nem volt egyforma. Én az otthonosságot, a lakályosságot szerettem, hiszen kilódítottak az otthonból és visszavágytam a tisztas, tekintélyes kényelembe, amelytől örökre elbúcsúztam. Gyermekkorom zsúfolt, fülledt, párnázott polgári lakásainak a hangulatát szerettem volna felidézni, persze nem undok szecessziós bútorok segítségével... Irén, ha nem is éppen kubista, de mindenesetre elvont, rideg, puritán szépségekre áhítozott. Ha csakugyan sor került volna a lakásunk berendezésére, bizonyos, hogy Irén teljes megsemmisítő diadalt arat; én mindenben engedtem, mindenben kapituláltam volna. Törődtem is én az ízlésemmel meg a kényelmemmel! Irén kellett nekem, aki kezdte afféle földi gondviselés, valami mindentudó és mindenható élőlény szerepét játszani számomra. Bizonyos, hogy minden úgy jó és helyes, ahogyan Irén akarja. Megpróbáltam beleélni magamat Irén kalandos életmódjába, ebbe a különös folyamba, amelynek nincs medre, ebbe a szakadékok fölött kanyargó meredek útba, amelynek nincs korlátja, ebbe a szakadatlanul újrakezdődő, folyton átalakuló irgalmatlan bergsoni durée-be... Néha egy pillanatra elszorult a szívem az aggodalomtól; lopva jobbra-balra sandítottam, kerestem a papucsom meg a házikabátom helyét ebben a forgatagban. Hogy fogok én Irén mellett regényeket meg tanulmányokat írni? Egyszer-kétszer félénken védelmezni próbáltam a polgári életforma szépségét meg gyakorlati bölcsességét, magyaráztam az egy helyben gubbasztó élet befelé tenyésző gazdagságát, a viszontlátás örömét, amely helyes időbeosztás mellett naponta többször elfogja az embert, a polgári élet apró kis ünnepeit, a folyton visszatérő miniatűr karácsonyokat és húsvétokat... Irén ilyenkor unottan, kelletlenül, barátságtalanul hallgatott, talán oda sem figyelt a szavaimra. A polgári életforma, úgy látszik, csak beavatottak számára érthető, mint a családi fényképalbum, amelynek együgyű, bánatos és félszeg bája csúfondáros mosolyra készteti az idegent... Ezt te különben jobban tudod, mint én... Irén gonosz diadallal a szemében, felcsattanó, majdnem rikácsoló hangon - azt hiszem, március elején csattant fel először a hangja - ünnepelte a maga végtelenbe törő, kalandos és veszedelmes életeszményét. Természetes, hogy akkor igazat adtam neki, ebben is, mint mindenben, sőt megfogadtam, hogy jó tanítványa leszek. Ezek az epizódok, amelyeket most kiemelek az emlékek sodrából és nagyítóüveg alatt tanulmányozok, akkor fel sem tűntek, parányi kis remegések, alig észlelhető, apró villamos ütések voltak az epidermiszemen. A boldogságot, ezt az egyszerre tojáshegyen táncoló, ingatag és mégis sziklaszilárd boldogságot nem zavarták meg... Hiszen annyi mindenben értettünk egyet! Megállapodtunk abban a lélektani törvényben, hogy az ember a többi emberhez való viszonyában nem tudja érzelmeit közvetlenül kifejezni, szakadatlanul melléfog, folytonos ingamozgást végez, állandóan jobbra-balra korrigálja magát... Irén ezt azzal egészítette ki, hogy az ember egész életén át kísérletezik, változtatja, cserélgeti a szenvedélyeit, elhajít mindent, újrakezd mindent, amíg meg nem találja az igazi életformáját, és a látszólagos következtelenség valójában az önmagához való hűség bizonyítéka... Hogy tetszett nekem ez a gondolat, amely a halálos ítéletemet tartalmazta!... Irén még elméletet is szerkesztett a hűtlenségéhez, az elmélet már kész volt, már leste, hogy melyik pillanatban igazolják, mikor Irén még önfeledten csókolgatott és azt hiszem, őszintén a feleségem akart lenni. Mert a házasságunk végleges, befejezett dolog volt.

Egy februárvégi szombaton - utána kellene nézni a naptárban, hogy hányadikán volt, este hozzátok voltam meghíva... különben figyeld meg, ennek a történetnek minden fontos eseménye szombaton történik... ezen a szombaton este hétkor, mint rendesen, rohantam Irénhez. Az átszállásnál a tizenötös autóbusz több, mint egy negyedórát késett, s én rosszat sejtve csöngettem be a ferencvárosi lakás ajtaján. Örjögő csókjaimat Irén szórakozottan, gépiesen viszonzta. Ez először történt, amióta szerettük egymást. Valami belémnyilallott, de

nem szóltam semmit... Irén az éjszakai vonattal hazakészült Debrecenbe... Most megint nagyon furcsát fogsz hallani és nem tudom, sikerül-e megértetnem veled akkori lelkiállapotomat, egész látásmódomat, amely ezen egyáltalán nem ütközött meg, sikerül-e valószínűvé tennem a gyanútlanágnak, az alvajárásnak azt a mértékét, amely ezt egészen természetesnek találta... Irén kettős céllal utazott két napra Debrecenbe a szüleihez. Először azért, hogy tudtukra adja, hogy az én feleségem lesz. Másodszor azért, hogy pénzt kérjen tőlük a lakása berendezésére, ugyanis április elsejétől éves lakást bérelt a Belvárosban. Én a kettő között semmi ellentmondást nem láttam, úgy látszik, a szerelem vakká teszi az embert, bár én különben sem vagyok túlságosan éleslátó, bonyolult lélektani szövevényekben el tudok igazodni, csak azt nem veszem észre, ami az orrom előtt van... Különben is Irén kivágta magát. Azt mondta, az éves lakást bármikor át tudja adni a barátnőinek, a bútorokat meg át-visszük a mi lakásunkba... Ez rendben volt, ezzel nem volt semmi baj... Hát akkor miért viselkedett Irén olyan különösen a belvárosi vendéglőben, miért sütötte le a szemét, miért vetett rám olykor-olykor bűnbánó, rémült tekintetet? Vacsora után megtudtam. Irén levelet vett elő a táskájából. Ez még nem az a levél... Először körülnézett, hogy nincs-e a közelben valaki, aki utánunk kémkedik, aztán reszkető kézzel átadta. A levél le volt ragasztva és nekem volt címezve. Felbontottam.

Féktelen, őrijongó, szerelmes mondatokban azt tartalmazta, hogy Irén októberig nem lehet a feleségem. Ez rettenetes áldozat számára, hiszen egy másodpercig sem tud meglenni nélkülem, hiszen olyan forrón, olyan kimondhatatlanul szeret, éppen ezért könyörög nekem, legyek én erős! Ha ő megtántorodik, ha nem bír magával, én tartsak ki az októberi terminus mellett!... Hogy miért kell októberre halasztani az esküvőt, azt nem mondhatja meg, mert a falaknak is füleik vannak, azt papirosra sem bízhatja, az halálos, nagy titok, amelynek a megőrzésére különben is esküvel kötelezte magát... Csak annyit árul el - ezt sem volna szabad -, hogy titkos fogadalmat tett egy titkos megbízás teljesítésére... Nekem sohasem szabad megtudnom, miről van szó, de legyek nyugodt, mindenkinek, nekünk kettőnknek is jó lesz, ha küldetése sikerül... Ha túl leszünk ezen a kegyetlen, de nem túlságosan hosszú megpróbáltatáson, akkor mienk az egész csodálatos, gyönyörű jövő!... Ugye beleegyezem?... Egy pillanatra felcikáztak bennem a kalózfilmek, de a levél szép volt, csupa fenséges pátosz, csupa nemes küzdelem a szenvedély és a kötelesség között, corneille-i levél volt, egészen az én ízlésem szerint való... Irén pedig olyan kimondhatatlanul vonzó volt mellettem a vendéglő boxában, nyitott szája remegett, kissé lihegett az izgalomtól, miközben belémvájta szürkés-kék tekintetét, amely most felkavart, zavaros volt. Mennyi imádnivaló rettegés volt a szemében. Milyen határtalan izgalommal leste a döntésemet!... Ezek a nagy nők milyen parányivá tudnak összezsugorodni, ha akarják!... Egy pillanatra szerepet cseréltünk; most én voltam az úr, én parancsoltam, amit Irén kissé túlbuzgó gesztusokkal, befelé mosolygó rabszolgaalázattal tűrt... Máskor is előfordult, hogy Irén rámdisputálta a kényúr szerepét, amelyet vonakodva vállaltam, mert nem illett hozzám, és rendszerint nem szerzett örömet nekem. Nem érte be azzal, hogy uralkodott rajtam; azt is megkövetelte, hogy kiszolgáljam a női megalázkodás vágyát, amely időnkint elfogta... Természetesen beleegyeztem, egyebet úgysem tehettem volna. Ráadásul boldogan, ujjongva egyeztem bele, éreztem, hogyan repül ezzel a lánnyal az én vaskos, hétköznapi, polgári lényem soha nem sejtett, földöntúli magasságokba... Sejtésem sem volt, mi lehetett a titokzatos megbízatás, de homályosan gyanítottam, hogy bizonyára összefügg Irén nagy küldetésével, a magyar faj megmentésével. Mámorító érzés volt, hogy én is adózom erre a nagy célra, boldogságom egy forgácsával adózom... Egymásra néztünk, mint egy nemes tragédia két átszellemült, már-már megdicsőült főszereplői, valami belső fényárban úsztam... Felejthetetlen pillanat volt, ezt az egyet meg kell hagyni, Irénnek már-már a zsenialitással határos, bámulatos tehetsége van a felejthetetlen pillanatok előállítására... Vagyunk néhányan az országban, akik az ő felejthetetlen pillanatait nyögjük... Utána félőrlőten csókolóztunk a pályaudvaron, nem egészen negyvennyolc órai elválásra

olyan vad és eszeveszett búcsút vettünk, hogy az utasoknak megszakadt a szívük... Bár abban az időben egyáltalán nem éltem társas életet, taxiba vágtam magamat, hogy még idejekorán eljussak hozzád. Ha még emlékszel, megerősítheted, hogy egész este meg se mukkantam; kábán, bambán bámultam a levegőbe...

Irén hétfőn ragyogó arccal újságolta, hogy szülei mindkét vágyát teljesítették; pénzt adtak a lakása berendezésére és beleegyeztek a házasságunkba. Nem voltak éppen elbűvölve tőlem, de azt mondták, nem nagy szerencsétlenség. A március zavaros, nyugtalanító, édes és néha félelmes volt. Januárban és februárban sokat költöttünk, többet, mint szabad lett volna. Ezért megegyeztünk, hogy elsejétől kezdve Irén kezeli a pénzemet. Elsején átadtam neki a fizetésemet, és hónap közben is az utolsó fillérig hozzáhordtam minden keresetemet. Valahányszor titokzatos, ünnepélyes arccal állítottam be, Irén már tudta, hogy harminc, negyven, esetleg ötven pengőt fogok alázatosan, szerelmesen, de azért nem minden büszkeség nélkül átnyújtani. Kis ízelítő volt a házasságból, a házasságnak, ahogyan én elképzeltem, e szelíd, jámbor, napfényes idillnek az előjátéka. Iparosnak éreztem magamat, derék, jóra való iparosnak, nem mulattam el a pénzemet, hanem becsületesen hazaadtam az asszonynak, aki félreteszi és idővel kis kertes házat vesz rajta... - Milyen jó, hogy csak októberben házasodunk össze! - mondtuk többször Irénnel, milyen mulatságos ez a kísérletezés, ez a lassú, fokozatos megismerkedés az együttélés titkaival. Mire csakugyan összeházasodunk, a házaselet minden fortélyja a kisujjunkban lesz... Iréntől mindennap öt pengő zsebpénzt kaptam, ennyi bőven elég nekem reggeltől este hétig. Az esti kirándulások, vacsora, mozi, autóbusz költségeit Irén fizette, minden este Irén vendége voltam, a vendéglőben az asztal alatt nyomta kezembe a vacsora árát, hogy megőrizzük a látszatot, bár én azt sem bántam volna, ha az egész világ szeme láttára Irén fizet helyettem. Minden férfinak az a titkos álma, hogy egy nő kitartsa... Ez az eljárás takarékosagra kényszerített; tékozlással most már hiába próbáltam volna Irénnek tetszeni, hiszen csak az ő pénzét tékozolhattam volna... Ami az öt pengő zsebpénzt illeti, elképzelhetetlenül, nevetségesen kevés volt korábbi életmódomhoz képest, máskor jóformán ebédre is kevés lett volna. De engem határtalanul szórakoztatott, hogy így kibújok a bőrömből és idegen bőrbe bújok, meglehetősen könnyelmű emberből átváltoztam klasszikus fősvénnyé, aki minden garast a fogához ver. Délelőtt a szerkesztőségben rejtélyes, csúfondáros mosollyal utasítottam el a szokásos „tarhásokat”, a megszorult kollégákat, meg a szegény, toprongyos, félvad költőket, akik azelőtt biztosan számíthattak rám: - Jaj, barátom, nem lehet... Nincs pénzem, nem vagyok a magam ura!... - Azelőtt szerettem sokat és finoman enni, most mámoros boldogsággal lemondtam a konyha örömeiről. Irén szerint úgylis túlságosan jó húspan voltam, legalább lepassztam a pocakomat... A pocakom két hét alatt csakugyan nyomtalanul eltűnt, mert én az önsanyargatás mesébe illő hőstetteit vittem véghez. Az első napokban olcsó vendéglőkbe jártam, amelyekbe azelőtt soha be nem tettem a lábamat, aztán vérszemet kaptam és büfékben kezdtem ebédelni, majd tejcsarnokokban fogyasztottam el kéjesen undorodva a gyatra kosztot, amelyen Budapest lakosságának a fele él. Autóbuszra nincs szabadjegyem, ezért megpróbáltam villamoson járni, bár nagyon szenvedtem ennek a nehézkesen döcögő járműnek lassú és mégis szeszélyes ritmusától, epés, goromba, szegény ember utasaitól. Valamikor napom legnagyobb gyönyörűsége a reggeli kávé és újságolvasás volt a budai kávéházban. Ez azonban mindennap nyolcvan fillérbe került. Erről is lemondtam, korábban mentem be a szerkesztőségbe, ott olvastam el a lapokat és a reggeli kávé büfében hajtottam fel, ahol huszonhat fillérbe kerül. A délutáni kávéról és a külföldi lapok olvasásáról nem tudtam lemondani. Ez napom szerkezetének egyik nélkülözhetetlen gerendája volt, sajnos, egy pengőbe került... Azért nem voltam vaskövetkezetességű az önsanyargatásban. Néha kirúgtam a hámból, kis dáridókat csaptam. Néha megleptem magamat egy autóbuszjeggyel, vagy arra a vakmerőségre vetemedtem, hogy vásároltam egy francia hetilapot, amelynek ötven-hatvan fillér az ára... De az efféle nagyon ritkán fordult elő. Az első napon elköltöttem mind az öt pengőt. De már a másodikon stréberkedtem, érdemeket akartam szerezni. Este az autóbuszon

diadalmas mosollyal elővettem a zsebemből megtakarított pénzemet és kifizettem mindkettőnknek a jegyét. A hónap vége felé megtörtént, hogy összevissza két pengőt költöttem. A dohányzás kérdését is megoldottam. Magam sodortam a cigarettáimat, házvezetőnőm nagy bosszúságára, mert összeszemeteltem az egész lakást. Irénnek hűségesen elszámoltam minden fillérről. Néha nem egyezett a számadásom. Irén, mint egy vizsgálóbíró, szigorú keresztkérdések alá fogott és csakugyan kiderült, hogy valami előre nem látható kiadás merült fel, és én egy-két pengőt kértem a szerkesztőségben a jövőhavi fizetésem terhére. Ilyenkor bűnbánóan lesütöttem a szememet és megígértem, hogy soha többé nem teszem... Irén megszidott, aztán megbocsátott. Azt hiszem, ez az együgyű, csacsi játék, ez a jámbor, házias álarcosmutatvány egy hétig szórakoztatta. Aztán unni kezdte és a hónap végén bizonyára torkig volt már vele, mint minden szokással, rendszerrel és hagyománnyal... Nem, mi ketten nem voltunk egymáshoz valók, hányadszor mondom már!... Ha van lélekvandorlás, akkor az én lelkem valamikor favágóé volt, az Irén lelke vadász... Önsanyargató erőlködésem, amely, beismerem, kissé nevetséges és csak annak megható, aki erőnek erejével meg akar hatódni, minden valószínűség szerint hidegen hagyta, néha talán ingerültté is tette a maga mafla odaadásával, szélesen, esetlenül elterpeszkedő önfeledtségével, talán egész lelki és érzéki háttérével egyetemben gyűlölte ezt a magatartást, amely egyszerre kiagyalt és mélységesen őszinte volt, mint minden, ami tőlem származik... Te, amikor még megvolt a családi házunk, a szomszédban egy ezredes lakott. Néha hozzánk is áthallatszott, úgy veszekedett a feleségével. Egy éjszaka, hogy kibékítse a feleségét, hogy megmutassa, mennyire szereti és milyen nagy áldozatra képes érte, harapófógóval kihúzta egy egészséges fogát... Irén alighanem ugyanolyan érzéssel fogadta az én koplalásomat, mint az ezredesné a kihúzott fogat.

Miközben Irén házasságosdit játszott velem és kedvesen tűrte az én félig nyárspolgári, félig mániákus hódolatomat, lelkesen, izgatottan, az ismert trillázó, nyávogó hangok kísérezésével készült a lakás berendezésére. A lakás nem a mi lakásunk volt, hanem az övé, a két kis szoba a Belváros egyik újjáépített régi házában, ahová április elsején beköltözni készült. Bútorhuzat-anyagokat keresett az egész városban, megtervezte a kovácsolt vasból készült állólámpát, a falikarokat, mesteremberekkel tárgyalt, előlegeket adott. Nekem ösztönösen nem tetszett, nem volt rokonszenves, hogy ilyen szenvedélyesen, ilyen részletekben elmélyülő gondossággal foglalkozik nyilvánvalóan ideiglenes szállásával, hiszen októberben, amikor az én feleségem lesz, úgymint más lakásba kell költöznie. Egyáltalán nem örültem, hogy egész építészeti alkotással rejtette el a takaréktűzhelyet a konyhából átalakított lakószobában, mikor ez kidobott pénz, hiszen a mi lakásunkban erre a bútordarabra nem lesz semmi szükség. De némi kis ellenkezés meg kedvetlenség volt minden, amit Irén lázas munkálkodása felkeltett bennem. Álmomban sem jutott eszembe, hogy gyanakodjam vagy következtetéseket vonjak le. Egy pillanatig sem kételkedtem abban, hogy Irén a feleségem lesz.

Irénnek rettenetesen sok dolga lett egyszerre. Továbbra is naponta találkoztunk, de látszott rajta, hogy csak nagyon nehezen, ereje végső megfeszítésével tud időt szakítani számomra. Néha este nyolckor vagy kilenckor elszaladt és csak egy óra múlva tért vissza boldogan, kipirult arccal, édesebben, mint valaha. De az is előfordult, hogy szórakozottan, unottan hallgatta örök szóáradatomat, figyelmeztetett, ha ismételtam magamat, ami, mi tagadás, elég gyakran megtörtént. A szerelem óráiban egyre türelmetlenebbül fogadta az én sajátságos, kissé nőies gyöngédségemet. Azt követelte, hogy szorítsam magamhoz teljes erőmmel, - majd megfulladt, mikor teljesítettem a kívánságát - meg, hogy kapjam fel két méter magasra és szaladgáljak vele fel és alá a szobában. Ezt a kívánságát is teljesítettem, bár nem mondhatom, hogy túláradó örömmel, hiszen tudod, hogy én a nőekkel szemben gyöngé kisfiúnak szerettem érezni magamat, nem erőművésznék. De Irén kedvéért még erre is kapható voltam, annál is inkább, mert ujjongó, hálás szerelme utána nem ismert határt. Egyszer-kétszer figyelmez-

tettem, vigyázzon, az a valaki, aki ezeket a zord férfias hőstetteket véghezviszi, nem én vagyok, hanem csak egy automata, amely az ő parancsára működik. Irén azt válaszolta, nem bánja, nem törődik vele, nem baj, ha egyelőre nem okoz örömet a férfias viselkedés, majd kedvet kapok hozzá... Ő ki fog engem gyógyítani, megszabadít ettől a dekadens magatartástól a szerelemben... Azt feleltem, hogy nem így alkudtunk, Irén énbelém szeretett, abba az emberbe, aki vagyok, minden furcsaságommal együtt, és így nincs joga egy idegen férfi alkatát követelnie tőlem... Én igyekszem, próbálok megjavulni, de ez nem megy máról-holnapra... Legalább legyen türelemmel... Irén erre összevissza csókolt: - Én úgy szeretlek, egyetlen kis fiam, ahogy vagy, annak szeretlek, aki vagy... De ne haragudj, nekem is lehetnek gyenge pillanataim... Az idegeim néha felmondják a szolgálatot ebben a gyilkos hajszában... Neked fogalmad sincs, hányféle szerepet játszom, hányszor kell átkapcsolnom, összeszednem, újra-szerveznem magamat... Annyiféle személyiségem van, hogy már nem is tudok eligazodni köztük... Már nem tudom, melyik az igazi... Te, én attól félek, belebolondulok ebbe...

Irén titokzatos megbízatása ugyanis megkezdődött. Ma sem tudom, sohasem fogom tudni a lényegét. Annyi azonban apródonként kiderült, hogy rejtélyes megbízói azzal az utasítással látták el, tudja meg a szélsőséges mozgalom három titkát. Az egyiknek Irén már a nyomában volt, de a másik kettőhöz még nem tudott hozzáférni... - Te, ha tudnád, milyen buták!.. - mondta egyszer, elragadóan, szellemesen mosolyogva. - Azt egyszerűen nem lehet elképzelni!... May Károly alakjai hozzájuk képest kultúremberek... Valami „Fekete Kéz”-ről beszélnek folyton... Csak tudnám, ki az a Fekete Kéz... - Burkoltan beszámolt az eredményeiről meg a hódításairól. Egy fiatal mérnököt, a mozgalom egyik fontos emberét sikerült magába bolondítania. A pasas fülig szerelmes, de azért még nem puhult meg egészen. Még nem hajlandó fecsegni... - Mondd - fordult hozzám egyszer -, gondolsz, melyik technikával hatok legjobban ezekre az emberekre? Mutakozzam megközelíthetetlen úrilánynak és izgassam őket ezzel a végsőig, vagy pedig kacérkodjam velük egy kicsit?... - Nem tudtam tanácsot adni. Egy csöppet sem voltam féltékeny, de azért az egész dolog nem tetszett nekem, éppoly kevésbé, mint a lakás berendezése, amely ezzel párhuzamosan történt. Egyszer-kétszer megemlítettem Irénnek: - Te, nem hagynád abba ezt az ügyet? Komoly eredményt úgysem érhetsz el és még bajba kevered magadat!... - Irén felcsattanó hangon válaszolta, azt hiszem, akkor csattant fel először a hangja: - Ha mindenki így beszélne, akkor ellenállás nélkül kiszolgáltatjuk magunkat nekik! Fel kell venni a harcot, még akkor is, ha reménytelen!... - Március vége felé egy napon azonban titokzatos arccal fordult hozzám: - Azt hiszem, nagy karriert csinálhatnék köztük, ha akarnám!... Egyáltalán nincs gazdasági szakértőjük... Sejtelmük sincs, mihez fogjanak a paraszttal... Mi volna, ha programot dolgoznék ki a számukra...

Március közepén egy bécsi matematikus előadást tartott valami halmazelméleti kérdésről. Irén, rengeteg elfoglaltsága közben a hivatását sem hanyagolta el és ápolta tudományos összeköttetéseit, hiszen, tudod, nyilvános rendes tanár akart lenni. Kíváncsi természetű volt, azt hiszem, a kíváncsiság az alapvető tulajdonsága... Minden barátommal meg akart ismerkedni, veled is... Engem egyelőre feszélyeztek volna ezek a fonák, rosszul meghatározott együttlétek, Irén hivatalosan még nem volt a menyasszonyom és - hogy egészen őszinte legyek, kissé aggódtam, nem fogja mindenki úgy ünnepelni, olyan sugárzóan rendkívüli lénynak tartani, mint én. Ebben az esetben az a veszély fenyegetett volna, hogy én is a többi ember szemével látom Irént, márpedig nekem a saját érzésem fontosabb volt, mint a tárgyi igazság... Így csak nagy nehezen sikerült állandó halogatásba süllyeszteni követeléseit... Egy szóval Irén nem maradhatott el erről a matematikai előadásról, amelyet a magyar tudományos élet minden kiválósága meghallgatott, és engem is magával vitt az egyetemre. Bár halmazelméletéről sejtelmem sincs, követtem Irént, mint az alvajáró. Az előadás után a vendég tudós tiszteletére vacsora volt a belvárosi vendéglőben. Vacsora közben az egyik urat a telefonhoz

hívták. Néhány perc múlva visszatért és jelentette, hogy világpolitikai változás történt... Az urak és hölgyek egy pillanatra elhallgattak, meghökkenve néztek egymásra, aztán gyorsan másról beszéltek, mintha semmi sem történt volna. Nagyon jó kedve volt mindenkinek. A kiszáradt, kicserzett tudós arcok félszeg vigyorgásra derültek, megeredtek a nyelvek, nem volt se vége, se hossza a matematikai humornak... Sikamlós történeteket meséltek giesseni meg heidelbergi kollégákról. Az egyik nő, egy sovány, nyeszlett kis matematikus veréb különösen élénk volt, lubickolt ebben az egyszerre tudományos és nagyvilági életben, szakkérdésekkel ostromolta Irént, úgy nézett rá, mint a bölcsesség kútfejére... Irén udvariasan, nyugodt fölényel, szabatosan válaszolt a kérdésekre. Ebben a környezetben higgadt, fegyelmezett, de a hivatásától megszállott szakember volt, aki matematikai műszavakban és formulákban vesz lélegzetet. Úgy tapasztaltam, komolyan vették és nagyra értékelték munkásságát. - Bejön maga még az én utcámba! - kacsintott rá foghíjas nevetéssel az egyik tudós, aki elektromos térrel foglalkozott, míg Irén szakmája az atomfizika volt... Vacsora után mulatni mentünk egy zenés kávéházba, hiszen olyan jó kedve volt mindenkinek!... Éjfél felé behozták a reggeli lapokat, amelyek már részletesen közölték az eseményt. A bécsi professzor halkan és szerényen megszólalt, legyünk olyan jók, fordítsuk le neki a híreket... Félegy tájban Irén meg én elkészöntünk. Beültünk egy közeli vendéglőbe. Irén remegve bújt hozzám, mint egy kis madár. - Nem kellene neked most fölmenned valamelyik szerkesztőségbe? - kérdezte. - Nem, sokkal jobban érzem magam itt veled... Mi közünk a világtörténelemhez, mi ketten szeretjük egymást... - Csakugyan, olyan végtelen nyugalom, derű és béke volt bennünk, mint még soha. A szerelem betakart, bepólyált bennünket. Az irtózatosságot úgy hangzott a fülünkbe, mint valami nagyon távoli mennydörgés moraja. Félretoltam az újságokat, amelyeket eddig is szórakozottan nézegettem. Irén kiszélesedő mongolos arcát, zöldesszürke szemét néztem... Éjszaka karonfogva mentünk végig a néptelen Körúton. Egy magányos sétáló hangosan, tapintatlanul, de mégis kedvesen, huncut, dévaj sugarakkal a szemében, mintegy áldását adva frigyünkre, rámköszön: - Szervusz!... Szervusz!... - Te, ki ez az alak? - Senki, ne törődj vele. Magántudós és kávéházi bölcs... Nagyon kedves ember... - A kapu mélyedésében tébolyultabban csókoltuk egymást, mint valaha.

A következő héten Irén ideges és féktelenül türelmetlen volt, vonaglott, ficánkolt, valósággal vitustáncot járt. Néhány összetűzésünk, amelyekről már beszámoltam, ebben az időben történt. Feltűnően megváltozott. Te persze a változás okát a világtörténelmi eseményben látod, Irén felismerte az új politikai helyzetet, levonta következményeit és szabadulni akart tőlem... Lehet, hogy részben így van, az időpontok mindenesetre gyanúsan egybevágnak, de azért én nem esküszöm meg rá... Minden emberi számítás, minden józan ész szerint így kellene lenni, csak hogy, aki Irénnel találkozott, annak be kell ismernie a józan ész csődjét... Ez a magyarázat túl józan, túl egyszerű, túl érthető. Hiányzik belőle Irén eleme, a titokzatosság. Különböző is később olyan körülmények merültek fel, amelyek ennek ellentmondanak... Egy kis türelmet, mindjárt megtudsz mindent... Illetve ördögöt tudsz meg mindent!... Erről a lányról csak nagyon keveset lehet megtudni... Egy este, mozi után, - rengeteg kalózmeg haramiafilmet játszottak ebben az időben, - riadt, könyörgő pillantásokat vetett rám a vendéglőben:

- Te, gyerünk innen, meneküljünk innen, amíg nem késő!
- Hová meneküljünk? - kérdeztem szelíden és kissé szórakozottan.
- Mindegy, akárhová! Csak el innen, el!
- Párizsban sok embert ismerek...
- Párizs nem biztonságos hely!

- De miért kell egyáltalán elmenni?

- Hát nem érzed, nem látod, mi történik körülötted? Hiszen már meg vannak szervezve, fel vannak készülve... Tudod, milyen vad energia, milyen rettenetes elszántság, milyen irtózatossá vágy van bennük! Mi lesz veled, ha ezek felülkerekednek! Számon tartanak és le számolnak veled... Nem félsz?

Csakugyan nem félted. A testi félelem érzése ugyanúgy hiányzik belőled, mint a vallásosság, a zenei érzék vagy a féltékenység. Nem dicsekszem vele, nem hiszem, hogy ez érdem, sőt könnyen lehet, hogy fogyatékoság, a képzelőerő hiánya. Egyszerűen nem tudom átérezni a veszélyt... Azt feleltem, hogy jobban aggaszt a valószínű kenyértelenség, az ágyrajárás, a testi ápolatlanság és lerongyoltság...

- Hát akkor miért nem menekülsz?

- De ez sem aggaszt túlságosan. Nehezen tudok elképzelni olyan világot, amely az én medve energiámnak valami hasznát ne venné. Mindenfelé vannak jó embereim. Majd dolgozom suba alatt, albérletbe... Ha pedig ez sem lehetséges, akkor elmegyek zsákhordónak, vagy rakodómunkásnak. Elég erős vagyok hozzá... Az ellen talán csak nem lesz kifogás...

- De hát a szégyennel, a megaláztatással nem törődöl? A gúnyos, megvető pillantások nem irogatnak? Nem bánod, ha az emberek nem nyújtanak neked kezet?

Azt feleltem, hogy ezt aztán igazán nem bánom. Sőt, egyenesen mulattat, hogy ellenséges környezetben kell megállnom a helyemet. Eddig úgyis túl jó dolgom volt, túlságosan kényeztetek. Hogy ki egész ember, kiben van önuralom és fölény, az nem olyan környezetben derül ki, ahol ünneplik és dédelgetik, hanem olyanban, ahol lenéznek, ahol kutyába se veszik... Csak hadd súgjanak össze a hátam mögött... Bánjanak velem leereszkedően. A munkámat nem tudják nélkülözni... Ha pedig tévedek, ha nem jut nekem betevő falat, akkor is itt maradok... Inkább fetrengem itthon a csatornában, mint Párizsban egy kifizetetlen szállodai szobában. Ez sokkal kevésbé gyötrelmes, sokkal kevésbé megalázó.

Irén remegő utálkozással hallgatott. Egyszerre csak kitört: - Te is olyan vagy, mint ők! Csak a származásod akadályoz abban, hogy közéjük állj!

Nem volt időm tiltakozni, mert Irén minden átmenet nélkül ezt mondta: - Te, nekem nagyon jó ismerőseim vannak Amerikában... Ott ezek sohasem kerülnek hatalomra. Néhány hónapig eltartanának bennünket... Megszereznék a tartózkodási engedélyt... Én könnyen kapnék állást, te is tudnál valahogy pénzt keresni, ha másképp nem, francia órákkal... Jaj, miért nem szereztél meg a párizsi doktorátust!... Vagy mást mondok... Tudod mit! Menjünk Mexikóba!... Te, ha elmegyünk Mexikóba, akkor itthagylak csapat-paport, akkor lemondok a megbízatásomról...

Mexikó! Ez Irénnek ugyanabba a lelki rétegébe tartozik, mint a kalózfilmek. Mihez fogjunk ebben a letarolt, kifosztott, szenvedélyektől izzó és éhező országban, ahol dögszag terjeng a levegőben, és amelynek a magyarhoz hasonló elkínzott népe önmagát gyilkolja... Mihez fogjak a forró és szikkadt tájak, a tűzhányók, az emberevő istenek, a forradalmak és államcsínyek, a föld alatt tenyésző vad indulatok és véres babonák országában!... Brrr... Nem nekem való hely... Éppen ezért vonzotta Irént. Milyen különös, ellentétes pályát futunk meg mi ketten! Értjük egymást, lelkünk alkatrészei közösek... De amit én úgyahogy elfojtottam magamban, életem legalsó rétegébe süllyesztettem, amivel valahogy megbirkóztam, amin felülkerekedtem, amit sikerült többé-kevésbé civilizálnom, amit nem éppen zökkenők, kisiklások és balesetek nélkül, de mégis túrhetően beleillesztettem a polgári rendbe; az ösztönök és indulatok erdeje, a fogát vicsorgató, habzó szájú ősember, akiben ember alatti vagy ember fölötti energiák feszülnek, Irénnek eszményképe. Én nagy nehezen eljutottam a rendbe, Irén a

rendből indult el... nem is tudom, hová... Úgy beszélünk egymással, mintha egyik világrészből a másikba telefonálnánk... Azt feleltem Irénnek, nem megyek Mexikóba. Itthon maradok.

Ez volt vele szemben az egyetlen fölényes pillanatom. Irén másnap be is ismerte: - Gondolkoztam és beláttam, hogy neked van igazad... A te álláspontod a férfiasabb, a becsületesebb, az erkölcsösebb. Ne haragudj azért, amit tegnap mondtam...

De azért egyre idegesebb, egyre türelmetlenebb, egyre kiszámíthatatlanabb lett. Minden napra tartogatott valami meglepetést vagy „puccsot”, ahogy én kétségbeesetten tréfálkozva neveztem. Több, mint egy hétre beszűntette a szerelmet, azt mondta, nincs olyan idegállapotban... Mikor én nyámnyila hülyeségemben ebbe is belenyugodtam és bárgyú nagylelkűséggel azt ajánlottam, hogy majd akkor kezdjük újra, amikor ő jónak látja, képmutató hála volt a mosolyában, de azt hiszem, vissza kellett tartania magát, hogy ki ne pukkadjon a nevetéstől... Istenem, milyen mafla voltam! És hogy visszaélt velem, hogy az ujjá köré csavart!... Te, ha ez a nő itt volna a közelemben, véresre, nyomorékká verném! Még most is forr bennem az indulat... Az egyensúlyom... Fűtülök az egyensúlyomra... Hanem pajtás most már igazán gyérünk innen, a szegény pincéreknek leragad a szemük, nekik is joguk van egy kevés alváshoz... Átmegyünk a Margit körüti kávéházba, ilyenkor, nyár végén, kellemesek a budai hajnalok... Mire kivilágosodik, elkészülök a történetemmel, a felén már túl vagyok...

Egy dupla feketét kérek... Ott hagytam abba, hogy minden napra tartogatott valami meglepetést. Mindennap remegve ültem fel a hetes autóbuszra és az átszállásnál hasztalan kértem tanácsot és biztatást a tizenötös autóbustól... Semmiféle háromszögeléssel nem lehetett kiszámítani viselkedésének a tónusát, nem lehetett előre látni, mit talál ki megint, miféle újabb befejezett tény elé állít... A kávéházban meg az autóbuszon vért izzadva készültem a találkozásokra, csattanós visszavágásokat dolgoztam ki, többfélét, aszerint, ha ő ezt vagy azt mondja. Megsüthettem a visszavágásaimat, egészen mást mondott, olyant, amit nem is álmodhattam... Március 16-án vagy 17-én úgy süvített a hangja, úgy fűrődött a koponyámba, mint egy nyíl. Egymás után, szinte percenkint rakétázta a puccsokat, forgott velem a világ... Egyszer csak gonosz, kegyetlen, rejtélyes arccal megszólalt:

- Mondanék valamit, de nem merem... Félek, hogy megint megsértődöl...

- Csak tessék, nem sértődöm meg.

- Igazán nem sértődöl meg?

- Nem.

- Te... mi volna, ha... mondjuk egy hétig... egyáltalán nem találkoznánk? Jaj, már látom, hogy haragszol, visszavonom az egészet... Nem mondtam semmit!... Nem mondtam semmit... Csak ne vágnál ilyen kétségbeesett arcokat... Holnap idejössz, mint rendesen... Kérlek, ne haragudj...

Ezen a napon Irén gyengélkedett, este otthon maradt a gyűlöletes ferencvárosi szobában, amely még idegesebbé tette. Szerencsére már csak rövid ideig lakik benne... Vérig sértve mentem haza kapuzárás előtt. Ez nem mehet így tovább! Én szeretem, ha kínoznak, szeretem a bizonytalanságot, a függő viszonyt, de ez több a soknál! Végképp nem alázhatom meg, nem tehetem nevetségessé magamat... Hazamenet és másnap egész nap a szakító levelet szövegeztem magamban. Délután a kávéházban meg is írtam. Még mindig elkülldhetem egy boyjal... Nem küldtem el. Este pontosan hét órakor csöngettem Irén lakása ajtaján, sötét, morgva, gyanakvó ábrázattal, erősen eltökélve, hogy az első felcsattanó hangra, az első ideges nevetésre, az első puccskísérletre veszem a kalapom és elmegyek. Irén nyitott ajtót és olyan

szenvedélyesen ugrott a nyakamba, mint még soha. - Édes, drága, egyetlenem!... Hízelegve, nyaláncan, virtuózan csókolta, egész tébolyító csókműsorát eljátszotta.

- Mi volt veled tegnap? - kérdeztem megrökönyödve és boldogan.

- Semmi, ne törődj vele... Rosszul éreztem magamat, ideges voltam... Nagyon, nagyon szeretlek!

- A feleségem lesz októberben?

- Hát persze! Milyen csacsi vagy! Mire való ilyent kérdezni?

- Hol vacsorázunk?

- Itt nálam! Én főzök neked vacsorát. Gyakorlom magamat a háztartásban. Áprilistól kezdve ez így lesz minden este. Szereted a zöldségeket? Szereted a spárgát? Áprilisban minden este spárga lesz vacsorára...

Az utolsó nyolc nap álomszerűen szép volt. Irénben talán már megérlelődött az elhatározás, hogy szakít velem, és kitett magáért, azt akarta, hogy sokáig ne felejtsem el... Vagy talán nem is ezt akarta... Tudom is én... Újra eljött hozzám, az enyém volt megint... Ezekben a napokban nem bölcsekedtünk, állandóan gyakorlati kérdésekről beszéltünk. Irén végképp leszámolt azzal, hogy ebben az egyre kegyetlenebb világban nekem rövidesen nem lesz se állásom, se jövedelmem. Mexikóról már lemondott, itt fogunk élni, de miből? Nincs más hátra, ő fog engem eltartani. Nem szégyen ez, nyugodtan elfogadhatom, hiszen hitvesi kötelessége. Mi volna, ha felcsapna újságírónak? Olyan gyors és hajlékony eszű, hogy gyorsan beletanulna... Vagy esetleg kitanulná a színpadi rendezést! Én úgyis mindig azt mondom, bámulatos érzéke van a teatralitás iránt. Én mosolyogva ellenkeztem és azt feleltem, ne aggódjék, még jó ideig kenyeret tudok keresni mindkettőnknek. Erre csókkal tapasztotta be a számát:

- Te csacsi! Hát nem örülsz, hogy nem érdekből szeretlek, hanem önmagadért!

De azért kissé feltűnt, hogy míg azelőtt már-már fölöslegesen hangsúlyozta, szinte világgá kürtölte a szerelmünket, most, amikor már minden ismerősünk úgy bánt velünk, mint vőlegénnyel és menyasszonnyal, mintha titkolta volna. Hétfőn, március 20-án egy társaságban halvány, alig érthető célzást tettem arra, hogy feleségül fogom venni. Mikor magunkra maradtunk, idegesen rámszólt:

- Fölösleges dolgokat beszélsz! Minek tetted szóvá a házasságunkat?

- Hát nem jóssz hozzám feleségül?

- Dehogynem! De mire való mindent az emberek orrára kötni?

Nem feleltem semmit. Nem akartam azt mondani, hogy ő éppen eléggé az emberek orrára kötötte az utóbbi hat-nyolc hét alatt. Később, a magány hónapjaiban, amikor bőven volt rá időm, sokat töprengtem Irén megfoghatatlan viselkedésén, ahogyan szinte kereste, szinte erőszakolta, hogy hírbe hozza velem... Bizonyos, hogy emögött valami titok lappang, Irén rengeteg titka közül az egyik... Nem sütöttem ki okosabbat, mint hogy valakit féltékennyé akart tenni, talán éppen L... K...-t, az egyetlen nagy szerelmét. Talán azt akarta, hogy barátai számoljanak be neki az érdekes újdonságról az Egyesült Államokban... Olcsó eljárás, nem vall Irénre, de tőle még az is kitelik, hogy olcsó eljárásokkal él... Egyik találkozásunkkor, hónapokkal a szakítás után megemlítettem neki a gyanúmat. Üres, kifejezéstelen arccal bámult a levegőbe.

- Nem találtad el, - mondta. - Én nem szorultam trükkökre. Mindent el tudok érni a személyiséggemmel.

Nagyon szép mondás, de semmit sem bizonyít. Irénnel kapcsolatban különben is együgyűség bármilyen természetű bizonyítékot emlegetni. Nem vagyok ostoba, akadnak, akik erőszakos, komisz törtetőnek tartanak, ráadásul pesti vagyok, megvan bennem a hagyományoktól és konvencióktól nem feszélyezett kíméletlen éleslátás - és kettőnk közül mégis én voltam a gyanútlan, hűséges, parasztian nehézkes és becsületes ember, és a többé-kevésbé népi környezetből való Irén a kalandor... Furcsa, nem? Más író talán erre a paradox ellentétre vetné a hangsúlyt ebben a történetben. Engem azonban az emberi érintkezések szövevényei jobban érdekelnak, mint a szociológiai tréfák és különösségek... Harmadnap, szerdán, március 22-én a dolog megismétlődött. Nagy társaságban vacsoráztunk, debreceniekkel... Mondanom sem kell, hogy Debrecen már régen a szívembe zártam, szóban és írásban hirdetem ennek a városnak a dicsőségét. De nehogy félreérts: egyáltalán nem ereszkedtem le Debrecenhez, egy pillanatig sem kerestem benne idilli egyszerűséget... Debrecen éppoly kevésbé Gretchen, mint Irén, nem lehet fausti fölényrel szeretni... Hogy összetörtek, hogy szétmállottak azok a kényelmes skatulyák, amelyekbe valamikor Budapestet és a vidéket, a kettő ellentétességét csomagolták! Ma már nincs különbség főváros és vidék között, hacsak az nem, hogy Budapest fáradt és életunt szelleme a múlton kérődzik... úgy, mint én... a mohó és türelmetlen vidék meg nem tud jóllakni a jövővel... mint Irén... Ennyiben talán jelképesnek fogható fel a mi történetünk, bár elismerem, a jelkép nem egészen kifogástalan... De megint elrugaszodom... Főúr, egy barackot kérek... Egyszóval szerdán, március 22-én debreceniekkel vacsoráztunk. Irén a fülembe súgta, hogy üljek jó messzire tőle... Mire való kirakatba tenni a mátkaságunkat... Az olyan nyárspolgári dolog... Hazamenet megkérdeztem, szégyelli-e, hogy közöm van hozzá? - Dehogy szégyellem, te csacsi!... Büszke vagyok rá!... - A kapu mélyedésében legalább negyedóra hosszat csókolóztunk. Ezek a csókok mindent tisztára mostak, eltüntettek minden kétértelműséget, minden bizonytalanságot. Teljesen megnyugodva, sziklaszilárd hittel, derűlten mentem hazafelé a szép tiszta téli éjszakában az Üllői úton. Bár én meglehetősen kigyógyultam a romantikából, maradt bennem annyi rousseau-i képzelgés, hogy hittem a test és lélek közvetlen megnyilatkozásának, a csóknak a bizonyító erejében. Ennek a hitnek a logikai megalapozása elképesztően bárgyú, helyesebben egyáltalán nincs is logikai megalapozása; vaskos, durva miszticizmusra épül az egész... Abból indulunk ki, hogy a csók, a szájnak, a nyelvnek és a fogaknak ez a csodálatos összjátéka valami egyszerű, egynemű dolog, amelyet, mint a vegytanban az elemet, nem lehet alkatrészeire bontani. Ez az egynemű valami engem határtalanul, kimondhatatlanul boldoggá tesz, és ebből azt a következtetést vonom le, hogy nekem szól, személy szerint hozzám van intézve, a sors rendelése, hogy ez a csók a földkerekségen egyedül engem tegyen boldoggá. Ami engem boldoggá tesz, az valódi, azt nem lehet mesterségesen előállítani, a száj íze, az ajkak tapadása, a lélegzetvétel nem hazudik... Istenem, mennyi barbár örökséget cipelünk magunkkal!... Az igazság az, hogy a csók ugyanolyan mesterség és tudomány, mint a vasgyártás vagy az iparostanonc-oktatás. Egyik nő jól csókol, a másik kevésbé jól... Irén nagyszerűen tud csókolni... Sorozatokban állítja elő a férfiak boldogságát, boldogsággyáros... Milyen keserves munkámba került kitépni magamat annak a rögeszmének a karmaiból, hogy Irénnel való találkozásom a sors rendelése volt, talán még mindig nem sikerült egészen... Hogy kínlódtam, amíg nagy nehezen kettőtörtem magamban az Irénnel való összekovácsoltság tudatát! Dőltek, özönlöttek a tények, amelyek azt bizonyították, hogy Irén füttyöl rám. Csakhogy nekem ellenbizonyítékaim voltak... A csókjai...

Csütörtök, március 23-a megint nevezetes nap volt, Irén megajándékozott a boldog szerelem utolsó nagy pillanatával... Ne félj, lesznek még nagy pillanatok, hátra van még a boldogtalan szerelem... Este háromnegyed hétkor a tizenötös autóbusz hat percet késett. Csakugyan, Irén szórakozottan, gépiesen viszonzta a csókjaimat.

- Mi az, megint baj van? Megint puccs készül? - kérdeztem, mert ebben az időben már minden kis jelre gyanút fogtam.

- Nem, nincs semmi baj. Nem készül puccs... Levelet kaptam...

- Amerikából?

Irén némán igent bólintott.

- Szabad, megnéznem? - Irén ugyanis már többször megmutatta L... K... leveleit. Minden ügyébe beavatott. De most ijedten rántotta el a levelet.

- Nem, az Istenért, hagyd, ezt nem lehet elolvasni!

Aznap valami vitaesten voltunk. Irént minden érdekelte és mindenfelé voltak kapcsolatai. Utána egy Andrássy úti vendéglőben vacsoráztunk. Keveset beszélünk. Irén titokzatos és kissé zavart volt. Egyszerre csak megszólalt:

- Te, a levél tizenkét sűrűn gépelt oldal... És a háromnegyed része terólad szól.

- Énrólam?

- Igen, rólad.

- És mit ír?

- Megint meg fogsz sértődni...

- Már edzett vagyok a sértődésben. Beszélj.

- Azt írja, hogy te a süllyedő hajódat hozzákötöd az én életemhez... Hogy ehhez nincs jogod... hogy ez erköcstelenség téled... Egy szót se szólna, ha én egyszerű magánember volnék. De nekem küldetésem van.

A küldetés! Ez a magasztos eszme, amelyből jóformán semmit sem értettem, csak azt tudtam, hogy elválaszt Iréntől... Milyen furcsa műfajba tartozik ez a történet! Van benne szerelmi líra, van benne kémromantika és van benne bohózáti cselszövény is, rövidesen meglátod!... Irén küldetésére olyan borzongó áhítattal és egy kevés lesütött szemű, zavart féltékenységgel néztem, mint a nagy államférfi naiv felesége a parlamentre meg a Népszövetségre... Megint nem vacsorázol itthon... Tönkreteszed az egészségedet azzal a sok munkával és izgalommal... Egy negyedórát sincs az én számomra... Irén küldetése éket ver közénk, de ezt tudomásul kell vennem, fejet kell hajtanom előtte.

- Hát egészen komolyan akadályozlak a küldetésedben? - kérdeztem elfúló hangon.

- Hát persze, hogy akadályozol! Ebben a mostani megbízatásomban is akadályozol, pedig ez csak egy picit epizódja az egésznek. Ezek a pasasok már kezdenek tudni rólad, szimatolnak utánad... Ha megtudják, hogy jóban vagyunk, többé szóba sem állnak velem, kezdek elölről az egészet... Hanem az igazi küldetésem, az egészen más, az sokkal komolyabb... Ki-fogástalanul és feddhetetlenül kell a világ előtt állnom, nem szabad lehetőséget adnom arra a vádra, hogy azért harcolok az idegen eszmék ellen...

- Mert zsidó származású férjed van.

- No látod! Ez az.

- Hát akkor, Irénkém, legjobb lesz, ha szakítunk, - mondtam csendesen. - Én nem akarok az utadba állni.

- Milyen jó vagy! Milyen nemes vagy! Mennyire férfi vagy!... Hát felteszed rólam, hogy én elfogadom téled ezt az áldozatot!... Hiszen én is ragaszkodom hozzád, te csacsi!... De hát akkor mit csináljunk!...

Az utolsó mondatot kezét tördelve mondta. A könnyek lecsurogtak az arcán. Én hosszadalmas előadásba fogtam arról, hogy az életkörülmények nem csökkenthetik a meggyőződés értékét, a kettőnek semmi köze sincs egymáshoz, csak a legotrombább, legrosszabb hiszemű demagógia találhat bennem támadási felületet, de ezt nagyon könnyű kivédeni, erre könnyű visszavágni... Irén csak a szabadságeszmék mellett tüntet, csak a rettenthetetlenségét bizonyítja be, ha politikailag nem kívánatos férjet választ... Csak a végső konklúziót hallotta, mert egész idő alatt elmerülten ült. Hirtelen felrázkódott:

- Szóval mégis menjek hozzád feleségül! Te is szakasztott olyan vagy, mint L... K... Te is percenként ellentmondasz magadnak!... Milyen édes vagy... Milyen drága vagy!... Hogy szeretlek!... Tekergők vagytok ti férfiak! A logikátokkal, a szellemi fölényetekkel mindent a világon be tudtok bizonyítani... Te, ugye most már mindig így leszel? Ezentúl te leszel az okosabb! Te fogsz engem vezetni és irányítani! Hidd el, nagyon rászorulok.

Szélesen kilátott nagy szájával, villogó aranyfogaival, könnyben ázó szürke szemével félszegeen, meghatóan, szerelmesen nézett rám. Én mosolyogva mondtam: - Megpróbáljuk!... Megpróbáljuk!...

Irén egy pillanatnyi hallgatása után egyszerre csak megrázkódott: - Te, ha egyszer elhagynálak...

- El akarsz hagyni! - vágtam közbe.

- Dehogy hagylak el, eszem ágában sincs... De abban az esetben, amely sohasem fog következni, ha egyszer elhagynálak... ezt jegyezd meg jól... nem fogok többé emlékezni semmire. Csak az agyammal fogok emlékezni a puszta tényekre. A lelki tartalmukat is meg fogom tudni magyarázni... másoknak. De érezni semmit sem fogok... Számomra az, ami elmúlt, meghalt. Egyszerűen nincs többé...

Másnap, pénteken, március 24-én - ezekkel a pontos dátumokkal már nem sokáig untatlak - ünnepnap volt. Úgy állapodtunk meg Irénnel, hogy egy órákor értem jön egy ismerős házaspárhoz, akiknél dolgom van, és utána együtt ebédelünk. Tekintve, hogy még volt két pengő megtakarított pénzem, csütörtök este a kapumélyedésben a csóközön után Irén nem adta ki a másnapi zsebpénzemet. - Ez a két pengő délig elég lesz neked! - mondta. Háromnegyed egy után már kezdtem hegyezni a fületem Irén csengetésére. Fél kettő lett és Irén még mindig nem csengetett. Háromnegyed kettőkor a házaspár leült ebédelni, én meg kimentem az előszobába és ott ácsorogtam kettőig. Kettőkor lementem az utcára és ott lestem Irént negyed háromig. Negyed háromkor elkullogtam negyven fillérrel a zsebemben. Jó néhány vendéglő van Budapesten, ahol szívesen adtak volna hitelbe enni. De nem voltam éhes. Kábultan, elhomályosult öntudattal tántorogtam végig az Andrássy úton az Operától a Körútig. Levegő után kapkodtam, mint akit irtózatossággal mellbe vágta. - Vége van!... Vége van!... motyogtam magamban. Éppen annyi pénzem volt, hogy megválthattam az autóbuszjegyet. Az autóbuszon valamennyire magamhoz tértem. Irén végképp torkig van velem, ez bizonyos... Azért hagyott itt pénz nélkül, hogy ezzel is tudtomra adja, mennyire utálja az egész gyerekes, ostoba, szentimentális játékot. Holnap postautalvánnyal vagy levélben egy búcsúszó nélkül megkapom a nála maradt pénzt... Most mit tegyek?... Egyelőre alszom... Levettem magamat a reklamiéra. A következő pillanatban megszólalt a telefon. Irén volt. Három perccel azután érkezett, hogy én elmentem. A fodrásznál volt. Nagyon sokáig váratották. Bocsássak meg... A házban levő kávéház főpincérétől pénzt kértem kölcsön, taxiba ültem és elmentem Irénért. Megebédeltünk. Rossz volt az ebéd, egyikünknek sem ízlett. Ebéd után Irén feljött hozzám. Még egyszer az enyém volt.

- Te, nincs selyempapírod? - kérdezte, miközben a fürdőszobában sminkelte magát.

- Minek az neked?

- Be akarom csomagolni a fogkefémeket. Már nagyon rossz. Másikat veszek helyette. Azonkívül a hálóköntösömet is elviszem. Ki kell mosatni.

- Itt is kimossák...

- De nem olyan jól és különben is, ez nem való. Másnap fedeztem fel, hogy a krémes tégelyét is hazavitte.

A kávéházban elővette cipzáros pénztárcáját. - Ami ma történt, annak a jövőben nem szabad előfordulnia. Nem maradhatsz az utcán egy fillér nélkül. Már különben is csak ötven pengőnk van. Nem sikerült jól gazdálkodnunk ebben a hónapban... Majd áprilisban másképp lesz... Te, én ezt most visszaadom neked, annál is inkább...

- Annál is inkább?

- ...mert holnap nem találkozhatunk.

- Miért?

- Te, ezek a pasasok nem hagynak békében. Már múlt szombaton is erőnek erejével el akartak jönni az előadásomra. Alig tudtam lebeszélni őket!... De holnap biztosan ott lesznek... Neked nem szabad velük találkoznod! Abból botrány lenne... Hozd meg ezt az áldozatot nekem... ne gyere el a hátralevő három előadásomra... Vasárnap tizenegyre várlak.

- De ma este csak velem maradsz?

- Hogyne, veled maradok.

Mikor végimentünk a Rákóczi úti éttermen, Irén belém csípett. Az asztalnál sokáig nem tudott szóhoz jutni. Bíborvörös lett az izgalomtól. Végül hangos, ideges nevetésre fakadt.

- No ezt megcsináltuk! Itt vannak!

- Kik?

- Azok a pasasok!... Mind a négyen!... Láttak engem veled!... Utánunk néztek!... Azóta már bizonyosan tudják a nevedet... Megkérdezték a főpincértől...

- Nagyon nagy baj ez?

- Dehogy is nagy baj! Egyáltalán nem nagy baj! Sőt, egyenesen örülök, hogy így történt... Legalább látják, hogy nem szorultam rájuk, más udvarlóm is van...

- Nem gondolod, hogy ez a találkozás ártani fog az ügynek? - kérdeztem az „ügy”-ért való aggodalmat színelve, bár a lelkem mélyén ujjongva kapaszkodtam abba a reménybe, hogy ez a baleset talán véget vet mindennek, és Irénen nem kell többé kiállhatatlan forradalmárokkal osztoznóm.

- Nem hiszem, majd kivágom magamat... Én mindig kivágom magamat... Ezek rettenetesen bíznak bennem... El nem tudod képzelni, milyen vagyok köztük!... Lelkes honleány, tájékozatlan, finom úrilány... A múltkor megkérdeztem a mérnököt, hogy tulajdonképpen mi az a marxizmus? Legyen olyan jó, magyarázza meg... Nekigyürkőzött és megmagyarázta a marxizmust... Képzeld, ő magyarázta nekem! Azért valahogy mégis gyanítják, hogy nem vagyok egészen közülük való... A szellemi ember, úgy látszik, elárulja magát... De azt se nagyon bánnám, ha ezekkel vége szakadna a barátságoknak... Nagyon unalmas emberek és rettenetesen rámnehezednek... Van még elég összeesküvő kör, ahová bejuthatok...

Negyedóra múlva hosszabb tűnődés után megszólalt: - El tudnál te engem tartani, amíg kitanulom a színadi rendezést?

- El hát. Van néhány ezer pengőm.

- És gondolod, hogy akkor is kapok állást, ha a te feleséged vagyok?

- Azt hiszem, kapsz.

- Akkor talán faképnél hagyom az egészet és jövő hónapban hozzád megyek... De azért még ne örülj, még nem biztos!... Még sok mindentől függ... Most pedig fizess és gyérünk haza. Rettenetesen fáradt vagyok.

Hosszú idő óta először fizettem a magam pénzéből. Mikor elmentünk „azoknak” az asztala mellett, a négy férfi kórusban kiáltott utánunk:

- Irén! Irén!

Irén odament hozzájuk. Bennem felforrt a vér, de nem szóltam semmit. Egy pillanat múlva visszajött, kezében egy hetilappal.

- Ezért hívtak vissza. Ez a legújabb szám. Most jött ki a nyomdából.

- Talán benne vagyok? - találgattam. - Ez a lap már egyszer-kétszer rámförmedt a cikkeim miatt.

- Én is arra gondoltam! Akkor biztos tudják, hogy veled voltam és szándékosan adták ide... Mutasd.

Nem voltam benne. A kapu mélyedésében ugyanúgy csókolóztunk, mint máskor.

- Egyszerűen vasárnap délelőtt tizenegykor?

- Jöhetsz már háromnegyedkor is.

Másnap, szombaton délután háromnegyed ötkor a levelet bedobták az előszobám ajtaján. Mikor leesett, úgy csattant a padlón, mint Irén hangja... Te nevetsz?... Te azt találod, hogy ez nem meglepő fordulat? Neked az a véleményed, hogy legfőbb ideje volt!... Hogy az előzmények bőségesen megmagyarázzák, még ráadás magyarázattal is szolgálnak... Hogy Irén már főpróbát is rendezett a szakításból... Hányszor mondtam, hogy a jól előkészített események, amelyek logikusan következnek az előzményekből, a legváratlanabbak, a legmeglepőbbek. Az embert legjobban az vágja fejbe, aminek a bekövetkezésével számol... Reszkető kézzel felbontottam a levelet. Irén közben visszakérte, de azért ma is hiba nélkül fel tudom mondani, annyszor elolvastam, így hangzott:

Édes, egyetlen, kicsi fiam!

Kétségbeesetten, halálos fájdalommal a szívemben írom neked ezeket a sorokat. Már régóta készülök rá, de nem volt erőm tollat venni a kezembe, amíg külső esemény rá nem kényszerít. A külső kényszer most bekövetkezett. Már régóta harc, konfliktus folyt bennem az egyéniségem és a boldogságom között. Te jelentetted számomra a boldogságot, édes kisfiam, de az egyéniségem mást parancsolt.

Ha most visszatekintek elmúlt életemre, világosan látom, hogy ennek a konfliktusnak a kimenetele nem lehetett kétséges. Én nem arra születtem, édes kicsi gyermekem, hogy boldog legyek. Én a cselekvésre születtem és amíg lehetett, megpróbáltam összeegyeztetni a cselekvést a boldogságommal. De most már nem lehet. Ne kérdezd, mi történt, úgymint sejtethed... Ha csak az én boldogságomról volna szó, egy zokszó nélkül viselném a most következő nagy, mérhetetlen, sivár árvaságomat. De tudom, hogy ez egyúttal a te boldogtalanságodat is jelenti, édes, egyetlen, kicsi gyermekem... És ezért vagyok oly nyomorult, oly halálosan szomorú. Ezért szeretném összetépni ezt a levélpapírost, de nem lehet! Nem lehet!

Soha jobban nem érezhetted, mint az utóbbi napokban, hogy nagyon, kimondhatatlanul szeretlek! Ez a két csodálatos, gyönyörű, felejthetetlen hónap adjon neked is erőt, ahogy nekem erőt ad a szörnyű megpróbáltatások elviselésére! Édes kicsi fiam, vigasztaljon az a tudat, hogy soha, egy pillanatra sem leszel egyedül! Gondolatban, lélekben én mindig melletted leszek, ott leszek nálad.

Egyetlenem, mm történt semmi, nincs vége semminek. Talán visszatérek hozzád, talán hamarabb, mint gondolod. De neked addig nem szabad jelentkezned. Kérve kérlek, ne rontsd el vagy ne nehezítsd meg a hozzád való visszatérésemet... És mindenki másnak mondd azt, hogy végleg szakítottunk.

Isten veled, drága, egyetlen, kicsi fiam. Ölel-csókol feldúlt, szerencsétlen, boldogtalan

Iréned

Szép levél, mi? Micsoda szakértelem! Micsoda technika! Ez a lány úgy tud szakító levelet írni, mint te vagy én vezércikket... Iskolában kellene tanítani! Külön órán kellene elemezni a finomságait!... Azt az ördögi ravaszságot, amellyel a „küldetésébe” takarózik és egyenesen erkölcsi kötelességemmé teszi, hogy meg se moccanjak... Hát ahhoz mit szólsz, hogy engem szólít fel arra, hogy kürtöljem világgá a szakításunkat... A dög!... Március 25-én kaptam ezt a levelet. Most augusztus közepe van. Kerek öt hónapig tartott, amíg megtanultam helyesen olvasni ezt a levelet, amíg méltányolni tudtam a zsenialitását... Meg kell hagyni, kissé lassan vált az eszem... Sokáig úgy olvastam, mint a jámbor keresztény a bibliát: áhítattal és betű szerint.

Háromszor, négyszer, ötször egymás után elolvastam a levelet. Aztán visszatettem a borítékba és bezártam a fiókomba. Végigfeküdtem a rekamién és sokáig hangosan sírtam. Tízpercenként kinyitottam a fiókot és újra meg újra elolvastam. Értelmezni próbáltam az exegézis kezdetleges módszereivel, amelyeket azóta meghaladtam. „Nincs vége semminek. Talán visszatérek hozzád, talán hamarabb, mint gondolod.” Egyszóval visszatér hozzám... de nem bizonyosan, csak „talán”... Elemeztem az írásmű hanghordozását és stílusát. Ha a való életben nem is, de írott szövegekben csak tudok tájékozódni!... Feltűnt, hogy a levél a katasztrófa bejelentésével kezdődik és csak a vége felé tartalmaz néhány vigasztaló mozzanatot, mintha az írója maga is megdöbbsen volna a halálos csapástól, amelyet rám mért, és most ijedten visszakozna. Az a kissé bizonytalan ígéret, hogy visszatér hozzám, alighanem írás közben jutott eszébe... Ezt a kis reménymorzsát kárpótlásul, végkielégítésül lökte ide nekem, mint tegnap, még egyszer utoljára a testét... Órára néztem: negyed hét múlt öt perccel. Még elmehetek az előadására... Még szétüthetek Irén barátai között!... Még kézen foghatom előadás után és azt mondhatom: gyereünk!... Vége a számárságoknak! Én parancsolok!... De sehogy sem láttam magamat az erős férfi szerepében. Nem vagyok erős, mert nem akarok az lenni, mert csak a gyengeség szerez örömet... De különben sem tehetem, nem hozhatom Irént hátborzongatóan kínos helyzetbe, nem csinálhatok botrányt... Végigtekintettem a múltamon: mindig pórul jártam a szerelemben, valahányszor erőszakos cselekedetre ragadtattam magamat... Semmi köszönet nem volt benne, hogy Stéphával, az ukrán lánnyal erőszakos voltam 1928 telén... Simone-t, a gépírónőt, akinek a vőlegénye féltékeny volt rám, talán bizony meghatottam az erőszakossággal, mikor szakított velem a következő év tavaszán... Csak még jobban elrontottam a dolgot... Párizs!... El kellene utaznom Párizsba!... Nem panaszkodhatom, engem is szeretnek a nők, körülbelül úgy, mint minden férfit, de aztán otthagynak, irgalmatlanul otthagynak... Olyan vagyok, mint a finom, művelt tárca-csevegés, amely túlszedésbe kerül és kézen-közön elkallódik a nyomdában, mert a vaskosabb vonzóerejű rendőri és politikai szenzációk mindig kiszorítják a lapból... Már csak azért sem mehetek el ma este Irén előadására, mert ezzel durván belegázolnék a küldetésébe, szentségtörést követnék el... De nem, hiába kutatom át a múltamat, nem találok benne hasonló esetet, amelyen okulhatnék... Irén egyetlen, páratlan

valaki, világcsoda!... Stephának vőlegénye volt, Simone-nak vőlegénye volt, Irénnek nincs senkije. Hiszen maga is „nagy, sivár árvaság”-ról ír a levelében... Irén a küldetéséért hagyott el engem, magasrendű erkölcsi eszményeknek áldozott fel... Irén!... Talán ezért nem reménytelen a dolog!... Egy eszménnyel mégiscsak könnyebb megbirkózni, mint egy másik férfival!... A gondolatok hallhatóan és láthatóan sisteregtek a fejemben, időnkint kigyulladtak, mint a körüli transzparenszek. Néhányszor szíven ütött az egész ügy furcsa, érthetetlen, megdöbbentő képtelensége. Mi ez az egész kémkedési história, amelynek Irén feláldoz?... És mi az, amit nekem állítólag sejtennem kellene? Rátörtek, pisztollyal kényszerítették, hogy szakítson velem? Éreztem, hogyan változom át békés polgárból egy bolondos és vérfagyasztó kalandregény szereplőjévé. Szinte fájt, ahogy a cselekmény fonala a húsomba vágott, a nyakamat szorította.

A szokottnál hangosabb berregéssel megszólalt a telefon. Talán Irén az... Nem Irén volt. Hány százszor történt meg ezután, hogy nem ő telefonált! Egy jóbarátom felesége vacsorára hívott. Ráértem, elfogadhattam a meghívást... Háromnegyed hét... Most kezdenek szállingózni a tanterembe az öreg kisasszonyok, a tudásra szomjas magántisztviselők és a terebélyes családanyák. Irén nemsokára felmegy a katedrára az új, testéhez simuló babosmintájú ruhájában, amelyet az én unszolásomra csináltatott... Talán a fején van a könnyű, hetyke kis kalap, amelyet szintén én erőszakoltam a régi cukorsüveg helyébe... Nemsokára megszólal, kinyitja nagy száját, ezt az elvetemült és kimondhatatlanul izgató száját, amellyel úgy tudott csokolni!... Mindjárt megkezdődik tétova, tapogatózó, meg-megálló, egyhangú, de néha kiszínesedő, felujjongó dikciója... Az összeesküvők mindjárt hallani fogják macskanyávogásszerű, elvékonyodó hangjait. Vajon mit értenek meg belőlük?... Mindjárt matematikai jeleket ír fel a táblára, vajon a kréta most is eltörik a kezében, mint a múltkor?... Megint rámtört a hangtalan sírás, csak a könnyeim folytak. Hogy kínozzam magamat, felidéztem zümmögő dúdolását a fürdőszobában, öltözködés közben. Sorban elmondtam valamennyi becézőnevét... Rengeteg volt. Legjobban ezt az értelmetlen szót szerettem szlávos hangzása és félszeg gyöngédsége miatt: cipirnyik!... Nem bírom tovább ebben a szobában!... Lementem a kávéházba.

Egyszerre rámtört a valóság, amelyet két hónapon át megcukrozott és elfátyolozott a szerelem. Az asztaloknál magukból kikelt, vad tekintetű emberek vitatkoztak. A szomszéd asztalnál öten-hatan hallgatták egy jóképű, borotvált arcú, monoklis úr szónoklását. A monoklis úr a népszónokok kedélyes, terebélyes fajtájába tartozott, néha hunyorított egyet, jelezve, hogy azt, amit mond, nem kell sokat magyarázni, egymás közt vannak, értik egymást, néha megrázkódott, mint egy germán tölgy a viharban. Csak mondatfoszlányok hallatszottak át hozzám:

- Azt mondják, hogy ők harcolnak a túlzók ellen, hogy mi szélsőségesek vagyunk... Csak-hogy, ami nekik túlzás, az nekünk a rend, ami nekik kilengés, az nekünk egészségség!

Nem hallgatom tovább, nem érdekel a politika! Engem Irén érdekel!... Lehetetlen, hogy ne szenvedjen ő is... Akármilyen döntő fontosságú küldetése van, azért csak talál rá módot, hogy titokban találkozzunk... Csakugyan, miért kell a küldetése miatt teljesen szakítani velem?... Mennyi titok... Egyszerre, átmenet nélkül elöntött a reményhullám. Irén előadása már a végefelé jár, a kedvemért megkurtítja, tudja, hogy ebben a kávéházban megtalál, mindjárt itt lesz és ragyogó, kipirult arccal kijelenti, hogy az egész csak tréfa volt, csak rám akart ijeszteni...Nyílik az ajtó, egy nő jön be... Ő az!...

Nem Irén volt. Megint nyílik az ajtó. Talán most ő jön... Ahogy az ember behunyt szemmel is lát, táncoló karikákat, mértani idomokat meg gomolygó, rohanó tájakat, úgy láttam én is agyam vakszemével, hogy örültség ez a várakozás... De azért vártam... Ezt műveltem hónapokig... Megint nyílik az ajtó... Egy felekezeti lapszerkesztő gyűrűző, hurkás teste jelenik meg. Egyenesen felém tart. Arcáról vihogó megszeppentség, csúfondáros rémület tükröződik:

- Mondja, mi újság? Mi a legújabb rémhíre? Ha ez így megy tovább, fog maga még az én lapomba dolgozni!

Kényszeredetten mosolyogtam. A lapszerkesztő sokatmondó tekintettel továbbment. Kissé megtépázta derűlátó jókedvemet, de nem ölte meg egészen. Negyed kilenc... Irén, a barátnők hada, meg a forradalmárok azóta már bizonyosan kitódultak az utcára. Valószínű, hogy a barátnők jobban kegyelik ezeket, mint engem. Engem ki nem állhatnak... Tudom, melyik budai vendéglőben vacsorázik Irén a forradalmárokkal, egyszer-kétszer magam is odakísértem. Mi volna, ha odamennék? Ha egyszerűen, teketória nélkül kézenfognám és elvinném? Irén szereti a romantikus, hősies fellépésű férfiakat... Nem lehet!... Nem lehet!... Tisztelem kell a küldetését... Elmentem a vacsorára. A rettenetes hiányérzetet úgy cipeltem magammal, mintha valami súlyos tárgy lett volna. Házigazdám kitörő örömmel, túlzott hejehujával fogadtak, de arcukon egyszer-kétszer átcikázott, végigvonaglott a kétségbeesés, mint a béka combján a villamos áram. Irén utasításához híven vacsora közben elmondtam az újságot. A háziasszony kurtán bólintott. Okos fekete szemében megfontolt, tárgyilagos részvét csillogott.

- Mikor történt? - kérdezte.

- Ma délután kaptam meg a levelet.

- És mi az oka?

- Nem lehet azt elmondani... Nagyon bonyolult történet... A politika is belejátszik...

- A politika? Azt nem szeretem.

- De nem olyan formában játszik bele, ahogy maga gondolja... Az egész ügy olyan végtelenül bonyolult... Ha elmondanám, akkor megértené... De nem szabad elmondanom... Csak annyit árulhatok el, hogy sokkal nemesebb és magasrendűbb oka volt a szakításra, mint első pillantásra gondolná az ember!

Így mentegettem Irént. De a következő pillanatban torkomon akadt a falat. Jaj, az én átkozott, fecsegő természetem!... Akármilyen burkolt formában, de mégiscsak célzást tettem Irén küldetésére... Jaj, mit műveltem! Ha ez visszakerül hozzá, - pedig bizonyosan visszakerül, sohasem bocsátja meg!... Talán még bajba is keverem... Már magam előtt láttam Irént átlőtt koponyával, viaszsárgán... A kétségbeeséshez páni félelem és önvád járult. Ez az érzés, amely olyanforma, mintha az embert egy lélekvesztőben dobálná a háborgó tenger, szintén hónapokig kitartott mellettem. Ugyanis máskor, másoknak is tettem célzást Irén küldetésére, főképp nőknek és valahányszor elszóltam magamat, utána álmatlan éjszakákon reszketve találgattam, hogyan, milyen utakon kerül ez vissza hozzá... Hiába, közlékeny ember vagyok... De azért a titok lényegét hűségesen megőriztem, most mondom el először, amikor már úgyis minden mindegy és amikor már végre valahára rájöttem, hogy nincs is titok. Már megint ellövöm a puskaporomat, előre bejelentem és elrontom a leghatásosabb fordulatomat... Mondtam már, hogy nem regényt írok, hanem vallok!...

Ahogy a régimódi regényekben az időjárás mindig a szereplők lelkiállapotához igazodik, boldogsághoz napfényes ég, kétségbeeséshez mennydörgés meg záporosó dukál, úgy alkalmazkodott ezekben a hetekben egész Budapest az én boldogtalanságomhoz... Tökéletesen értettük egymást, ez a város meg én... Egy húron pendültünk... Én kényeskedtem, udvariasan, zárkózottan mosolyogtam, mint akinek az egészhez nincs semmi köze, elkerültem a biztatást esdő, rimánkodó, rémült pillantásokat, nem vettem észre a sírásba billenő elkínzott mosolyokat... Budapest szelíden, szinte jóságosan tűrte, hogy megtagadjam... Házigazdám kellemes és könnyed társalgása alól is csakhamar kitört a lappangó vulkán. A kimért, nagyvilági hangok csakhamar hörgésbe fűltek.

- Én kimegyek Amerikába, és kiviszem a gyerekeimet - mondta a háziasszonyom. - Elmegyek szakácsnőnek Philadelphiába vagy Los-Angelesbe. Heti húsz dollárt is megkereshetek. Abból eltartom a gyerekeimet... Tíz év múlva amerikai állampolgárok lesznek...

- Én itthon maradok! - mondta a házigazdám szórakozott, vontatott hangon. Ő is favágó lélek volt, mint én. Úgy látszik, vállalkozó szellem, kalandvágy ma már csak a nőkben van.

- Te! Te! Te!... Füttyölök rád!... Nem rólad van szó, hanem a gyerekeidről, mi lesz a gyerekeiddel!... Rendben van az útleveled?

- Nincs rendben.

- Hát járj utána, te szerencsétlen!

- Majd utánajárok, ha szabadságra megyek... Egyelőre ráér.

- Nem lehet rajtatok segíteni, - mondta az asszony és vállat vont.

A következő pillanatban férj és feleség táncra perdült valami tiroli nóta ütemére.

*Mei Vater sei' Häusl'
's mit Hoberstroh deckt
Fadereredottu, dirolla
Mit Hoberstroh deckt.*

Én nemsokára elkészöntem. Nem tudtam hosszabb ideig egyhelyben maradni. Az asszony kedvesen, gyöngéden, egyszerűen megcsókolta az arcomat. Így adta tudtomra, amit eddig nem árult el, hogy résztvesz a szerencsétlenségemben. Megindultam hazafelé. Kis kerülővel mentem a budai vendéglő felé, ahol Irén a forradalmárokkal mulatott. Benézek, végigmegyek az éttermen, mintha keresnék valakit... Aztán kijövök... Nincs ebben semmi feltűnő... Nem, nem szabad... Erősnek kell lennem, nem alázhatom meg magamat végképp. Nem mutogathatom a vereségemet... Gyerünk haza. Egy másik kocsmá előtt megálltam. Ilyenkor az emberek állítólag italba fojtják a bánatukat... Az én bánatom, úgy látszik, épp úgy elűt a szabálytól, mint a boldogságom... Bár, amint tudod, szeretem a bort, most egyáltalán nem kívántam. Fél tizenegy volt, mire hazaértem. Hónapok óta nem kerültem ilyen korán ágyba... Most nem éreztem sem kétségbeesést, sem reményt, zsibbadt, csüggedt, kábult fájdalom sajgott bennem, olyan voltam, mint a megvert kutya. Álmomban megjelent az anyám, szokása szerint a kulcsait csörgette. Még nem kellett, még nem fanyalodtam rá... Elkergettem és utána sokáig álmatlanul hánykolódtam az ágyban.

Másnap, vasárnap tizenegy órakor, amikor Irénhez kellett volna mennem, talán még emlékszel rá, beállítottam hozzád. Te éppen gyöngélkedtél. Hűségesen követtem Irén utasítását, neked is elmondtam az újságot... Hiába, parancs, parancs... Te sem árultál el semmi meglepetést, te is kurtán bólintottál... Mit kíván az ember ilyenkor? Azt, hogy vigasztalják? Azt hiszem, rögtön faképnél hagytam volna a vigasztalómat. De az sem esett jól, hogy egyáltalán nem vigasztaltak... Aztán a Vérmező körül bolyongtam, cipeltem magamat, mint egy teljesen fölösleges, súlyos tárgyat, amelyet nem lehet szemétbe dobni. Két fontos dátuma volt az életemnek: 19. január 15. és 19. március 25... Jó, jó, tudom, tudom!... Nevetséges vagyok a folytonos dátumaimmal... Idegessé teszek... Bocsáss meg, de én annyit szenvedtem!... Sz szenvedj te is egy kicsit... Január 15-én új élet kezdődött számomra... Most megint újjászültem, kéthónapos és tíznapos koromban a reménytelenségre... Nem találod, hogy megint szavalok és a mondataim konganak az ürességtől? Csak a féktelenül őszinte érzés kong az ürességtől. Nem is illik ilyen őszintén érezni, van benne valami méltatlanság, valami ízléstelenség... Rendszerető és emlékeken borongó polgári természetem a katasztrófában sem hazudtolta meg magát. Lelkiismeretesen, pedánsan berendezkedtem, fészket raktam a kétségbeesésben. Új időszámításom ezzel a szombattal kezdődött... Minden szombaton

megünnepelem boldogtalanságom jubileumát... Múlt szombaton kaptam rajta magamat először, hogy nem gondoltam rá... Délben a Gundelnál ebédeltem... az unokahúgommal. Vele is közöltem az újságot. Nem találta reménytelennek a helyzetemet... A remény!... A remény!... olyan gyötrő érzés, olyan hasogató fájdalmat okoz, mint Irén hangja, mikor felcsattan...

Hétfőn délután megittam egy fél üveg konyakot és kóválygó fejjel elrohantam hozzá. Még a régi szállásán lakott. Ő nyitott ajtót. A tekintetében egy kevés meghökkent csodálkozás tükröződött, de azért kedvesen fogadott. Görcsösen magamhoz szorítottam.

- Pszt! Pszt! - mondta tréfás ijedtséggel és ujját a szájára tette. - Gyere be.

A csúf szoba olyan volt, mint máskor. De valami megváltozott... Jóvátehetetlenül megváltozott... Leroskadtam a vedlett karosszékre. Irén felült a támlájára, mint máskor. Vadul megcsókoltam: - Édes!... - hörögtem sírva. Irén szájának nagyszerű gépezete nem indult meg. Csak tűrte, hogy csókoljam. Ez olyan furcsa, olyan idegenszerű, olyan ijesztő volt...

- Ne beszélj hangosan, - mondta Irén. - Itthon vannak, meghallják. És ne sírj. Nem szeretem a síró férfiakat.

- Irén, én megölöm magamat!...

- Azt meg pláne nem szeretem, ha ilyet mondasz és nem teszed meg.

- Mondd, Irén, szeretsz?

- Nagyon szeretlek... - hadarta gépiesen. De én hittem neki.

- Hát akkor miért...

- Ne kérdezd. Ennek meg kellett történnie.

- Irén, tudom, hogy nincs jogom téled bármit követelni. Eszem ágában sincs ragaszkodni a házassághoz... Tudom, hogy nyomorult koldus vagyok. Tudom, hogy vége mindennek...

- Már hogy volna vége! Ne haragudj, de ezt én igazán jobban tudom! Egyelőre nincs semmi baj. Nem készül semmi változás... Nyugodtan írhatod a regényedet.

- Azt akarom mondani, hogy azért néha, titokban, mellékutcákban, kis kávéházakban találkozhatunk... Úgy szeretlek!

- Nem lehet. Minden lépésemet figyelik. És téged is figyelnek. Talán majd inkább a lakáson...

Hirtelen meggondolta magát, és visszakozott: - De mi értelme van? Mire való újra meg újra felszaggatni a sebeidet!... Most már várjuk ki, amíg túl leszünk az egészen. Ez talán már hat hét múlva megtörténik...

- Irén, akkor az enyém lesz?

- Nem tudom! - felelte ideges, ingerült arccal. - Ha tudnád, mennyi dolgom van! Azt sem tudom, hol áll a fejem! Ma este is három megbeszélésem van... Mindjárt mennem kell...

Éreztem, hogy percről percre jobban távolodik tőlem. Már nem is volt jelen.

- Nem lehet egyszerre kétfélét csinálni... Nem érek rá most szerelmeskedni. Tudod, hogy a Főnök csak a családjával meg két-három bizalmas emberével érintkezik...

- És téged fogadott.

- Háromszor. Értsd meg, nem egyforma a helyzetünk. Te ráérsz önmagaddal, az érzelmeiddel bíbelődni. Én jóformán lélegzetet venni sem érek rá... Most pedig menj haza, írd a regényedet és emlékezz vissza erre a két hónapra... Úgyis szeretsz emlékezni... Társaságba is járhatsz, két hónapon át nem jártál sehova... No szervusz.

Futó kis csókot adott. Mikor kimentem az ajtón, utánam szólt:

- Nagyon fogsz rám haragudni.

- Nem fogok rád haragudni, Irén... Tudom, hogy minden, amit te művelsz, jó, helyes és erkölcsös.

Határtalan megvetést fojtott a kedves búcsúmosolyba.

Hazamenet a találkozás benyomásait vizsgáltam, tanulmányoztam, elemeztem. Két-három hétre el voltam látva foglalkozással... Foghegyről, fölényesen bánt velem, az bizonyos... És volt a viselkedésében valami nyegleség, valami felvágás, ahogy Pesten mondják... Még kevesebb reményt adott, mint a levelében... Igen, a levele határozottan melegebb volt... Kissé megrészegetett a politikai sikereitől... És miféle politikai sikereket arat? Mit jelent az, hogy minden lépését figyelik meg, hogy engem figyelnek?... Ez a sajátságos megbízatás titokzatosabb, mint valaha... Agyam úgy zakatolt, mint egy rozsdás motor. A járókelők megfordultak utánam az utcán, mert hangosan beszéltem és gesztikuláltam.

A lapot, ahol dolgozom, egy hétre betiltották. Dologtalanul lézengtem. Ha agyonütsz, sem tudom megmondani, mit műveltem ezen a héten. Munkához nem volt sem erőm, sem kedvem. Pedig rengeteg restanciám volt... A munkavágy azalatt a két hónap alatt sem győtt, amit Irénnel töltöttem. Inkább azon járt az eszem, hogyan lehet minél könnyebben, minél kevesebb fáradsággal pénzt keresni. Férfinek éreztem magamat, kevés híján családapának... Most egyszerre visszapenderítettek a hosszú, magányos, kilátástalan életbe... A regényem terminusa nemsokára lejár. Dolgoznom kellene. Merengő, álmodozó, emlékeken kotló hősöm, ez a szerencsétlen flótás, ez a finom levendulavízzel illatosított roskatag életművész, aki, ha csakugyan élne, most úgy reszketne, mint a nyárfalevél, éppen boldogtalan ifjúságát éli. Egy újévi ebéd leírásánál tartok 1911-ben. Az anyag össze van gyűjtve. Az akkori politika eseményeit, a társasági pletykákat előkerestem a régi újságokból és hetilapokból. De a munka nem ment... Az írógépből nem az én szavaim ugrottak ki, mint a bábu száján a hasbeszélő hangja, hanem mindenféle haszontalanság, mintha a magára hagyott gép azt írta volna, ami eszébe jutott... Ez a kipróbált öreg munkatárs is cserbenhagyott, pedig már vagy tíz éve szolgál. Néhány hiábavaló próbálkozás után be kell ismernem, hogy az egész környezet, a Lipótváros, amelyet kacéran és kihívóan, csaknem büszkén vállaltam, mint az én környezetem, és amelynek elpuhult emberanyagában sajátságosan gondterhelt mohóságot, önkínzó életörömet gyanítottam, már nem érdekel. Az a mesterséges varázs, amellyel felruháztam, semmivé foszlott. Közben megjelent Irén és összetörte a polgári kényelemben, a polgári érzelmességben, a polgári temetőlátogatásban, a romok és emlékek polgári ápolásában való hitemet... Ő mindig előre rohant, én fulladozva, lihegve követni próbáltam. Most elrohant valami kéklő messzeségbe és engem itt hagyott a megkezdett úton félig kész lélekkel... Nem, ezt nem lehet erőszakolni, ha egyszer nem megy... Különben is máson jár az eszem, várom Irén telefonhívását... Mit várok, mire várok, én szerencsétlen hülye! Mi ad reményt, mi jogosít fel a várakozásra! A reménynek nem kell biztatás, nem kell indok, a remény önmagából táplálkozik, önmagából csírázik ki, mint a hajszálgökök a levegőn... Mi ütött belém, megint nem ismerem magamra... Két és fél hónappal ezelőtt született új egyéniséggemmel már úgy-ahogy megbarátkoztam, most megint ismerkedhetem önmagammal... Elemezni próbáltam magamat a kétségbeesésben. A múlt heti egyéniséggemnek, ennek a szélesen elterpeszkedő elefántcsecsemőnek, ennek a felszivattyúzott léggömbnek nincs semmi köze a mostanihoz... A boldogság a lélek dagadása, a lélek felpuffadása valami együgyű, családias végtelenbe. A

boldogtalanságban a lélek térfogata normális marad, ez inkább lokális megbetegedés, az ember meg is tudja jelölni a beteg helyet... pontosan a szívét. A boldogságban a bíráló értelem elbújik, eltűnik, a boldogtalanságban jelen van és felveszi a harcot a beteg szív eszelős képzelgéseivel, de nem bír velük, ahogy az ápoló nem bír a bivalyerejű örülltel. „Harc dúlt a hős keblében...” - esküszöm, pontos kifejezés! A szerelemnek az az egy érdeme mindenesetre megvan, hogy megtanítja az embert a közhelyek meg a rossz irodalom bölcsességére... Hónapokig harcoltam magammal és mindig a beteg szívem győzött. Végül mindig felemeltem a telefon hallgatóját.

Szerdán elvetődtem egy színdarab főpróbájára, csak az unalom vitt oda, hiszen bírálatot úgysem írhattam a betiltott lapba. A darab szerzője kortársam, velem egy évben született, igen tehetséges író. Úgy repültek a mondatai mázsás súllyal és mégis könnyeden, mint a mennykővek... És mennyi harag, mennyi ellankadó és önmagából újjászülető, újult erővel feltörő indulat!... Nekem való színdarab, jó, hogy eljöttem... Zilált, bőbeszédű és tehetetlen hősének küldetése van... Neki is küldetése van, mindenkinek küldetése van, csak én kallódom cél nélkül, mint a falevél a forgószelemben... Milyen nagyszerű a küldetés!... Hogy felvértezi az embert a külvilág apró veszélyei, kicsinyes megaláztatásai ellen!... Jogot ad az embernek arra, hogy megvesse a nőt, lenézz a férfiakat... Én mindenkit tisztetek, még az előttem ülő színházi riportert is, aki abból él, amit éjszaka rómin nyer a kávéházban, mert jól römizik. A küldetés jogot ad a nemes haragra, a szent, prófétai haragra... Én egyáltalán nem tudok haragudni, legföljebb dühös vagyok... Bámulom ezt a kitűnő író és nincs egy atomom, amely közös vele. Hogy meg tudja nyergelni a szenvedélyeit és milyen messzire el tud vágtatni a hátukon! Mennyire azonossá tud válni az indulataival, mennyire hitelt tud adni a haragjának és a gyűlöletének!... Hogyan vegyem fel a versenyt ezeknek az embereknek a vad lendületével, én, akinek az indulatai lent a mélyben, lelkem poklában tenyésznek, de képtelenek arra, hogy hitté, meggyőződésé, világnézetté szerveződjenek... Irénnel nagyon megjártam, rettentő sérülést kaptam tőle... De ez a szörnyű megpróbáltatás sem tud bennem strindbergi haragot felkelteni, nem tud nőgyűlölővé tenni... Milyen jó volna, ha istenigazában haragudni tudnék Irénre!... Hogy kitombolnám magamat, hogy megkönnyebbülnék utána! De csak reszkető düh van bennem, amely naponta többször elfut és ilyenkor meg tudnám fojtani, ki tudnám ütni a szemét, szét tudnám lapítani az orrát, de ugyanakkor tisztában vagyok vele, hogy mindezt nem fogom megtenni, és hogy talán nincs is igazam... Ó, átkozott latin nevelésem, ó, könyörtelen Ratio, amely arra kényszerít, hogy szembeforduljak önmagammal és gátat építsek lelkem termékenyítő hullámverése ellen! De most már ez a sorsom, nem tágíthatok tőle. Most már ki kell tartanom melletted, ha reménytelen, ha kilátástalan is a jövőm!... Hiszen nyilvánvaló, hogy a pokolba mehetek kopottas, foszladozó pourpointemmel, ódivatú tubákszelenccémel, elmés csevegésemmel, márkis eleganciámmal a koldusok és a bőszt félistenek Magyarországon! Régebben azt hittem, azzal vigasztaltam magamat, elkel még nálunk egykettő ebből a fajtából. Nem árt egy kevés fényűzés ennek a szegény országnak... Nekem nincs küldetésem, de van érzékeny és éber eszméletem, finom idegzetem... Talán az is jó valamire... Talán az én küldetésem az, hogy egy milliméterrel kitágítsam az emberek önismeretét. Talán azzal is szolgálom a közösséget, ha pontos szavakba tudom önteni az örömeimet és szenvedéseimet... Tévedtem. Nincs rám szükség.

A felvonásközökben kimentem cigarettázni az előcsarnokba. A rémület és a csapzott, megvert szomorúság verejtékcseppei szilárdná sűrűsödtek az embereken. Búzlott belőlük a kétségbeesés. Szegény öreg színházi rókák, a bulvár jókedvű, tudatlan, bár néha művészi fogékony-ságú korhelyei! Most mehetek a fenébe! És még az a vigasztok sincs meg, mint nekem, hogy tudjátok, minek az áldozatai vagytok. Kámpicsorodott arccal, fásultan tűritek, hogy összeseperjenek bennetek valami borzalmas személtládába. A ruhátok most is elegáns szabású

és jól vasalt, de a könyöke és a térdje kifényesedett. A zsebetekben öt pengő van, az is kölcsönpénz. A lap félfizetésért dolgoztat, a színházi ügynök beszüntette az előlegeket a soha meg nem írandó színdarabra. Van ugyan barátnőtök, ügyes üzletasszony, rövidárkereskedés vagy mozi tulajdonosnője, nem szép, nem fiatal, de azért idővel rászánjátok magatokat, hogy feleségül vegyétek... Ki tudja, meddig lesz meg a mozija... Szegény öreg selyemfiúk, kedvesek vagytok, de nem segíthetek rajtatok. Az idő eljárt fölöttetek. Én talán megmaradok, ha fizikailag nem is, de legalább szellemileg. Lehet, hogy egy hét múlva nem lesz állásom, de legalább talán tudom, miről van szó.

Egy nagyobb cikket tervezgetek magamban, miközben kint cigarettázom az előcsarnokban. A cikkből persze nem lett semmi, valakinek elmeséltem, ezzel beértem... Közép-Európa szellemi életrajza lett volna. Meg akartam mutatni, mennyire hasonlít ez az életrajz Oroszországhoz. Mindkettőnek a szellemi élete a francia felvilágosodás hatása alatt születik meg vagy születik újjá. A nemzeti nyelvet először Voltaire-utánzó tragédiák alexandrinusaiba próbálják beletörni. Először mindenütt a „franciások” jelentkeznek, ez természetes, hiszen Európa valamikor francia volt... Először a francia értelem friss, virgonc lángja próbálja áthévíteni a sűket, lomha tenyészetet... A nemzeti ébredés józan mértéktartással, választékos hanggal, az ész követelményeinek a betartásával, általános emberi eszmények hirdetésével kezdődik... A tagbaszakadt, mázsástestű barbárok könnyedek és szellemesek próbálnak lenni, az Észnek hódolnak... Rövid ideig tart az ész dicsősége... Az ész oly naiv, oly gyanútlan, oly könnyű becsapni, oly nevetségesen egyszerű félretolni, elhallgattatni. Az ész oly szegény, hiszen mindent elmond, ami mondanivalója van a világról és semmivel sincs több, mint amit elmond. Nem lappanganak a mélyén ugrásra készen gonosz alamuszi szenvedélyek, nincsenek gyökerei a hagyományokban, a kollektív öntudatlanban, az ősemlék kannibáli étvágyában és zilált álmaiban... Az észnek nincs íze és illata, nincs vonzóereje... Átugrok néhány szakaszt, nem akarok untatni... Következik a nemzeti irodalom első nagy kivirágzása, Oroszországban Puskin, Magyarországon Vörösmarty... Az elfojtott, letagadott helyi valóság a jogait követeli, a szavak kiszínesednek, megtelnek ízzel és erővel, a hazai tájak, a nemzeti hagyományok berontanak a nyugati versformákba. Gyönyörű és múlandó szintézis születik az immár nem egészen francia, részben német, részben angolszász Nyugat és az őseredeti népi sajátságok között... Az ész már nem egyeduralkodó, de a lankadt vágyak és méla szenvedélyek még egy Európa-szerke közös emberi eszményben találkoznak, a föld mélyéről feltörő indulatok már feszítik, de még nem robbantották fel a nemes foglalatot... Mondjam végig az egész gondolatmenetet? Hosszú volna és még annyi mondanivalóm van... Megint ugrok egy nagyot... A harc váltakozó szerencsével folyik a talajban gyökerező ösztönök és az ember nyugati eszményei között... Dosztojevszkij siheder korában Racine-t és Corneille-t meg E. T. A. Hoffmant falta, Paul de Kockot utánozta, a száműzetésben nekigyürkőzött, hogy végigolvassa Hegelt, és férfikora derekán felfedezte a muzsikot... Visszalökte a Nyugatot, amelyet jól ismert, és egy félőruült és grandiózus álmoképben az emberiség jövőjét, az egész emberi kultúrát a muzsikra, az orosz parasztra akarta építeni, aki mélyebben, gazdagabban, tisztábban és töretlenebbül ember, mint a kiszáradt és elkorcsosult nyugati polgár. Azt hirdette, fel kell tölteni a szakadékot, amely az értelmiséget a néptől elválasztja, az értelmiség ifjúsága menjen a nép közé... Mi kis nemzet vagyunk, nincsenek világhódító álmaink. De azért nekünk is van muzsikunk, Ady Endre fedezte fel: a kifosztott, elkínzott, koravén magyar paraszt, ez az emberséges, rezignált, becsapható, úri lelkű fajta. Ady, bizonyos tekintetben maga is városi polgár volt, jól élő, utazgató, ideges, agyon cigarettázott újságíró-intellektuel, a paraszt benne még kissé nosztalgia maradt, saját életének az ellenképe, ahogy nosztalgiát érzett Párizs, a másik ellenkép iránt... De azért áttörte a gátakat, feltépte a zsilipeket, a magyar muzsik felszínre merült, többé nem lehetett víz alá nyomni, és azzal az igénnyel állt elő, hogy ő teremti kultúrát. Keményebb, tömörebb nemzedék nőtt fel, ez a nemzedék megtalálta az egyensúlyát, itthon van Magyarországon, ahogy Kazinczy otthon volt Európában és Ady Magyarországon és

Európa között hánykolódott... Ez a nemzedék részben nem tudja, mi történik az ország határain túl, részben tudja, esetleg fel is használja a szellemi eredményeket, ahogy az elektromérnök felhasználja a legújabb találmányokat, vagy a statisztikus a legújabb módszereket, de nem engedi közel magához, nem tűri, hogy a lelkét formálják... A Nyugat primátusának vége. Az általános emberi eszmények levitézlettek... Különb is kétféle Nyugat van... Miközben Oroszországban a művelt és szőrszálhasogatóan okos Dosztojevszkij után, aki félig-meddig még a régi világba tartozott, ma olyan nemzedékek élnek, akik azt kérdezik az idegen látogatótól: - Van Nyugaton is földalatti villamos? - Járnak ott is iskolába a gyerekek?... Azalatt Közép-Európa elhajítja a nyugati álarcot, amelyet másfélszáz évig viselt... Francia utazók rémülten tapasztalják, hogy Romániában már nem tudnak franciául az emberek. A francia nyelvtudás csakugyan nehezen fér össze Gusti professzor szociográfiai kutatásaival, a román egyetemi hallgatóknak nincs szükségük francia műveltségre, hogy a falvakat járják... A helyi ösztönök, amelyeket az egyetemes nyugati gondolat eddig úgy-ahogy fegyelmezett, teljes győzelmet arattak. Az ész valamikor független volt, csak önmagának engedelmeskedett. Most már csak a fajiság cselédje, ahogy a filozófia valamikor a teológia cselédje volt... Miközben ez a gondolatsor néhány pillanat alatt átrohant rajtam a színház előcsarnokában, szinte láttam, hogyan csapódik be előttem minden ajtó. A boldogság ajtaja már becsapódott, de hiába próbálom magamat a pályámon, a hivatásomon kárpótolni. Ebben a világban még akkor sem tudok megmoccanni, ha egyébként megtűrnék.

Hatvanfilléres pörköltet ebédeltem egy büfében. Edzettem magamat a rövidesen elkövetkező nyomorra. Az idegeim úgy fájtak, mintha egész testem egyetlen rossz fog volna. Minden benyomás úgy fűrődött belém, mintha szöges ostorral vágta volna végig rajtam. Minden emberi arc olyan volt számomra, mintha az Apokalipsziszből ugrott volna ki. Hirtelen összerázkódom. Hallom, hogy valaki zajos, harsogó, fékevesztett kedélyességgel a nevemet kiáltja. A rákospalotai költő telepedik le mellém. Ő itt törzsvendég... Az egész ember olyan puha, szeszínű és alaktalan, mint egy fej kelkáposzta.

- Hogy van, hogy van!? - mondja nyerítő nevetéssel, és puha krumplikezéssel hátra vág. - Nem haragszik, hogy ide ülök...

Az ember és az, amit mond, néhány másodpercnyi késéssel jut el az öntudatomhoz. - Dehogy haragszom. Mi újság?

- Semmi jó! Semmi jó! Nem lehet bírni velük...

- Hát miért bántják magát? - kérdeztem.

- Ha én azt tudnám... Hiszen én a légynek sem vétek... De ilyenek ezek...

Egy-két percig visszatartottam magamat, aztán győzött a szenvedélyem. Ennek az embernek a véleményét is megkérdeztem:

- Mit gondol, győznek?

A költő komoly, szakértő arcot vágott:

- Becslésem szerint két-három héten belül.

- És vérengzeni fognak?...

- Hát hogyan vérengzenének. Persze, hogy vérengzeni fognak. Már most azt teszik.

Megint eláradt bennem a remény. Hátha Irén csak azért állt közénk, hogy megmentse az életemet... Talán most fog telefonálni, és tudtomra adja, hogy menekülnöm kell... Talán együtt fogunk menekülni...

- No isten vele.

- Isten vele, doktor úr.

Rohantam haza, végigterültem a rekamién és a párnákba fűrt fejfel este nyolcig vártam Irén telefonhívását.

Még a szakításunk előtt kiválasztottuk Irénnel a két párnát, amellyel hozzájárulok Irén lakásának a berendezéséhez. Egyebet nem fogadott el tőlem. Elsején elküldtem a párnákat. Erre csak fog valamit válaszolni?... Ha mást nem, két udvarias sort... Minden délelőtt haza-telefonáltam a lakásomra, hogy van-e levél.

- Nincs! - hangzott többször egymás után az irgalmatlanul egyforma válasz. Az ötödik vagy hatodik napon a házvezetőnőm azt mondja a telefonba:

- Van! Feladó N... Irén.

Összezsáptam a munkámat, és rohantam haza. Az egész levél tíz sor volt. Elvesztette az esernyőjét, nézzek utána ebben meg ebben a vendéglőben és kávéházban. Esetleg annak a teremnek a ruhatárában, ahol csütörtökön az előadást hallgattuk. A végén egy vigasztaló és reménykeltő morzsa. „Bocsánat a zavarásért. Ha jól viseled magadat, nemsokára kellemesebben zavarlak.” A párnákról egy betűt sem írt... Elég sovány kis levél, mi? Kurtább már nem is lehetne!... Nos hát engem kimondhatatlanul boldoggá tett. Megint volt foglalkozásom. Magyarázhattam és értelmezhettem ezt a levelet. Hogy a párnákat nem köszöni meg, az bizonyos tekintetben jó jel. Természetesnek, magától értetődőnek tartja, hogy elküldtem őket, úgy fogja fel, hogy járnak neki... Tehát lélekben még mindig nem szakított velem, még mindig a menyasszonyomnak tekinti magát! Különben is, ha szakított volna, akkor mást bíz meg az esernyő felkutatásával. Efféle nem szokás az elhagyott szerelmmel elvégeztetni... Irén még mindig az enyém!... Végigrohantam a városon, hogy felkutassam az elveszett esernyőt. Nem került elő. Valamennyire emlékeztem Irén esernyőjére. Megcsináltattam. Irén bizonyára észreveszi és méltányolja a kegyes csalást... Az esernyő borzalmasra sikerült. Nem vettem át. Másikat vásároltam és elküldtem Irénnek. Közben magam is megijedtem a tulajdon merészségemtől. Hátha Irén felháborodással visszaküldi? Minden este dobogó szívvel mentem haza: talán otthon vár az esernyő. Irén nem küldte vissza. De nem is köszönte meg. Bementem az üzletbe, ahol az esernyőt vásároltam, és megkérdeztem, jó helyre küldték-e. Hát persze, hogy jó helyre küldték, a hölgy maga vette át... Különös... Világosan, határozottan tudtam, hogy nekem most nem szabad jelentkezni. Közöséges eljárás, ízléstelenség volna, ha most behajtanám az elmaradt köszönetet. De az ápoló ezúttal sem bírt az elmebeteggel. Rákövetkező szombaton felhívtam Irént a munkahelyén.

- Irén, haragszol rám?

- Hogy haragudnám! Szeretlek. És köszönöm a szép ajándékokat.

- Irén, olyan kimondhatatlanul egyedül vagyok! Olyan rettenetesen szenvedek!

- Nem jobban, mint én.

- Irén, bízhatom benned?

- Bízhatok bennem.

Letettem a kagylót. Nem kértem találkát. Ennyi bőven elég volt nekem. Olyan voltam, mint az autógumi, időnkint fel kellett pumpálni. Ez a telefonbeszélgetés egy hétre ellátott élet-erővel. De egy hét múlva kimerült a hatása. Rákövetkező szombaton... mindig ez a szombat... megint felhívtam Irént.

- Én vagyok...

- Szervusz! - hallatszott a telefonba a hangja halkán, kényesen, kéjesen.

- Irén, mikor láthatlak?

- Ma nem lehet... Ankétem van... és három ember is jön hozzám... Különben is még nagy széjjelség van nálam... Telefonálj hétfőn.

- Jó, majd hétfőn felhívlak... Jól vagy?

- Haragszom rád.

- Miért? Mit követtem el?

- Fecsegtél.

A küldetés!... Irénhez visszakerültek a burkolt célzások, amelyeket a küldetéséről tettem...

- Irén, esküszöm mindenre, ami szent, hogy mélyen hallgattam!

- Ugyan ne bolondozz! Fecsegtél! Nagyon haragszom.

- Mit fecsegtem?

- Azt nem lehet telefonba megmondani. Majd megtudod hétfőn.

- Egyszóval vége mindennek.

- Attól tartok...

Letettem a hallgatót. Így jár az ember, amikor mindenáron vigaszt és bátorítást esd... Ez a telefonbeszélgetés nem sikerült. De azért megint elláttam magamat értelmezésre szoruló anyaggal. Minél többet gondolkoztam, annál bizonyosabbnak látszott, hogy Irén hazudott. Az én burkolt és bizonytalan célzásaimat, amelyeket a megbízatására tettem, senki sem érthette meg. Teljességgel lehetetlen, hogy visszakerültek hozzá... Irén ürügyet keres a végleges szakításra, és minthogy az én viselkedésemben nem talál, maga fabrikál ürügyet... Irén puccsai, amelyek már a szakítás előtt megkezdődtek, nem vezethettek másra, mint a határozott, végleges szakításra. Ezeknek a puccsoknak van valami kibetűzhetetlen ritmusa, valami titkos képlete, amely az ösztön, a schopenhaueri akarat vak következetességével tör ebbe az irányba... Ezt már igazán észrevehettem volna... Irén lelke mélyén már régen megtörtént a szakítás, csak a felszínen őriz meg némi kis képmutató látszatot. Az időpontok gyanúsán egybevágnak... Irén el akarja kerülni, hogy azt mondják, *azért* szakított velem... Azt akarja előidézni, ha kell, hazugság árán, hogy az én hibámból szakítsunk... No majd én megkönnyítem a dolgát! Én szakítok vele... Elég volt! Egyszer mégiscsak véget kell vetni... Ez így nem húzódhat a világ végéig! Most vége! Slussz! Befejeztem! Gyerünk tovább! Csak a bizonytalanság gyötört; ha az ember becsületes elhatározásra szánta magát, akkor már nem szenved többé. Vége a háromhónapos vakációnak! Újra kezdődik a régi, komoly, munkás hétköznapi élet!... Ha tudnék táncolni, táncra perdültem volna a szerkesztőségben. Jókedvem egész vasárnap kitartott, márpedig a vasárnap kritikus nap, mert reggeltől estig mindig Irénnel töltöttem... Úgy látszik, a legjobb, az egyetlen orvosság, ha az ember le tud mondani. Valami igazuk mégiscsak van a sztoikusoknak. A lemondás is kéjes, magasabbrendű, éteribb boldogság, mint a beteljesülés... Lemondani!... Verzichten! Renoncer!... hajtogattam magamban mindenféle nyelven. Kezdek lassan visszatérni a könyvekhez, igaz ugyan, hogy rengeteg szabad időm van, időmilliomos vagyok... Huxley új könyvét olvasom. Eszményképe az *unattached man*... Milyen jó annak, aki nem ragaszkodik semmihez, aki nem kap be gépiesen minden örömet, mint a hal a horogra tűzött gilisztát. Milyen jó lemondani!... Huxleynek könnyű! Ő igazi intellektuel, tiszta intellektuel, nem szereti az alkoholt, életében legföljebb kétszer vagy háromszor csípett be. Ő beéri a gondolkodás mámorával és nem szereti, ha az élet, az emberekkel való személyes érintkezés megzavarja szellemi tivornyáiban. Én nyakig

ülök az életben, az élet egyetlen rámvetett pillantását sem hagyom viszonzatlanul és közben, kutya-futásban gondolkodom... Megint egy cikken jár az eszem, ezt sem írom meg... A barbárság hullámverését, amely már az egész világot fenyegeti, csak olyan emberek állíthatják meg, akik testben, lélekben, életmódjukban és szenvedélyeikben hasonlítanak a megvadított tömegekhez. A moziba és futballmérkőzésekre járó alkoholista milliőkat nem gyógyíthatják meg ásványvízen élő választékos és finom elmék, Bendák és Huxley!... Erősebb állkapcsú, viharosabb belső életű emberekre van szükség, ösztönösebb, naivabb, ősbibb lényekre. Az erős indulatokat csak még erősebb indulatokkal lehet legyőzni, a vademberek ellen sikeresen nem jámbor hittérítők vehetik fel a harcot, hanem csak másféle vademberek, civilizált vademberek... Az emocionális telítettség legmagasabb fokát egyesíteni kell a tudatosság legmagasabb fokával. A kettő összefér egymással, ezt magamon és Irénen tapasztaltam. A világot és a civilizációt csak olyan emberek menthetik meg, akiknek a keze néha ököbe szorul, akik ütni tudnak... A szenvedélyeket nem kell elfojtani, mint a régi és modern sztoikusok hirdetik, hanem szabadjára kell engedni... persze bizonyos határig... addig, amíg az öntudat épségét nem fenyegetik. Ahogy a modern pedagógus hajlandó bukfcencet vetni a diákjai előtt, mégis van tekintélye, úgy fogja az öntudat lazán és mégis keményen az ösztönök zabolátlan csikóit. Én megalázhattam, nevetségessé tehettem magamat Irén előtt, cigánykereket hányhattam a kedvéért, mégis, mindörökké Én maradtam!... Nem kell félni a nevetségességtől. *Le ridicule ne tue pas!* Sőt van benne valami bánatos szépség, valami nemes molière-i komikum, amikor egy komoly, felnőtt ember, egy tiszteletreméltó polgár nevetségessé teszi magát... Ez különben is utoljára történt velem. Holnap reggel megírom Irénnek, hogy végeztem vele, tudni sem akarok róla... Vajon fog-e válaszolni? Vagy pedig egyszerűen tudomásul veszi a dolgot?... Jaj, már megint a folytatáson, a jövőn jár az eszem! Hát nem tudok kiszabadulni ebből a kátyúból? Hát nem fér a fejembe, hogy vége van, egyszer s mindenkorra vége! Nem szabad többé remélnem, a reményt el kell pusztítanom, ki kell irtanom magamból, mint egy rossz daganatot... A levelet mindenesetre úgy kell megfogalmaznom, olyan keményen és véglegesen, hogy Irén ne válaszolhasson rá semmit... Elég volt a várakozásból.

A levelet másnap reggel csakugyan megírtam. Úgy írtam meg, ahogy eltökéltem magamban, kurta, lapidáris mondatokban, kemény, gonosz iróniával. Reszkető kézzel bedobtam a levélszekrénybe. Mikor leesett, - milyen különös hangot ütött ez is - éreztem, hogy jóvátehetetlen ostobaságot követtem el. Mire való volt ezt Irén helyett elvégezni? Miért tettem meg neki ezt a szívességet? Bizonyosan megkönnyebbülten fellélegzik, mikor elolvassa. És miért fosztom meg magamat az egyetlen valamitől, ami a lelket tartja bennem, a reménytől! Aztán meg vannak-e az életben végérvényes, befejezett dolgok? Nincsenek! Még visszahódíthatom Irént, még lehet egy önfeledt, gyenge pillanata, amikor visszatér hozzám... Ha ezt kihasználom... Semmi esetre sem szabad elzárkóznom az esélyek elől... Nem, a lemondás nem hősiesség, a lemondás egyszerűen számárság! Az igazi hősiesség: kitartani! Kissé burleszk hősiesség, az ember időnkint orra bukik, időnkint moslékos dézsákat öntenek a nyakába, de nem szabad kényeskedni. Kitartok Irén mellett, kitartok, mert úgysem tehetek mást. Irén az egyetlen nő, aki boldoggá tud tenni. Nincs semmi veszténivalóm, nem kockáztatok semmit, hiszen így is, úgy is boldogtalan vagyok. Így legalább van reményem...

Mikor megérkeztem a szerkesztőségbe, kiküldtem a szobámból az ott lebzselő kis újságíró-tanoncot és azonnal felhívtam Irén munkahelyét. - Még nem jött be a kisasszony! - hangzott a válasz. Tíz perc múlva újra felhívtam. - Még mindig nem jött be. Újabb tíz perc múlva megint telefonáltam. Bent volt.

- Szervusz! - hallatszott a telefonba kéjesen nyújtózó, dűnnyögő hangja.

- Irén, levelet írtam neked...

- Nem kaptam semmit.

- Még nem kaphattad meg, csak ma reggel küldtem el... Irén, az van benne, hogy a te két-értelmű, kétszínű viselkedésed végképp elvette a kedvemet. Ebben a levélben én szakítok veled, érted, én...

- Nagyon helyes.

- Igen, de a hangja túlságosan brutális... Elnézésetet kérem a hangja miatt... Kérlek, bocsáss meg, ha sértő a hangja...

- Rendben van. Megbocsátok.

- Isten veled, Irén!

- Szervusz.

Én hatökör! Hiszen nem ezt akartam... Hiszen én nem akartam véget vetni! Most örökre vége mindennek... Nincs vége semminek! Újra telefonálok, most már másodszor.

- Szervusz! - hallatszik a hangja unottan, kelletlenül, rezignáltan.

- Irén, nagyon kérlek, ne bontsd fel a levelet... Olyan csúnya... Küldd vissza nekem.

- Rendben van, nem bontom fel. Visszaküldöm. Szervusz.

Most meg ő teszi le a hallgatót... Újra telefonálok, harmadszor.

- Irén, meggondoltam magamat... Nem tudok nélküled élni... Feltétlenül látni akarlak. Hol találkozhatunk?

- Hát csak nálam.

- És mikor?

- Várj csak... Ma nem lehet... Holnap nem lehet... Holnapután... szerdán... ünnepnap van... Hát nem bánom, gyere el szerdán hat órákor... Nem, gyere inkább négykor... Estefelé dolgom van... Menj körül a folyosón, mert ismerősök laknak az emeleten.

- Egyszóval szerdán!

- Szerdán négykor... Szervusz.

Irtózatossá hosszú volt a szerda délelőtt. Nem tudtam mivel agyonütni. Az idő csigalassúsággal múlt. Nagy keservesen átvánszorogtam az időt délig. Ebéd után beültem a belvárosi kávéházba, Irén új lakásának a tözomszédságában. Még mindig csak negyed három... Az a szürke ruha volt rajtam, amelyet Irén szeretett... Malvoliához, Shakespeare tragikomikus udvarmesteréhez hasonlítottam ebben a pillanatban... - A kisasszony szereti a sárga harisnyakötőt... és szereti, ha folyton mosolyognak körülötte... Nem akar, az istennek sem akar három óra lenni... Nézegettem az újságokat meg a külföldi lapokat, de egy hangot sem értettem belőlük. Átültem ismerősökhöz egy másik asztal mellé. Így talán gyorsabban telik az idő... De nem volt maradásom. Ismét másik asztalhoz ültem. Aztán visszatértem az előbbi asztalhoz, de közben a társaság megszorodott egy úrral, akinek a gomblyukában ott virított az ismert szélső-jobboldali jelvény... Elköszöntem. Nagynehezen háromnegyed négy lett. Virágot vettem. Virágcsokorral állítottam be Irénhez, mint a színdarabok kikoszorózott vőlegényjelöltjei... Gondosan megkerültem a folyosót, ahogyan Irén parancsolta. Megpróbáltam elképzelni a fogadtatást, amelyben részesít... Nem találtam el, sohasem találtam el... Csöngettem.

Egy kevés neszt, némi mozgolódást hallok. Kinyílik az ajtó és előttem áll Irén krémsárga ruhában, tündérszépén. Őszinte kedvességgel mosolyog rám, és a szokott titkolódzások közepette bevezet:

- Pszt... Pszt... Körülmentél a folyosón?

- Körülmentem.
- Akkor jól van... Hát mit szólsz a lakásomhoz?
- Nagyon szép, - mondtam. Bántam is én a lakását.
- Hiszen meg se nézted!... Tekergő!
- Mondd, miféle bünt követtem el? Esküszöm, hogy a megbízatásodról senkinek egy szót se... Irént azonban, úgy látszik, nem érdekelte a megbízatása:
- Nem arról van szó! Mást fecsegtél!
- Mit?
- Azt, hogy mi színleg szakítottunk.

Megkönnyebbülten lélegzettem fel. Erről nem beszéltem senkinek. De ha beszéltem volna is, olyan égbekiáltó nagy bűn lett volna?

- Nem igaz.
- Az emberek nem szophatták az ujjukból... Egyáltalán, egész deputációk keresnek fel az érdekedben... Ma este hatra is várok valakit. Az is biztosan miattad jön...
- Én nem küldtem ide senkit.
- Hiába is küldenél... Pedig, ha tudnád, hogy szenvedtem... Egy teljes hétig nem hunytam le a szemem... Csak egészen rövid idő óta fordul elő, hogy egy napig nem gondolok rád...
- De Irén, hát akkor miért...
- Ne kérdezd. Hiszen már számtalanszor megbeszéltük... Ennek így kell lenni! Édes, aranyos kölyök voltál... De el kellett válnunk.
- De hiszen a múltkor még azt mondtad, talán hat hét múlva...
- Azt mondtam? Hát azóta megváltozott a helyzet.
- Persze, nyakig benne vagy a szélsőséges mozgalomban?

Irén bólintott.

- És mondd csak... Mi van a... mi van a... megbízatásoddal?

Irén hangja felcsattant, nem utoljára ezen a délutánon.

- Nem tűröm, hogy keresztkérdések alá fogjanak!
- Mikor kerültök uralomra? - kérdeztem, hogy legalább megbízható helyről származó értesülést szerezzek.
- A Főnök egyelőre nem szándékozik átvenni a hatalmat.

Egyáltalán nem haragudtam rá azért, mert belesodródott ebbe a mozgalomba. Éreztem, hogy ez logikus és elkerülhetetlen volt. Ez is Irén Lawrence-komplexusába tartozik, mint a bikaviadatok, a kalózfilmek, a szocialista vitaestek és Havanna... De attól még szerethet engem...

- Irén, azért néha titokban találkozhatunk! - mondtam isten tudja hányadszor. - Utóvégre a legnagyobb államférfiaknak is vannak szabad perceik, amikor egy kis magánéletet élhetnek...
- Én északi vagyok és integrált! - csattant fel másodszor Irén hangja. - Én mindenemet belevetem a cselekvés lendületébe. Nekem nincsenek titkos rekeszeim és fiókjaim.

Megteáztunk. Irén felült a kényelmetlen modern karosszék karjára, az öntöttvasból készült állólámpa alatt, úgy, mint régen, a csúf ferencvárosi szobában. Váratlanul megcsókolt... Hosszú-hosszú csók volt, olyan, mint a régi csókjai. Bekapta a számat, játszott a számmal, mint a macska az egérrel... A csókok nem hazudnak! Irén szeret!

- Játssz el a műsorodat! - mondtam és sírva fakadtam.

- Ne sírj!...

- Mondd, Irén, szeretsz?

- Szeretlek! L... K...-on kívül te voltál az egyetlen nagy élmény az életemben.

- De hiszen ez nagyszerű!... Hát akkor?...

- De azért nem lehetek a feleséged. L... K...-hoz sem megyek hozzá... Sőt még ő írja nekem, hogy menjek csak nyugodtan férjhez... Most már nagyon benne vagyok ebben a... mozgalomban. Most már nem vonulhatok vissza.

- Hát mi lesz?

- Háború lesz. Rövidesen kitör a nagy háború... Az mindent elsöpör... Ezeket is... A háború után...

- A háború után az enyém lesz?

- A háború után... a tied... leszek...

- De addig is találkozhatunk... - nyúztam örök gramofonlemezemet.

- Hát... néha.

- Nem néha, Irén, nem néha!... Nézd, milyen állapotban vagyok!... Legalább minden héten egyszer!

- Hát jó, nem bánom, hetenkint egyszer találkozunk.

- Megígéred?

- Megígérem.

Ki lehetett hallani a hangjából, hogy esze ágában sem volt megtartani az ígétét.

- És most menj.

- Miért? Hiszen még nincs hat óra!

- De az az ember, akit te is ismersz, korábban is jöhet. Nem szabad, hogy találkozzatok... Azonkívül nagyon megviseltél... Te nem tudod elképzelni, mekkora idegizgalmat jelent nekem a veled való együttlét... A múltkor is hullafáradt voltam utána.

Felváltva biztatott és kétségbeejtett. - A levelem... - mondtam.

- A leveled itt hever felbontatlanul. Most még nem adom vissza. Megzsarollak... Mostanában olyan könnyen rendeznek házkutatást az embereknél...

- Nálam? - Kétségbeesésemben is nevetnem kellett. - Nálam jámborabb adófizető polgár nincs is a világon... Nálam nem rendeznek házkutatást.

- Azért mégsem lehet tudni!... Borzasztó volna, ha megtalálnák nálad a búcsúleveletem... Vannak benne célzások... A fejemmel játszom... Egyszóval, ha visszaküldöd az én leveletem, akkor én is visszaküldöm a tiédet... No szervusz. Viseld jól magadat... Azt hallom, iszol! A múltkor is becsípve láttak egy társaságban... Ne hagyd el magadat... És ne telefonálj a hivatalomba... Az nagyon kellemetlen nekem... Majd megütött a guta, amikor harmadszor felhív-

tál... Legyen benned stílus... Eddig elég szépen viselkedtél, nem csináltál botrányt, nem szabad kizökkenned... A stílushiba a legnagyobb hiba... Majd inkább én telefonálok.

- De biztosan!

- Egész biztosan! Számíthatsz rá. Jövő vasárnap húsvét van... Hazautazom Debrecenbe... Mielőtt elutazom, felhívlak. No szervusz.

Még egyszer megcsókolt, valamivel hűvösebben, mint régen, de azért sokkal forróbban, mint más nő az őrjöngő szerelem tetőpontján.

- Körülmenj a folyosón!

Megint volt foglalkozásom, elemezhettem a benyomásaimat. Vegyesek voltak. Volt bennük jó is, meg rossz is... Irén most is dicsekedett... Hányszor csattant fel a hangja? Legalább háromszor... És tovább távolodott tőlem... A visszatérését most már ködös, regényes messzeségekbe helyezte át... De voltak biztató mozzanatok is. Megcsókolt... Azt mondta, szeret... Egy ilyen nagytudású, komoly lány csak nem hazudik! Miféle érdeke fűződhet ahhoz, hogy ezt hazudja?... Ha nem szeretne, feltétlenül a szemembe mondaná... Engem sohasem érdekelt különösebben az igazság, a mások igazsága. A magam és a világ kapcsolatát próbáltam mindig tisztázni... A szerelemnek kellett ráeszméltetnie arra, hogy tárgyi igazság is van és rám nézve élet-halál kérdése lehet, hogy mi rejtőzik egy másik ember szívében. Így lett belőlem Irén nyilatkozatainak lelkiismeretes és szörszálhasogató szövegmagyarázója. Semmilyen középkori szövegmagyarázó sem végezhetett ennél alaposabb munkát... Délután öttől késő éjszakáig magyaráztam Irén szövegeit. Éjfél felé arra az eredményre jutottam, miután - mint valami amerikai hullámvasúton - a legféktelenebb derűlátás és a legfeketébb kétségbeesés között himbálództam, hogy Irén végképp és teljesen emancipálta magát. Elzárkózik előlem, érvelésem nem hat rá, akarati erőfeszitésem visszapattan róla. Egyedül önmagára támaszkodik, az történik, amit ő akar... Ez a felismerés kéjes kétségbeeséssel borzongatott végig... Nekem nincs más teendőm, mint kitartani és várni a jószerencsémre... Nem mondom le róla... Most már kitartok!... Azután eszembe jutott, mennyire kiszámított, mennyire megfontolt, mennyire előre kidolgozott volt a gyöngédsége! Milyen pontosan tudta, mit mond, amikor látszólag elszólta magát! A fülemben csengett néhány hamis hangja... - Cafat! - ordítottam bele az éjszakába és teljes erővel öklözni kezdtem az ágyam melletti falat. A középső ujjam meg is sérült. Felkeltem és bejódostam. Aztán megint belém költözött a megvert kutya szomorú, csüggedt hűsége... Irén!... Irén!... „Képeddel alszom el...” - emlékszel azokra a fényképes levelezőlapokra? A mi gyerekkorunkban voltak divatban... Irén fényképe csakugyan ott feküdt az éjjeliszekrényemen, a fehérneműs szekrényből vettem elő. Oda rejtettem, amikor szakított velem... csak a látogatók miatt... Azelőtt a falon lógott.

Másnap reggel visszaküldtem Irén búcsúlevelét egy rövid levél kíséretében. Nem mondom meg neked, mit írtam belé... Igazán nem vagyok titkolódzó és szemérmes természet, de azért az én magamutogatásomnak is vannak határai... A megalázkodás vitustánca volt, felülmúlhatatlan teljesítmény a maga nemében... Irént „tisztá lelkű kalandornő”-nek neveztem benne. Ez tetszett neki... Pedig ördögöt tisztá lelkű!... Vagy talán mégis az?... Még mindig nem látok világosan... A megalázkodás jót tett. Hidd el, ez a legjobb kúra, eszményi gyógyterápia mindenféle lelki kötöttség ellen. Ha az ember teljesen ki van szolgáltatva egy másik embernek, akkor legokosabb, amit tehet, ha megcsókolja a lábát. Így, legalábbis egy kis időre megszabadul tőle... Füttyörészve mentem a szerkesztőségbe... Másnap délután az asztalomnál találtam szerencsétlen kis szakítóleveletem. Irén nem bontotta fel, és egy szó megjegyzést sem írt hozzá. Ez azt jelenti, hogy vége mindennek... Annál jobb! Hála istennek, hogy vége van... A rákövetkező napon a házvezetőnőm jelentette, hogy egy hölgy keresett telefonon. Előadásából nem volt nehéz ráismerni Irénre... Egyszerűen, nincs vége? Most ő közeledik

hozzám? Azért sem hívom fel!... De azért másnap egész délután otthon maradtam, és vártam Irén telefonhívását. Bősz nyerítéssel berreg a telefon... Ez Irén! Nem ő volt. Másodszor sem ő volt... Mennyi utálatos, kiállhatatlan ember van a világon!... Harmadszorra ő volt.

- Kezedet csókolom, Irénkém, hogy vagy? - csevegtem a tőlem telhető játszi nagyvilágisággal. - Mi újság?

- Összevesztem a gazdámmal... Lehet, hogy itt kell hagynom ezt az állást... Ma este fog eldőlni...

- Ejnye, ejnye!... Ez nagyon kellemetlen... De én bizonyosra veszem, hogy el fog simulni a dolog... Hiszen te olyan okos vagy, úgy tudsz emberekkel bántani.

- Hát talán...

- Egyébként örömmel értesítlek, hogy kigyógyultam belőled. Az a bolond levél kigyógyított... Nagyon érdekes lélektani tünet... Kiirtottam magamból mindenféle szerelmet... Újra egészséges vagyok.

- Ennek igazán nagyon örülök... Nagyon örülök.

- De azért továbbra is jó barátok maradunk... Hébe-hóba azért találkozhatunk.

- Vicces, hogy nagy kegyesen hajlandó vagy velem találkozni... De nagyon helyes... Ezt szeretem...

- Majd alkalomadtán felhívlak a hivatalodban.

- Nem, majd inkább én... Úgyis olyan bizonytalan ott a helyzetem...

- De igazán telefonálj!

- Hát persze, hogy telefonálok.

- Hát akkor kezedet csókolom. Szerencsés utat. Kellemes tartózkodást Debrecenben.

- Szervusz.

Nohát ezt most az egyszer jól csináltam! Elismerően veregettem meg a vállamat... Ez most végre sikerült! Nem szeretek nőkkel szemben fölényben lenni, de ha Irént csak fölényvel tudom visszahódítani, hát isten neki, fölényes leszek... Négykézláb fog visszakullogni hozzám!... Mint már néhányszor, most is elfogta a páni rémület, a dolgozó nők gyakori válsága... Összeveszett a főnökével, és most ösztönösen, gondolkodás nélkül hozzám menekült, nálam keresett oltalmat, az én karjaimban akarta kisírni magát... De én nem álltam kötélnek... Valószínűleg keservesen csalódott. Abban a pillanatban adtam tudtára, hogy már nem szeretem, amikor legnagyobb szüksége volt rám... Legszerencsésebb eset az volna, ha csakugyan elveszítené az állását... Akkor mihez fog nélkülem?... A legközelebbi válság után Irén visszatér hozzám!... Visszatér hozzám! - harsonáztam fékevesztett boldogságban. - Csak az a kérdés, hogy én visszafogadom-e? Előbb mindenesetre jól megtáncoltatom. Özönlöttek agyamban a kínzások és megaláztatások, amelyekben Irént részesítem, mielőtt visszafogadom... Keménységet, férfiasságot kívánt? Nohát, olyan kemény férfi leszek, hogy attól koldul.

Este azzal az emberrel találkoztam, aki olyan kedvesen rám köszönt azon az emlékezetes éjszakán. Foglalkozására nézve lélekelemző orvos.

- Szép, helyes lánnyal láttalak a múltkor.

- Szép lány, de már nem találkozunk... Szakított velem.

- No meséld el.

A krisztinavárosi vendéglő söntésében mindent elmondtam neki. Nyugodtan tehettem, az orvosi titoktartás kötelezi. Figyelmesen végighallgatott.

- Mit gondolsz, van reményem? - kérdeztem.

- Nincs semmi reményed. Ez az ügy be van fejezve.

- De hiszen szeretett.

- Nem vonom kétségbe.

- Kétszer egymás után felhívott telefonon!

- Nem jelent semmit... Az események miatt szakított veled, és amiatt, ami utána következett... De lehet, hogy ez is csak fedő ok. A mélyebb ok, valami leküzdhetetlen menekülési vágy...

- Hát akkor mit csináljak?

- Semmit. Ne csinálj semmit.

- Ez lehetetlen!

- Viselkedj teljesen passzívan.

- Így visszahódíthatom?

- Már megint ezen jár az eszed! Nem hódíthatod vissza. Csak megkímélheted magadat rengeteg fölösleges szenvedéstől... Hány óra?... Fél kettő! Gyerünk haza! Úgyis tudom, hogy nem fogadod meg a tanácsomat.

Ezt a beszélgetést nem felejtettem el. A lelkem mélyén állandóan jelen volt bennem, némán, súlyosan tagadta azt, amivel a felszínen áltattam magamat. A reményben az a leggyötrőbb, hogy az alján ott lappang a reménytelenség, a teljes bizonyosság, hogy minden hiábavaló... Ennek a bölcs embernek igaza volt, de azért nem tudta elvenni a jókedvemet, amely még teljes három napig tartott... Aztán következtek a dührohamok, majd az elérékenyülés, a megbocsátás, a fásult, kétségbeesett, reménytelen szerelem. Azután a remény újabb hullámverése következik és az ember felveszi a telefon hallgatóját... Olyan szabályszerű, dátumokhoz kötött lefolyása van, mint a kanyarónak vagy a maláriának... Kár, hogy nem vezettem pontos naplót, különben fel tudnám rajzolni a grafikonját... Furesza állapot, a magas lázhoz hasonló, az embert állandóan az a homályosan derengő, de azért megalázó és keserves tudat gyötri, hogy gondolatait nem ő gondolja, érzéseit nem ő érzi, hanem a betegsége. Tehetetlenül vergődünk a betegségben, mint egy kényszerzubbonyban. Mikor oktan hejehujázással kijelentem, hogy nincs már semmi bajom, kigyógyultam Irénből, ezt nem én mondom, hanem a betegsége diktálja nekem, a szabályosan visszatérő, ciklikus betegség... Mikor a szobámban árnyék-bokszolási gyakorlatokat végzek Irén fantomja ellen, a fogamat vicsorgatom és nevetséges torzképeket vágok, - ez a betegségnek egy másik szakasza. Mikor, bár tökéletesen hiányzik belőlem mindenféle vallásosság, imádkozni próbálok, Istenhez fohászkodom, hogy adja vissza nekem az én Irénemet, penitenciákat rovak ki magamra, ötszázszor, ezerszer, ezer-ötszázszor mondom el a becézőnevét: Cipirnyik, Cipirnyik, Cipirnyik... ez a harmadik szakasza a betegségnek... Nem, a szerelem nem felnőtt embernek való, éppoly kevésbé, mint a karikázás, a diaboló vagy a kötélén való ugrálás. Felnőtt embert összerázza, megtöri, megalázza, a szerelem, mint egyheti utazás a harmadik osztály fapadján. De azért ehhez az érzéshez is ragaszkodtam, ehhez is hű voltam, nemcsak a boldogsághoz. Aggódva kémleltem magamat, nem csendesedik-e bennem a szenvedély zápora, nem hidegedik-e az érzés. Bár minden két hétben néhány napon át azzal bolondítottam magamat, hogy kigyógyultam Irénből, valójában ettől rettegtem legjobban. Még ezt a szörnyű, felemás állapotot is, amelyben öntudatomnak csak egy kis töredékével rendelkeztem, többre becsültem a gyógyulásnál, más szóval annál az állapotnál, amikor Irén már semmit, semmit sem jelent számomra... A

szenvedés is kapcsolat, megőriz valamit Irénből, ahogy az ásvány megőrzi az őskori növény rajzát. De ha már nem is szenvedek, akkor Irén eltűnt, meghalt, megsemmisült! A remény okozta kínjaimat, de a remény tartotta bennem a lelket. Ha már nem szeretem Irént, akkor nincs mit remélnem.

A remény mindenüvé elkísért, nem tágitott mellőlem. Állandóan tépett, harapott, marcangolt, mint egy keselyű. Húsvét utáni kedden és szerdán a postát lestem... Hátha levelet kapok Debrecenből. Irén családi körben van, ahol nem zakatol körülötte a politika... Van ideje gondolkozni, magába merülni. Az én hűvös és fölényes magaviseletem bizonyára nyugtalanította... Talán ráeszmélt, hogy mégis engem szeret! Talán megírja... De nem kaptam levelet... A remény velem tartott a kávéházba, az újságok nagy betűs címeiről vigyorgott rám. Mikor a miniszterelnök kijelentette, hogy feltétlenül gondoskodik a rend és nyugalom fenntartásáról, ez számomra azt jelentette, hogy egy lépéssel közelebb kerültem Irénhez. Végeznek velük!... Végeznek velük!... - hajtogattam magamban. Már magam előtt láttam Irént, amint apró, ritkás fogsorával és két aranyfogával szélesen, szégyenlősen mosolyogva visszatér hozzám és beismeri, hogy bolondság volt az egész... Istenem, meddig tartott, amíg nagy nehezen felismertem, hogy hamis összefüggéseket keresek, hogy a politikai helyzet változásával semmivel sem jutok közelebb Irénhez... De sokáig kergettem ezt az ostoba fantomot! A külső és belső politika minden rezzenésére összerázkódtam és mindent magammal meg Irénnel hoztam kapcsolatba. Mert a külpolitika is érdekelt ebből a szempontból. Komolyan mérlegeltem, milyen következményekkel jár a világválság a mi szerelmünkre... Mindenkit kérdésekkel ostromoltam, még azokat is, akik sokkal kevesebbet tudtak, mint én. Áhítattal hallgattam a kisközpárti képviselő világpolitikai fejtegetéseit... Közben elég gyakran beszéltem Irénről, ez is valami kielégülésfélét okozott. Férfitársaságban nemigen tettem szóvá, de minden nőt Irénnel traktáltam. Fiatal lányoknak, akik flörtölni akartak velem, Irén szépségéről és tündöklő okosságáról beszéltem. A régi szeretőmet, akit közben visszahívtam, állandóan Irénnel nyaggattam. Ő a nép gyermeke, megvan benne a nép ösztönös bölcsessége. Talán ráhibáz az igazságra... Bözsi szelíd, türelmes, jóindulatú lány. Még biztatott is:

- Biztos visszajön! Amilyen szeszélyes, visszajön! Meglásd, visszajön!...

Beszéltem egy másik lélekelemző orvossal. Pontosan az ellenkező nézeten volt, mint az első:

- Az ilyen szkizoid típusú nők a strindbergi feleségek... Állandóan meglepetésekkel állnak elő. Mindennap termelnek valami szenzációt... Jó idegek kellene hozzájuk, nem mindenkinek valók... De azt meg kell hagyni, hogy rendkívül szórakoztatók. Ha ezt a nőt feleségül veszed, akkor jótállók, hogy ítélelnapig el vagy látva élményekkel... Ami pedig azt illeti, hogy hozzád jön-e, micsoda kérdés! Hát persze, hogy hozzád jön!... A nők mindig ahhoz a férfihoz mennek feleségül, aki legállhatatosabban kívánja őket... Én nem tudom, okos-e téled, hogy kitartasz mellette. De ha egyszer kitartasz, akkor megkapod.

Sokszor nem mertem Irént nyíltan szóvá tenni. Egy ideig képmutatóan hallgattam a politikai és irodalmi pletykákat, mintha érdekeltek volna, ahogy a gyilkos sem tűri fel mindjárt a kabátja ujját, aztán burkoltan - ó, azt hiszem, nagyon is átlátszóan! - Irénre tereltem a beszélgetést. Néhány ismerősömtől szakvéleményt kértem, előfordul-e, hogy egy szerelmi viszony hosszabb ideig, esetleg hónapokig szünetel!...

- Már hogyan fordulna elő! Rengeteg példa van rá az irodalomban és a valóságban!... Még évekig is szünetelhet...

Ez egyszerű! gondoltam magamban. Van reményem... De hovatovább arra a meggyőződésre jutottam, hogy az emberek semmivel sem értenek többet ehhez a kérdéshez, mint én, márpedig én semmit sem értek hozzá. Kétszer-háromszor elfogott a kísértés, hogy felkeressem

valamelyik divatos jósnőt... Közben jól-rosszul végeztem a dolgomat. Hosszú, esős délutánon - az időjárás is az én kedélyállapotomhoz alkalmazkodott - regényfordítást diktáltam az írógépbe. Olyan sivár és vigasztalan, olyan gépies és céltalan volt az életem, mint a regény hősének keserű, mogorva, szikkadt öregsége... Egy délelőtt a törvényszéken volt dolgom. Egy politikus egy cikkem miatt beperelt. Sokáig ácsorogtam a törvényszék folyosóján, pohos, gyűrött ügyvédek, alkoholtól duzzadt vagy kiaszott törvényszéki tudósítók között. Megkezdődött a tárgyalás. Ebben a dísztelen, porlepte, életunt környezetben egyetlenegy ember sugárzott az egészségtől, az erőtől és a diadal gögjétől, ellenfelem. A szemem sarkából nézgettem. Alighanem gyengébb testalkatú, mint én, csakhogy ebben a harcban nem türelmes, álmos bivalyokra van szükség, hanem ragadozókra! Kemény, összpontosult tekintete van, egész akaratereje a szemébe költözött. Ez az ember aztán tud haragudni! Minden apró kis sérelme, minden vendéglői összetűzése „világnézetét” gazdagítja. Egy zavaros és kissé mániákus hírszolgálat a világ minden tájáról dönti neki a harag indítékait. Az egész ember indulattól remeg, nem eltékozolt, gazdátlan, céltalan indulattól, mint én, hanem a cselekvés vad, fergeteges dühétől. Tatár feje időnként ördögi mosolyra torzul... Micsoda tévedése a költőknek, hogy az ördögöt erőnek erejével az ész meg a bíráló szellemének tették meg! Mefisztó meg Lucifer a légynek sem vétő, jámbor racionalisták, derék tárcaírók és műkedvelő szociológusok... Nem is tudnak mihez fogni emberfeletti hatalmukkal, rosszul áll nekik, unják... Voltaire, szegény, nem volt ördögi szellem, jóra való filológus volt, aki helyreigazította a Szentírás kronológiáját... Csak az sátáni, aminek a mélyén öntudatlan, vak erők garázdálkodnak... Ez Irén új világa, ilyen emberek vesznek körül. Irén!... Oda sem figyeltem a védőmre, aki vért izzadva, mint egy mészáros, dolgozott az érdekemben, és egyáltalán nem lepott meg a meglehetősen súlyos ítélet. - Ez természetes, ennek így kell lennie, ebben a harcban csak én lehetek a vesztes, hiszen Irén elhagyott... Az okság elve egészen sajtáságosan módosul a szerelmes ember agyában. A politika meg az időjárás változása, egy régen nem látott ismerős az utcán, az ebéd íze megannyi égi jel, amelyet csak értelmezni kell. Minden szerelmes ember csillagjós... Az is sokáig tartott, amíg kigyógyítottam magamat a misztikus összefüggések kereséséből, amíg sikerült visszazökkennem az okok és okozatok józan kerékvágásába... Örökké hálás leszek neked, hogy meghallgattad ezt a történetet. Érzem, percről percre gyógyulok. Talán már meg is gyógyultam!... Mit gondolsz, meggyógyultam?

A bírák rettentő sokáig tanácskoztak. Késő délután volt, mire kihirdették az ítéletet. A hosszú várakozás alatt szakadatlanul Irénre gondoltam. Nem bírom tovább! Kifogyott belőlem a levegő... Megint fel kell pumpálni. Otthon egész délután és este Irén telefonját vártam. Nem hívott fel. Másnap reggel telefonáltam neki.

- Szervusz! - nyújtózott a hangja a telefonba. Igyekeztem megőrizni a látszatot.
- Nem hívtál fel, Irén... pedig most már nyugodtan találkozhatunk, hiszen jó barátok vagyunk.
- Nem tudom, jó lesz-e... De hát nem bánom, gyere fel ma este hatkor... Van egy szabad óráim.
- Köszönöm, Irén...
- Körülgyere a folyosón!

Alaposan felkészültem a találkozásra. Megpróbáltam beleélni magamat Irén sajátos logikájába, minden alkalommal bekövetkező puccsának a képletébe... Az első találkozásunkkor hat hetet mondott... Másodszor azt mondta, majd a háború után tér vissza hozzám. Mi következhet most? Nyilvánvaló, hogy most pontot tesz az egészre. Bejelenti, hogy menyasszony és egy hónap múlva férjhez megy... Ennek nem szabad váratlanul érnie engem. Erre fel kell készülnöm. Felírtam egy cédulára csupa nagybetűvel:

IRÉN BEJELENTI, HOGY FÉRJHEZ MEGY.

Ha majd sor kerül rá, előveszem a tárcámból a cédulát. Legalább bebizonyítom, hogy számár nem vagyok!... Ez is valami... Fölényes leszek. A végsőkig kitartok amellet a bárgyú trükk mellett, hogy jóbarátok vagyunk. Társasági hangon fogok csevegni vele, úgy, mint a múltkor a telefonba... Ez talán felingerli... Megint virágot vásároltam. Lábujjhegyen mentem körül a folyosón, Irén parancsa szerint. Olyanforma érzéssel csöngettem, ahogy az összeesküvő zörget a titkos, földalatti találkozóhely bejáratánál.

Irén most nem sugárzott. Félénk mosollyal vezetett be a belső szobába. Megcirógatott, és az orromhoz dörzsölte orrát, úgy, mint megismerkedésünk hajnalán.

- Nem szabad! - hárítottam el nevetve. - Ez tilos! Mi most jó barátok vagyunk!

- Adj egy cigarettát!... Köszönöm... Ugyanis az orvos eltiltott a dohányzástól.

Csak akkor vettem észre, milyen rossz színben van. Sápadt volt, megfogyott, a szeme karikás. Arcvonásai még jobban lefelé ereszkedtek, mint azelőtt. Megint úgy tetszett, egy könnyű kis mozdulattal le tudnám szakítani az orrát, mint egy banánt a fáról.

- Mi bajod van? - kérdeztem ijedten.

- Semmi, csak a szívem rendetlenkedik... Állandóan fáradt vagyok, és szívdobogásom van...

Nem tudtam megállni, hogy ki ne mondjam:

- Amíg együtt voltunk, nem volt semmi bajod.

Irén fásultan, üveges tekintettel bólintott. Olyan volt a karosszékekben, mint egy szárnyaszegett, nagy madár.

- Sokat dolgozol?

- Nem. Nem csinállok semmit.

Egyszerre ellágyultam. Nagy-nagy szájalom fogott el. Hirtelen átkaroltam és megcsókoltam.

- Ne... Ne... Hagyd... Hiszen jó barátok vagyunk!

- Ugyan hagyd ezt a buta komédiát!... Ha tovább is ezen a mesterséges hangon beszélünk, kifogy a mondanivalónk. Öt perc múlva halálosan fogjuk unni egymást!... Irén, szeretlek! Kimondhatatlanul szeretlek!

Éppen csak a szempillája rendült meg... Milyen csüggedt, milyen összetört!... De azért a puccs nem marad el. Nem vallana Irénre, ha egy napot kihagyna... Megpróbáltam egyengetni hozzá az utat.

- Azt hiszem, Irén, a barátaidnak kezd leáldozni...

- Ez csak bizonyos körök rágalma! - hadarta gúnyos hanghordozással. Majd így folytatta: - Neked mindig nagy erősséged volt a politikai erőviszonyok felismerése, a szociológiai látás...

- Rendben van, Irén, én sohasem állítottam, hogy próféta vagyok, világeletemben arra voltam büszke, hogy nem vagyok próféta. De azért most világosan érzem, hogy nagy könnyelműség volna tőled, komolyan ártanál magadnak, ha továbbra is benne ragadnál ebben a szervezkedésben... Sürgősen hagyd ott őket... Ez különben is ellenkezik a megbízatásoddal...

- Ó, a megbízatásom!... Hol van az már!

- Egyszóval, hagyd ott őket. Inkább ma, mint holnap.

- De hiszen otthagynom őket...

- Otthagyd! Ó, Irén!

Ijedten visszatáncolt. - De nem most rögtön... Az nem megy olyan gyorsan... Fokozatosan vonom ki magamat... Nagyon sohasem voltam benne, csak egy kicsit... Az év végéig feltétlenül otthagynom őket...

- Az év végéig! Az soká lesz!

- Hát mit csináljak! Itt ülnek a nyakamon! Mindennap ide jönnek! Parancsolsz pezsgőt? A múltkorról maradt két üveg... Itt ülnek...

- És mit csinálnak?

- Tisztelnék engem. Tisztelik bennem a magasrendű szellemet... Nem avatnak be semmibe, vigyáznak rám, nem akarják, hogy belekeveredjem a dolgaikba... Csak itt ülnek és bámulnak engem...

- Hát dobd ki őket!

- Nem lehet, nem adnak rá okot... Olyan kedvesek és figyelmesek...

- Hát én okot adtam?

- Te! Az más!... Te intellektüel vagy! Te olyanféle ember vagy, mint én. Téged nem sajnálalak... Azonkívül ezektől nem olyan könnyű megszabadulni, mint tőled... Soha nem volt annyi alkalmam meggyőződni az érzelmek polaritásáról, mint az utóbbi időben... Ezek tisztelnék és bálványoznak engem, de ugyanakkor szeretnék átharapni a torkomat. És ha egyszer csalódnak bennem, át is harapják! Ezek nem tréfálnak!... Az egyik, az a mérnök, aki már régóta szerelmes belém, a múltkor kijelentette: „Ha valami rosszat megtudok Irénről, a tulajdon kezemmel fojtom meg...” És esküszöm, megfojt!

- Gondolatban már én is sokszor megfojtottalak, Irén...

- Ne nevettesd ki magadat! Gondolatban könnyű... Ezek igazán megfojtának. Tréfán kívül, az életem nincs biztonságban!

- Szerelmesek beléd?

- Mind egy szálig! Különösen a mérnök... Az lent volt velem húsvétkor Debrecenben... Bemutatott az öreg nagynénjének...

- Az anyja sírjánál nem voltatok? - kérdeztem egyik érzelmes kirándulásunkra célozva a Kerepesi temetőbe.

- Jaj, de csúnyákat beszélsz... Te, ha tudnád, milyen rettenetes erő van ebben az emberben! Jelentéktelen kis ember, de micsoda szertelen energia! Hogy tudja érvényesíteni az akaratát!... Úgy hajlítja, úgy formálja a többieket, mint a viaszt!... Ez egy más világ, ezt te meg sem tudod érteni... Nekem is nehéz volt beleélnem magamat. Ez nem az intellektus, hanem az akarat világa. Gátlás nélkül, vakon, egyenesen törnek a céljukra... És milyen tiszta lelkek, milyen egyenesek, milyen becsületesek... Mennyire úriemberek!

- Én is úriember vagyok.

- Dehogyan vagy! A legnagyobb érdemed az, hogy nem vagy úriember!

- Egyszóval tetszenek neked.

- Nem tetszenek... Többnyire fárasztanak... De érdekelnék... Szeretném megfejteni őket.

- Igazán nincs férfi az életedben?

- Nincs hát! - Felemelte két ujját: - Isten bizony!

- Pedig azt hittem, ez lesz a soron következő puccs, amellyel előállasz.

- Sajnálom, ma nem szolgálhatok... Majd a következő találkozásunkra gondoskodom valami-ről...

- Tehát ez nem igaz! - Elővettem a tárcámból a cédulát. Irén elolvasta, összegyűrte, és bedobta a kályhába.

- Nem - felelte kurtán, mellékesen.

Úgy rémlett nekem, ezen a napon őszintébben, szenvedélyesebben csókol, mint legutóbb. A szemben levő karosszékekben ült, hozzám hajolt sokáig, lassan, kéjesen, áhítattal szívta a számat. Én megint lepergettem az örök lemezt:

- Mikor térsz vissza hozzám?

- Nem tudom... Majd egyszer... Az sok mindentől függ...

- Mitől függ? A politikai viszonyok alakulásától?

- Ne beszélj számárságokat!... Hát csak nem képzeled, hogy én *azért* szakítottam veled!... Ezt verd ki a fejedből! Vagy, ha igazán ezt hiszed, akkor soha többé ne gyere ide... Ilyen nővel nem szabad szóba állnod!

- Hát akkor mitől függ?

- Jaj istenem, ne kínozz, úgylis ideges vagyok!... Tudom is én... Visszatérek hozzád!

- Ha legalább bizonyosságom volna!... - sóhajtottam fel.

- Nem hagyom magamat megzsarolni... És most menj szépen... Mindjárt jönnek...

- Azok?

- Igen, azok... No menj szépen... Körülmenj a folyosón...

- A nagy műveddel mi van?... A nagy atomfizikai értekezéssel, amellyel habilitálni akartad magadat?...

- Az... pihen... No szervusz... Viseld jól magadat... Ne igyál... És ne telefonálj a hivatalomba, az végtelenül kellemetlen nekem... Várd meg, amíg én telefonálok...

- Csakhogy te nem telefonálsz.

Arra a száraz, gonosz, ideges kis nevetésre fakadt, amelynek még az emléke is úgy felbőszít, hogy ökölbe szorul a kezem.

- Hát... ha esetleg nem telefonálnék, akkor is várj legalább... három hétig... Ígérd meg...

- Megígérem.

- No szervusz.

Búcsúzóul még egyszer bekapta a számat, és néhány másodpercig csókolgatott. Körülmentem a folyosón. Megint elemezhettem a benyomásaimat... Néhány óra múlva úgy döntöttem, hogy ez volt a legzavartalanabb és legbiztatóbb együttlétünk a szakítás óta. Azt az ideges kis nevetést nem számítva, nem volt egyetlen visszás, hazug, hamis, felháborító szava vagy gesztusa... És ami a legfontosabb: ezúttal elmaradt a puccs... Lehetséges ez? Irént puccs nélkül el sem tudtam képzelni... Pedig így volt; a helyzettel járó állandó kétértelműségeken kívül nem mondott semmi gyanúsat, semmi kétértelműt. Nem volt fölényes, legalábbis kevésbé volt az, mint máskor... Egyetlenegyszer sem csattant fel a hangja... Zavartnak, megszeppentnek látszott... Irén vívódik, emésztli magát... A megbízatása, az a nevezetes megbízatás, amelynek engem feláldozott... azért mégis alávaló egy némbert!... megbukott... most pillanatnyilag cél nélkül,

foglalkozás nélkül ödöng... A magánéleten próbálja magát úgy-ahogy kárpótolni... Ezt az átmeneti időt ki kell használnom!

Betegségem derűlátó szakasza ebben a ciklusban valamivel tovább tartott, mint máskor. Még negyednap is jókedvem és bizakodó hangulatom volt. Ezen a napon kivételesen az idő is szép volt, a villamoson egy kedves régi ismerőssel találkoztam, csupa biztató jel... Nagy elhatározás született bennem: kiszabadítom Irént a rabságból, amelyben sínylődik, kiszabadítom ezeknek az embereknek a karmaiból! Ez a nevetséges, ostoba, képtelen helyzet nem tarthat tovább!... Véget kell vetni ennek a hülye bújócskának! Erélyesen fogok fellépni, kemény leszek!... Ha kell, én beszélek azokkal az emberekkel, ha kell, megverekszem valamennyivel!... Amint beértem a szerkesztőségbe, rohantam a telefonhoz.

- Jó napot! - hallatszott Irén hangja, amely ezúttal nem volt kéjesen nyújtózó, hanem rideg, majdnem goromba.

- Irén, torkig vagyok ezzel a megalázó, lehetetlen helyzettel! Ennek azonnal véget kell vetni! - recsegettem hallatlanul erélyesen a telefonba. - Azonnal beszélnem kell veled! Meg kell beszélnünk, hogyan szabadulsz meg most rögtön ettől a nem neked való, hozzád nem méltó társaságtól!

- Egy szót sem értek abból, amit összevissza beszélsz!... Mit akarsz!

- Azonnal beszélnem kell veled! Ma délben együtt ebédelünk!

- Ma délben Juliskával, a barátnőmmel ebédelek.

- Akkor ebéd után.

- Ebéd után az anyámmal vagyok... Hogy mertél telefonálni, amikor megígérted!... De nagyon örülök! Legalább egyszer s mindenkorra befejezem ezt az ügyet.

- Miért akarod egyszer s mindenkorra befejezni?

- Mert megszegted az ígéretedet, és mert... elég volt...

Köszönés nélkül letette a hallgatót. Irtózatossággal átéreztem, hogy most az egyszer igazán vége van. Agyam teljesen elsötétült, csak valahol a mélyén szivárgott egy nyomorult kis öntudat-ér. Hívjam fel még egyszer? Mire való, úgylis lecsapja a hallgatót. Irén csak az ürügyet leste, amellyel örökre kiadhatja az utamat. Most megkapta az ürügyet, hitvány kis ürügy, de neki megfelel... Talán ostobaság volt, hogy most felhívtam. De ürügy előbb-utóbb kínálkozott volna, végső esetben Irén maga állította volna elő... Egy darabig még bolondíthattam volna magamat, még marcangolhatott volna a remény keselyűje... Most vége... Próbáljuk elviselni... Dolgozzunk... Leültem az írógéphez, hogy megírjam a cikkemet. Nem is én írtam, az írógép a saját zavaros és kezdetleges gondolatait kopogta. Bevittem a kész írásművet a főszerkesztőhöz. Elolvasta, összetépte, és a papírkosárba dobta.

- Ha ilyen szemeteket adsz be, nagyon megjárhatod!... Nem olyan időket élünk!... - mondta fenyegető hangon.

Kissé felrázkódtam kábultságomból. A hang és gesztus szokatlan volt... Engem itt azelőtt tiszteltek és megbecsültek. Már ide is eljutott annak a híre, hogy velem mindent lehet művelni?... Különben olyan mindegy... Az én önérzetemet már nem érheti sérelem. Legföljebb az állásomat is elvesztem, toprongyosan, züllötten fogok koldulni az utcákon... Milyen végtelen fölénnyel fogok Irénre nézni, ha véletlenül meglát!... Úgy mentem el a szerkesztőségéből, mint aki világgá megy... Taxiba ültem. Végigjártam valamennyi pesti találkahelyet... Nőt nekem! Nagyot, trabálist, izmosat!... Nem akadt megfelelő... Egyik kávéházból a másikba vándoroltam. Aztán sokáig bolyongtam az utcán. Megállok egy ismerős ház előtt.

Egyik volt menyasszonyjelöltem lakik benne életem frivol, magányos és ironikus korszakából. Évek óta nem láttam. Mintegy félálomban csöngetek az ajtaján.

Tátva marad a szája a meglepetéstől. Nem az örömtől, hanem a megrökönyödéstől kuncogva és vinnyogva betessékel. Hátba vág, megcsipked, nem tudja, mit csináljon velem. A szavak hegyesen ugrálnak ki a száján, szúrnak, mint a tűske.

- Szép, hogy eszébe jutottam... Üljön le... Akar egy pohár pálinkát?...

Kínjában és zavarában megint hátba vág... Én úgy érzem, álmodom az egészet. De a szemem nyitva van és figyel... A szememnek nem tudok parancsolni. Tőlem függetlenül dolgozik, mint egy szorgalmas méhecske, gyűjti az emlékképeket... Ez az asszony megöregedett, amióta nem láttam... A szeme környéke csupa szarkaláb. Rossz színben van, arca pattanásos... És milyen erőszakolt a modora... Kivétel nélkül minden hangja hamis... Ez tetszett nekem valamikor!... Megvan benne a hervadó nők ideges hányavetisége... És milyen közönséges!... Ó, Irén!... Rosszízű jasszkifejezéseket használ... Azt kérdezi:

- Mi van a menyasszonyával? Még mindig pista magába?

- Nincs menyasszonyom, szakítottunk!...

- Magával mindenki szakít a végén, úgy, mint én...

Ráhagyom, hogy ő szakított velem... Kitámolygok. Mikor becsapja mögöttem az ajtót, még mindig kuncog a meglepetéstől... Egész éjszaka vízivárosi polgárokkal huszonegyeztem a kocsmában, és közben döntöttem magamba a bort. Hajnalfelé tántorogtam haza... Talán mégis sikerül elzúllenem...

A betegségem tovább végezte unalmas körforgását, szabályosan, ütemesen működött, mint egy gép. Úgy tűrtem a kétségbeesés, a harag, az elérzékenyülés meg a remény egymást követő szakaszait, mint a gazda a jégesőt... Egyszer talán csak vége lesz... De mindez énbennem zajlott le. Erős voltam, nem emeltem fel a telefon hallgatóját... A kormány lemondott. Az új belügyminiszter erélyes rendszabályokat ígért... Az idő kiderült, napfényes, meleg tavasz lett... Csupa jó jel... De azért nem nyúltam a telefonhoz... Egy csütörtök reggel május vége felé a házvezetőnőm jelenti, hogy *az a hölgy* keresett telefonon... Úgy látszik, a politikai csillagzat megváltozott, Irén visszatér! Bánom is én, mi készíti a visszatérésre, az a fő, hogy visszatér!... De azért nem hívtam fel. Hátha mégsem ő volt; akkor a föld alá süllyedhetek szégyenemben... Mikor éjszaka hazamentem, cédulát találtam az éjjeliszekrényemen: „Mademoiselle Cipirnyik holnap este hét órára várja a doktor urat.” Irén visszatér hozzám!... Irén visszatér hozzám! Bömbölte bennem egyszerre száz megafon... Türelem rózsát terem... Okozati összefüggést gyanítottam az én kitartó, szívós várakozásom és Irén jelentkezése között, mintha az én szorongó szívem, az én reszkető vágyódásom materializálta volna az éjjeliszekrényre Irén üzenetét. Malomkerék nagyságú csokorral mentem végig a folyosón Irén lakása felé, ahol időnkint úgy jelentem meg, mint Timár Mihály a Senki Szigetén... Most meg fogja engedni, hogy érkezéskor megcsókoljam. Az ő hagyományos színpadi érzékével így jelenti be, hogy újra kezdődik a szerelem... Csengetek. Egy kis motozás után Irén ajtót nyit. Nem engedi megcsókolni magát...

- Hát nem térsz vissza hozzám! - mordulok rá.

- Jaj, ha ezzel kezded, akkor bánom, hogy üzentem neked... Pedig már kétszer telefonáltam... Olyan szép idő volt, olyan egyedül voltam, olyan nagy vágy fogott el utánad, úgy örültem, hogy ide fogsz jönni... és most mindent elrontasz a kérdezősködéssel! Ne kérdezz semmit, örülj ennek az estének!

Most őrijítően szép volt, alakja megtelt, arcán ide-oda ugrált az elbűvölt, kéjes elégedettség, mint a nap karikája a bútorokon. Megint olyan volt, mint valami óriási macska, nyávogott, dorombolt, a szó szoros értelmében nem fért a bőrébe, úgy nyalta-falta, úgy kényeztette, úgy imádta saját testét-lelkét, ezt a drágalátos, páratlan testet és lelket. Széles jókedvében bőkezűen bánt vele, a népnek is megmutatta, hagyta, hogy gusztáljam, tapogassam, maga repült a karjaimba, hogy megropogtassam... De a csókjaim elől elfordította fejét... Micsoda változás! A múltkor szárnyaszegetten gubbasztott, most majd, hogy ki nem repül az ablakon. Most játsz, dévaj, csélcsep, incselkedik, kergetőzik velem a konyhából átalakított szobában.

- Mi újság? - kérdeztem kissé lihegve, mikor leültem a karosszékbe a másik szobában.

- Semmi különös... Amint látod, jókedvem van.

- Mi van azokkal az emberekkel?

- Semmi változás, még mindig itt tanyáznak.

- Megszabadulsz tőlük?

- Idővel meg. De nem sürgős... Most egy kis vakációm van. A fő-fő udvarlóm eltörte a lábát... Nem látogattam meg. Nem mintha nem találnám rokonszenvesnek, csak egyszerűen nem jutott eszembe...

- Ez nem volt szép tőled, - mondtam, védelmembe véve a gyűlöletes idegent. - Benned sok minden megvan, csak éppen a magától értetődő gesztusok hiányoznak.

Irén ügyet sem vetett megjegyzésemre.

- Erre képzeld, a rossz lábán, két mankóval felbicegett ide hozzám... Vonaglott az arca a fájdalomtól... Rossz volt nézni... Valószínűleg azzal a szándékkal jött fel, hogy agyonver a mankójával, de csak a kezemet csókolgatta... Gondold el, mibe került ez neki! Mennyi büszkeséget kellett feláldoznia... Én nem is tudom, mivel érem ezt el, hiszen nem vagyok szép, nem vagyok kacér... félek, egyszer nagyon megjáróm... Mindenki a kezemben van, mindenkivel azt teszem, amit akarok, még azzal is, aki nem szerelmes belém... A gazdám ki nem állhat, dül-fül, szeretne kidobni... De nem tehet semmit ellenem, nem adok rá okot... Minden összevág, minden kifogástalan, amit végzek... Olyan jó nézni a tehetetlen vergődését... Ezek meg... nohát ezen meg lehet pukkadni!... Egyszerűen nem értik, nem megy a fejükbe, hogy miért robotolok én reggeltől estig, miért járok hivatalba, miért tartok előadásokat, miért írok népszerű természettudományos cikkeket pénzért, hogy összeszedjem azt a háromszáz pengőt, ami feltétlenül kell... mikor mellettük gondtalanul élhetnék és foglalkozhatnám a tudományommal. Nem megy a fejükbe, hogy nincs nagyobb boldogság, mint egyedül lenni! Nem függni senkitől! A magam lábán állni!

Átvillant rajtam a *pöffeszkedni* szó eredeti jelentése. Irén szemlátomást nőtt, dagadt, már el sem fért a szobában. Szomorúan megkérdeztem:

- És rám... gondoltál néha?

- Őszintén szólva, nemigen volt rá időm. Irtózatosan sok dolgom van... De azért újabban néhányszor eszembe jutottál... Te nagyon rendes fiú vagy... Sok mindent megértesz belőlem... Bizonyos dolgokat csak te értesz... Az a „tisztá lelkű kalandornő” a leveledben nagyon szép volt... A virágaid is milyen ízlésesek. Hogy etlalálsz, hogy mi tetszik nekem...

Kedvesen és kissé megindultan beszélt velem, mint a világhírű koloratúrénekesnő, akit szerződése Amerikába hív, a házi személyzettel. Nem ez a legalkalmasabb pillanat, de most már mindegy... Előrántottam a lemezemet.

- Visszatérsz hozzám?

- Nem tudom... talán... nagyon könnyen lehetséges...

- Mitől függ?

- Ugyan hagyd már ezt!

- Mondd, szeretsz?

- Biztosan! - mondta incselkedve. Majd így folytatta: - Ezt a dolgot bíz rád. Ennél okosabbat nem tehetsz. Én a lehető legjobban fogom elintézni.

- Úgy fogod elintézni, hogy én is jól járok?

- Biztosan!

- Te, mondd, elhitted, amit a múltkor a telefonba mondtam, hogy már nem szeretlek?

- Azt reméltem, hogy te elhiszed, és néhány hónapig jól érzed magadat ebben a hitben... Néhány hónap múlva aztán úgyis én veszem át a vezényszót.

Ez biztatón, reménykeltően hangzott... Majdnem úgy hangzott, mint egy ígéret...

- Egyszóval, visszatérsz hozzám?

- Jaj, ne csacsiskodj!... Inkább segíts megfőzni a vacsorát.

Eltakarítottuk a különös hindu templomot, amely mögött a takaréktűzhely rejtőzött, és Irén megfőzte a vacsorát, az ő találmányát, valami liptóis tojáslepény félét, amely ehetetlen volt. Irén nem született háziasszonynak. Nem lehet egyszerre minden...

- Miért nem eszel? Nem jó?

- De kitűnő!... Csak nincs étvágyam... Tudod, hogy újabban milyen keveset eszem...

Vacsora után újra belekezdtem az örök témába.

- Mondd, Irén, nem érzel egy kis lelkiismeret-furdalást, hogy így bolondítasz engem? Hiszen olyan könnyű győzelmet aratsz! Engem olyan könnyű becsapni!

- Nem én! És nem is bolondítalak. Nem csaplak be. Minden úgy van, ahogy mondom.

- De hiszen nem mondasz semmi határozottat! Csupa ellentmondó dolgot mondasz.

- Ilyen határozatlan és ellentmondó az igazság... Most különben is megnehezíti a hozzád való visszatérésemet...

- Hogy én azt hiszem, érdekből térsz vissza! Jaj de rosszul ismersz! Bánom is én, hogy miért térsz vissza hozzám! Nem érdekelnek az indítékaid. Én nyílt kártyákkal játszom... Ahogy az írásaimban nem titkolok el semmit az olvasó elől, hogy fokozzam az izgalmát, előtted sem taktikázom, nem rejtek el semmit...

- Ez igaz. Ezért szeretlek.

- Szeretsz?

- Szeretlek.

- Egyszóval a szemedbe mondom, amit más férfi nem tenne, hogy a rabszolgád vagyok! Kényedre-kedvedre ki vagyok szolgáltatva... Csak te tudsz boldoggá tenni és én most már kívánom, akarom a boldogságot!... Tudom, hogy rengeteget fogok szenvedni melletted, nem lesz egy nyugodt percem, leszámoltam a mindennapi villámcsapással, a mindennapi viharral, a mindennapi földrengéssel... Tudom, hogy nem lesz otthonom, hogy a lakásunkban állandóan a barátnőid fognak tanyázni, hogy minden héten új szeszélyed, új bogarad, új küldetésed támad, tudom, hogy nem fogok tudni dolgozni melletted, de bánom is én! Legföljebb nem

leszek halhatatlan... Pénzt azért fogok keresni... Értsd meg, én nem szabhatok feltételeket, nem játszhatom, hiába is játszanám az önérzetes férfit... Egy hónappal ezelőtt nem kellett neked, most talán kellek... Hát aztán!... Nincs más választásom!... Édes, édes Irén!

Most tűrte, hogy megcsókoljam. Nagyon gyengén, alig érezhetően vissza is csókolt. Folytattam:

- És csak én értelek téged és csak én tudlak élvezni! Csak én szeretlek téged úgy, ahogy vagy, ezt az egész bizarr, szeszélyes, képtelen és imádnivaló együtttest! Mondd, nem érzed ezt, Irén!

- De érzem... és nagyon megbecsülöm.

- Csak én tudlak kiszabadítani ebből a céltalan kerengésből, a mostani életedből... Hát meddig fogsz még így kalandozni, és meddig maradsz fogva a kalandjaid következményeiben? Meddig fogsz még nevetségesen fölösleges dolgokat művelni?

- Csak nevetségesen fölösleges dolgokat érdemes művelni! - csattant fel váratlanul Irén hangja. - Ismered a barátnőmet, Juditot? Hát persze, hogy ismered! Judit az egyetlen, aki ezt megérti... Ezt te sem érted... Áprilisban hetekig egy klinikán feküdt közös kórteremben. Reggeltől estig ápolta a szépségét... Te mondtad, hogy kissé elhanyagolt, de ott egész nap sminkelte, púderezte, rúzsozta magát a rákos betegeknek, a haldoklóknak!... Csak akkor érzi az ember, hogy él, csak akkor önmaga, ha fölösleges dolgot művel... És most menj szépen haza... Majd telefonálok.

- Mikor?

- Nem tudom. Lehet, hogy holnap, lehet, hogy két hét múlva... Úgyis tudod, hogy mihelyt lehet, visszatérek hozzád... Szervusz... Azért csak menj körül a folyosón.

Megcsókolt.

Most aztán annyi benyomásom volt és olyan vegyesek, hogy egy hétig elemezhettem! Néhanyszor ugyan elfutott a méreg, amikor eszembe jutottak Irén diadalmas kis sikolyai, kunco-gó, ujjongó, trillázó fölénnye, de azt találtam, hogy a találkozás végső kicsengése egészben véve kedvező... Annyit már mindenestre elértem, hogy legalább hiteget... Ez is valami, ezt sem tenné, ha nem volna oka rá... És minél többet gondolkoztam, annál jobban átjárt a legyőzöttség keserű-édes, kéjes érzése. Irén erősebb, mint én, okosabb, mint én... Ez most már nem érzéki célokat szolgáló fikció, mint eddig volt, hanem maga a valóság... Olyan okos, hogy nem is értem egészen... Lassan, de fokozódó erővel nőtt bennem a vágy, úgy kívántam Irént, mint még soha. Most már nem lett volna szükségem varázsszavakra, tengerre meg végtelenre, meg arra, hogy az unokaöcsém bőrébe bújjak, mint Jupiter Amphytrion bőrébe, hogy megöleljem Irént... Szerettem, a testét is szerettem, megvertségem alázatával, fájós tagjaim eszelős szenvedélyével... Oh, ha most itt volna mellettem, nem csalódna bennem!... Másnap már vártam a telefonhívást. Egy hét múlva még mindig vártam... Mit mondott Irén? „Lehet, hogy holnap telefonálok, lehet, hogy két hét múlva”... Két hét múlva felhívtam.

- Hát jó! - mondta Irén váratlanul. - Vasárnap együtt ebédelhetünk valahol... Esetleg kirándulunk valahová... Várj meg pénteken kettőkor az Esterházy utca és a Rákóczi út sarkán... Akkor megbeszéljük a vasárnapot...

Győztem!... Győztem!... A sötét felhők eltakarodtak! Kisütött a nap! Győzött az állhatatos szerelem!... Vége a bujkálásnak!... Nem kell többé körülmenni a folyosón!... Vége a Senki Szigetének! Most már együtt mutatkozhatunk a nyilvánosság előtt! Mit jelent ez? Csak a legjobbat jelentheti!... Elmondtam Bözsinek a nagy újságot. - Hát ez bizony visszajön hozzád!... - mondta szomorúan. - Talán már ne is jöjnek többé, mi?... - Hát Bözsikém... én mindenestre

örökké hálás leszek neked... Sohasem felejttem el, hogy ilyen jó voltál hozzám ezekben a nehéz hónapokban... - Annak rendje és módja szerint elbúcsúztam tőle... - Azért gyere el még egyszer! - mondtam nagylelkűen... Pénteken már tíz perccel kettő előtt lesben álltam az utcasarkon. Pontban kettőkor feltűnt Irén lapos szalmakalapja. Messziről integetett felém. Én félőrülden rohantam eléje... Irén mindjárt rátért a tárgyra.

- Vasárnap nem lehetünk együtt... Közben halaszthatatlanul fontos dolgom akadt... Nagyon sajnálom.

- Hát akkor legalább ma ebédelj velem... - könyörögtem, most már rosszat sejtve. - Irén, milyen furcsa érzés így melletted menni az utcán...

- Ma nem lehet, hová gondolsz! Mit szól hozzá Juliska! Már két hete elhanyagolom... Két hete minden nap házon kívül ebédelttem... Még meg talál sértődni!

- És te éppen most akarsz annyi idő után először otthon ebédelni, amikor velem vagy!

Irén gonosz, gyűlöletes nevetésre fakadt:

- És különben is mire jó... Nincs semmi értelme...

- Hogyhogy nincs semmi értelme?...

- A világon semmi értelme sincs.

- Már nem szeretsz?

- Nem.

- Mást szeretsz?

Irén bólintott. Halkan mondta: - Mást...

A Kossuth Lajos utcán mentünk végig. Rekedt hangon szóltam rá:

- Gyere be velem a sörözőbe!

Irén mártír mosollyal engedelmeskedett.

- Kérek egy pikoló barnát... - mondta. De csakhamar meggondolta magát: - Nem bánom, mégis veled ebédelek!

- Hát mi történt?

- Olyan gyorsan történt, mint egy álom... Eljegyeztem magamat...

- Kivel?

- Nem ismered... K... Bélával... Magántanár. Filológus... Csodálatos, nagy tehetség... A maga nemében ugyanolyan tehetséges, mint te... Csak ő végtelenbe sóvárgó romantikus lélek, nem okos, komoly polgár, mint te... Shelley és Puskin keveréke... És neki nincs kitűnő állása, mint neked...

- Hát az is bűn, ha valakinek jó állása van? Nincs is olyan jó állásom. Bármikor felmondhatnak... Különben olvastam ennek az embernek néhány cikkét. Csakugyan érdekesek... Szóval ő a vőlegényed? - mondtam kábán, úgy hallgatva a saját hangomat, mint egy idegen ember beszédét.

- A vőlegényem?... Dehogy a vőlegényem!... Csak volt!... Pista...

- Pista!... Ki az a Pista? - ordítottam fel.

- Pszt!... Ne ordíts!... Mindjárt megtudod!... Béla teljes három napig a vőlegényem volt... Megbeszéltük, hogy Párizsba megyünk nászútra... Kiverekedett magának egy jó állást az

egyik budapesti főiskolán... Sajnos, a kis csacsi lemondott az állásáról, amikor három nap múlva szakítottam vele... Londonba kért ösztöndíjat... Ha tudnád, milyen szívettpő, gyönyörű, megrázó leveleket írt utánam!... Csupa örökbecsű, irodalomtörténeti érték... De én már untam a sok levelet... Megírtam neki, hogy ha még egyszer írni merészel, felbontatlanul visszaküldöm a levelét...

- De hát miért szakítottál vele?

- Inkább azt kérdezd, miért lettem a menyasszonya... Mert hirtelen rám jött... Mert kéznél volt... Ha te vagy kéznél, a te menyasszonyod lettem volna... másodszor... Pista...

- Megmondod végre, hogy ki az a Pista?

- A vőlegényem... Az igazi... Az egyetlen... A végleges... Az a mérnök, akivel a Rákóczi úti vendéglőben találkoztunk... Akiből ki akartam szedni a titkokat... annak a nevetséges megbízatásnak az idején... Aki állandóan a nyakamon ült... Aki eltörte a lábát, és két mankóval felbicegett hozzám... az én egyetlen, nagy szerelmem...

- Hát engem egy percre sem szeretnél, Irén?

- Egy percre sem... Akartalak szeretni... Azt hittem, hogy a feleséged leszek... Hanem aztán... mikor láttam, hogy a dolog nem tréfa... megijedtem... Megszöktem...

- Mondd, mi volt igaz azokból a titokzatos dolgokból, amelyekkel traktáltál... Hogy figyelnek bennünket... meg hogy az életeddel játszol?...

- Hát nem nagyon sok!... A legnagyobb része blöff volt, halandzsa volt... Bocsáss meg... Vagy ne is bocsáss meg... haragudj rám... Megértem, ha nagyon megharagszol rám...

- Nem haragszom rád, Irén, - mondtam fuldokolva a dühtől. - Csak kár, hogy ezt nem mondtad meg hamarabb... Rengeteg fölösleges szenvedéstől megkíméltél volna...

- Nem haragszol!... Jaj, úgy örülök!... Olyan boldog vagyok!... Te nagyon rendes ember vagy... szeretném, ha továbbra is jó barátom maradnál... És azért nagy élmény voltál számomra, - mondta vigasztalóan, mint aki egy marék rézpénzt vet oda nekem.

- Jó barátod maradok! - mondtam, azt sem tudva, mit beszélek. Tótágast állt előttem a világ.

- Jaj, de jó volna! Ez először fordulna elő a praxisomban!

- Hát hogy történt a dolog Pistával?

- Érzem, biztosan tudom, hogy Pista az igazi!... Azelőtt mindig felnagyítottam az érzelmeimet, mindig fejest ugrottam a szerelembe... Neki ellenálltam... Te, akarod látni a fényképét?

Kivett a táskájából egy fényképet. Semmitmondó arcú, harminc év körüli bajuszos férfit ábrázolt.

- Jóképű fiú, - mondtam elismerően.

- Te azt találod? Az embereknek nem ez a véleményük. Rémm antipatikusnak tartják... És ha tudnád, milyen kellemetlen, visszautasító modora van!... Többek közt ezért szeretem. Jólaktam már a kedves emberekkel!... Mondd, biztos, hogy nem haragszol rám?

- Nem haragszom, Irén. Vannak csalódások, amelyek túlságosan erősek, semhogy bármilyen indulatot kelthetnének az emberben... Ez az adag egy ökörnek is sok volna. Ezen csak nevetni lehet.

- Jaj, de aranyos vagy!... Úgy örülök... Aztán meg azért szeretem Pistát, mert zseni!

- Zseni?

- Látom az arcodon, hogy nem hiszed. A külseje után csakugyan nem látszik annak. Pedig zseni!... Csak azt a szót ti rosszul használjátok... nem a teljes értelmében. Zseni nektek csak rendkívüli szellemi képességet jelent, semmi egyebet. Nincs is szavatok annak a megjelölésére, hogy valakinek erős, diadalmas, lenyűgöző személyisége van... százszorta, ezerszerte erősebb, mint a többi emberé... Pista a személyiség és az akarat zsenije. A gyárban a munkások mukkanni nem mernek előtte. Sóbálvánnyá merednek, ha meglátják... És én hogy félek tőle, ha sejtenéd, hogy félek!... Van fogalmad arról, hányszor lázadtam fel ellene? Hány puccsot csináltam, ahogy te szoktad mondani?... Egy tekintettel, egy pici kis kézmozdulattal helyreállította a rendet, minden ügyességem, minden ravaszságom, minden rutinom csütörtököt mondott... Csak ott álltam, halálosan megszégyenülve és mérhetetlenül tiszteltem ezt az embert...

- Hát akkor áldásom rátok... Bár én őszintén szólva nem hiszem, hogy te feleségnek való vagy.

- A legjobb feleség leszek a világon... Odaadó, hűséges, alázatos. Így fogok felnézni Pistára... Azzal tisztában vagyok, hogy a társaságom nagy részét elvesztem... Lemondok róla. Füttyölök rá... Nekem csak Pista fontos... Tudom, hogy rosszul, már szinte patológiusan viselkedtem. De ez csak azért volt, mert kerestem az igazi férfit... Most megtaláltam... Már csak azért is biztos, hogy ő az igazi, mert nagyon rosszul bántam vele... Téged, hogy kényeztettelek kezdetben, emlékszel? Őt kerültem, szóba se álltam vele, hónapokig nem engedtem, hogy megcsókoljon... Viszonyunk ma sincs, ha éppen tudni akarod...

- Mikor lesz az esküvő?

- Két év múlva.

- Két év múlva! Nem találod, hogy ez kissé soká lesz?

- Én imádom a hosszú mátkaságot. Olyan... izgalmas.

- És mondd... még mindig olyan vad politikai nézetei vannak?

- Már sokkal kevésbé, mint azelőtt. Az egész ügy különben már nem olyan fontos neki... Lassan individualizálódik... Azelőtt nem volt magánélete, csak az *ügyért* harcolt. Most már van... Én vagyok a magánélete... És minden általános kérdésben hozzám igazodik, engem fogad el legfelsőbb tekintélynek... Úgy, mint te különben... Csak neked rosszul állt... Ugye nem haragszol rám?

- Nem, Irén. Kezdesz nem érdekelni.

- Mert én azt sem bánom, ha haragszol. De azt nem hiszem, hogy nem érdekellek... Bármely pillanatban előlről tudnám kezdeni veled... Ha akarom, most rögtön, öt percen belül elhiszed nekem, hogy csak tréfa volt az egész. Csak ugrattalak, próbára akartalak tenni.

- Tévedsz.

- Csakhogy nem akarom, mert te nem érdekelsz engem... Kettőnk közül én vagyok az erősebb...

- Csak azért, mert én akartam, hogy az erősebb légy... Mert az érzékeim megkövetelték ezt az illúziót... Mert másképp nem tudtalak szeretni... Most már egyáltalán nem tudnálak...

- Azt csak hiszed!...

Most az egyszer én bontottam asztalt:

- Késő van, Irén, és nekem még sok a dolgom ma délután.

- Szombaton együtt lehetünk, ha akarsz... Pista a jövő héten nincs Pesten... Azaz pardon, bocsáss meg... - mondta a szokott gonosz ideges kis nevetéssel - magam sem tudom... Olyan összevisszaság van a fejemben... Szombaton mindenesetre felhívlak.

- Pista nem lesz féltékeny?

- Pista! Ugyan már!... Pista úgy tisztel, mint egy szentet, és vakon megbízik bennem... Hazakísérsz?

Hazakísértem. Nem is mondhatom, hogy szenvedtem, inkább megkönnyebbültem. A hónapokig tartó érzéksalódás véget ért. Tökéletesen biztosra vettem, hogy Irén nem hív fel szombaton. Meghívást fogadtam el estére. De felhívott, és le kellett mondanom a meghívást. Előkelő, nagyvilági vendéglőben vacsoráztunk. A társalgásunk is nagyvilági volt. Mindenféléről beszélgettünk. Egyszer csak megkérdeztem:

- Mi van Pistával?

- Pistával? Pistát kidobtam.

- Máris? Ilyen hamar? Én még adtam neki néhány hetet... Gyorsan fogyasztod a férfiakat, Irén.

- Olyan buta volt, olyan mérhetetlenül buta... és olyan műveletlen... Az igaz, hogy hatással volt rám. Hipnotizált... De most már, hála istennek vége. Ez az egyetlen szerelmem, akit nem akarok többé látni.

- És most ki van soron?

- Jaj, milyen kérdéseid vannak! Senki! Békességet akarok! Torkig vagyok a férfiakkal!... A végén nevetségessé teszem magamat... Különben sem érek rá... Összel be kell adnom a habilitációs dolgozatomat... A szabadságom alatt úgy fogok dolgozni, mint egy ló! Fütyülök a férfiakra!...

- És mi volt a közvetlen oka a szakításnak?

- Az, hogy Béla visszajött, és kijelentette, többé az életben nem áll szóba velem, ha hozzá-megyek ahhoz az alakhoz... Azt mondta, akkor inkább menjek hozzád!... Béla különben rendkívül nagyra becsül téged...

- És ez elég ok volt arra, hogy kidobd Pistát!... Egyszóval most Béla van soron?

- Jaj, de gyűlöletes vagy néha! Tudod, hogy nem szeretem, ha keresztkérdések alá fognak!... Béla régi jó barátom... Évek óta szerelmes belém... És lemondott miattam az állásáról... Igaz, hogy azt még jóváteheti... Egyszóval felelős vagyok érte...

- Mondd, Irén, nem ijedsz meg néha saját magadtól?

- Nem. Sőt azt hiszem, én vagyok a legnormálisabb, legegészségesebb ember a világon.

Még néhányszor láttam Irént. Mikor utoljára felhívtam... mert felhívtam... igenis felhívtam... azt mondta a telefonba:

- Nem baj, ha Béla is nálam lesz?

- Egyáltalán nem baj.

Érdekelt ez az ember.

Béla szép, nagy, kék szemű, álmodozó tekintetű, finom, lágy arcvonalú, törékeny testalkatú, nálam jóval fiatalabb ember volt. Még nem heverte ki a szakítás és a visszatérés izgalma. Éppen lábadozott, és a boldogságtól hülyén bámult a levegőbe. Ismertem ezt az állapotot...

Irén életében először ízléstelen volt. Nyalta-falta, dajkálta előttem ezt az embert, kis mamát játszott. Velem tüntetően úgy bánt, mint idegennel. Ezt megsokalltam. Úgy látszik, mindennek van határa, még az én türelmemnek és szenvedésvágyamnak is. Úgy látszik, a hűrt csakugyan nem lehet a végtelenségig feszíteni... Azóta nem beszéltem Irénnel. Többé nem jelentkeztem. Betegségem tovább vegetált bennem, csendesedő ütemben tovább is lepergette szokásos műsorát. De amennyiben tudatos és akarattal rendelkező lény vagyok, lemondtam Irénről... Egy este, vagy tíz nap múlva fiatal költők és tudósok társaságában voltam egyik barátom lakásán. Afféle franciás muri volt, valóságos miniatűr *Bal des quat'z arts*. Az egyik beduin törzsfőnek öltözött a házban összekapkodott ruhadarabok segítségével, a másik századvégi gigerlinek, a harmadik az elkerülhetetlen Liliomnak... Ez a történet kosztümös mulatsággal kezdődik és végződik... Egyszerre csak egy összemaszatolt képű, félmeztelen szíu indiánt pillantok meg, amint holtrészegen a földön fetreng... Béla volt... Rőfögött, ugatott, kukorékkolt. Kétpercenként eltorzult arccal, fintorgó szájjal azt hörögte:

- Irén!... Irén!...

Irén pontosan, terminusra szállított. Azóta, úgy látszik, visszatért ahhoz a... ahhoz a Pistához, tegnapelőtt láttam őket az előbbi kocsmában. A fiút megismertem a fényképéről. A boldogságtól aléltan mosolygott Irénre. Lehet, hogy éppen akkor békültek ki... Mondd, lehetségesnek tartod, hogy Irén véletlenül ment vele éppen abba a vendéglőbe vacsorázni, ahol velem jó néhányszor ült?... Iréntől minden kitelik, de ez igazán nem valószínű. Talán azért vitte oda ezt az embert, mert számított rá, hogy engem ott talál, és szíven akart döfni. Vagy talán... de már megint magyarázni, értelmezni kezdem Irént... Bánom is én, miért ment oda... Egyébként csúnya volt, megfogyott, vonásai jobban lógtak, mint valaha, olyan volt, mint egy nagy őskori madár csontváza... Még egy utolsó adattal megtoldotta szerelmi pályafutásának történetét, amelyet nem követek tovább... Már nem érdekel a többi... Bélának, azt hiszem, rossz kilátásai vannak. Pistát talán még kétszer-háromszor kidobja és visszafogadja. Aztán új és megint új férfiak következnek, majd régiek visszatérnek, váltakozva, vegyesen... De nekem mindehhez már nincs semmi közöm, az én szempontomból ez már csak az események érdektelen halmozása volna. A lélektani regény befejeződött, kezdődik a ponyva, amely eddig is fenyegetett... Isten veled, Irén! Végre-valahára igazán utadra bocsátkok, nemcsak a valóságban, a szívemben sem őrizlek tovább. Már amúgy is éppen eléggé megsértettem az emberi méltóságot és a férfiónérzetet azzal, hogy ilyen sokáig ragaszkodtam hozzád. Se magamról, se rólad nincs több mondanivalóm. A történet elkészült, kívül-belül vége van.

- Kérek még egy barackot...

Eddig úgy vallottam neked, mint barátnak, a tőlem telhető őszinteséggel kiöntöttem a szívemet. De a történet önkéntelenül, talán nem is egészen önkéntelenül regénnyé kerekedett. Mi volna, ha megírnám?... Elárulom neked, hogy már hozzá is fogtam... már a vége felé tartok... kevés híján már be is fejeztem... A recept régi és megbízható: egyéni sérelmeinket, keserűségeinket és kudarcainkat megpróbáljuk művészi diadalokká átváltoztatni... Még egy-két percig légy türelemmel; most már vége van az érzelmek dagályának, sokkal érdekesebből van szó, mesterségről... A történettel, azt hiszem, eddig nincs baj, az élet elég jó regényírónak bizonyult. De nem gondolod, hogy a végére ki kellene találni valamit, nagyot, szépet, monumentálisat, ami méltó a titáni előzményekhez? A magyar olvasó okos és fogékony, de azért nem szereti, ha lóvá teszik. Joggal kérdezheti: ennyi az egész? Az indulatok mennydörgéséből, a szenvedély villámaiból ez derül ki?... Érzem, hogy jogos volna a szemrehányás, de mit tegyek, ha mindez így történt. Kitalálni szabad az írónak, de hazudni nem. Ebben a történetben minden kitalálás hazugság volna.

Nem, nem találok ki semmit a regény végére, ha százszor is megkövetelnék a mű arányai. Azon a ponton hagyom abba, ahol bennem véget ért, mikor már az elveszett, ködpárává, semmivé, semminél is kevesebbé vált boldogságot sem siratom. Most már tudom azt, amit mindig is hangoztattam, de most már személyes tapasztalatból tudom, hogy az élet célja nem a boldogság. A boldogság csak mézes madzag, amelyet meglóbálnak előttünk, és miközben utánanyargalunk, közben mellékesen tapasztalatokat szerzünk. A boldogság keresésének ez a mellékterméke talán az élet titkos, igazi célja. Az élet célja a tapasztalás. Valamirevaló ember nem válogat a tapasztalatok között, és nem csimpaszkodik bele görcsösen egyik vagy másik tapasztalatába. Mindenféle tapasztalatot el kell viselni, fel kell dolgozni, és valamennyin felül kell kerekedni. A boldogság keresése, amelyről azt hittem, hogy az egyetlen célom, nagy tapasztalat volt számomra, fenéig kitapasztaltam ezt az édes, gyilkoló és nevetséges állapotot, amelybe nem haltam bele. Utolsó lehettem megvetném magamat, ha belehalnék... Irén számomra maga volt az erkölcsi és szellemi tökély. Úgy bíztam benne, úgy alávettem magamat a parancsának, mintha ő volna a gondviselés. Erről a gondviselésről kiderült, hogy szeszélyes, kapkodó és gyermekes... Úgy kellett nekem! Hiszen nem egészen tiszta ösztönök vezettek ebben a leboruló hódolatban... A csalódás a legfájdalmasabb tapasztalat, nemcsak a személy miatt, akiben csalódtunk, hanem főképp azért, mert megsebesült bennünk a tisztelet vágya, amely bennem oly erős, hogy nyugodtabban állok az akasztófa alá, ha tisztelhetem hóhérait... Nem baj, legalább a saját gyengeségemet is kitapasztaltam. Az ember végső sorban úgyis önmagát tapasztalja.

Elnézéseteket kell kérem, hogy helyel-közzel próbára tettem az idegeidet mérhetetlen, már-már szinte lealacsonyító hiszékenységemmel és naivitásommal. Talán megnyugvásodra szolgál az a mentségem, hogy az én hiszékenységemben jókora adag furfang van. Amikor a boldogság után nyargaltam, amikor tudatosan semmi egyéb nem akartam lenni, csak boldog, a lelkem mélyén már tapasztalni akartam... Márpedig tapasztalni csak vakki szemmel és együgyű szívvel lehet. Fölényes elmék, beavatott lélekűvárok már a történet kezdetén átláttak volna a szitán. De nem tapasztaltak volna semmit... Én vakon bukdácsoltam végig e történet lejtőin, meredekjein és kanyarulatain, talán valamivel tovább követtem Irént, mint szükséges lett volna - de hát az életben mindenhez kell egy kevés ráadás -, és most, hogy hazatértem a lélek alpesi túrájáról, fáradt vagyok, de tíz évre való tapasztaltam... Engem senki sem ütött ki a nyeregből, sem az eszme, sem a küldetés, sem egy nálamnál különb férfi, egyes-egyedül Irén menekülő, elillanó lelke. Még az a keserű örömem sincs meg, hogy megsirathatom, még a szerelmi bánat nemes pátozától is megfosztott. Ezt a nagy szenvedélyt, amely engem teljesen felforgatott, kitépett régi szokásaim és értékeim világából, visszaható erővel érvénytelenítette. Kiderült, hogy apró kis epizód voltam Irén életében, nőstény farkas étvágyát ideig-óráig lecsillapítottam... Nem hiszek a teljesen reménytelen szerelemben; a szerelem egyesülés, két test és lélek ölelkezése. Ha kiderül, hogy az egyik résztvevő egy agyrémet ölelt, akkor nem tehet mást, mint hogy udvariasan kezet csókol, és ajánlja magát... Most úgy nézek vissza az egész háborgó szerelemre, mintha kezdettől fogva játék, móka, halandzsa lett volna... De azért nem bánok meg semmit. Hiába éreztem? Hát aztán! A mai bolond világban semmivel sem szabad takarékoskodni, legkevésbé az érzelmekkel! Az érzés ráadásul, a pénzzel ellentétben, sohasem fogy ki; minél jobban tékozolja az ember, annál több lesz belőle. Az erős, áradó, szakadatlan érzés meg a munka, - ezzel a kettővel el lehet tölteni, agyon lehet ütni az életet!... Amellett nem is éreztem hiába. Akadt egy nő az életemben, aki ha rövid időre is, megszabadított a magányomtól, megutáltatta velem a dzsungeltemet, önmagam fölé lendített, ismeretlen távlatokat csillantatott meg előttem. Ha visszatértem is a dzsungelbe és a magányba, ez már nem a régi dzsungel, nem a régi magány... Bár elhagytál, valami kevés mégis átragadt rám a te vad, rohanó lendületedből, Irén!... Kirántottál a kényelemből, megtépáztad szokásaim hálóját, amelyben tűrhetően éreztem magamat, mint a rab, aki már nem is vágyódik szabadságra. Kihajtottál a kuckómból, ahol a múltat melengettem, jövőt fecskendeztél

belém... Azért ne kívánd, hogy hálás legyek érte, ez kissé mégis sok volna... Ezt különben ajánlom jövődöbéli életrajzíróm figyelmébe, feltéve, hogy akad olyan mélakóros filozopter, aki erre a feladatra vállalkozik, feltéve, hogy lesz még életrajzírás, nem visz el valamennyiünket az ördög... Az életrajzi fordulat, amelyre áhítoztam, bekövetkezett. Irén is benne lesz az életrajzomban, mégpedig előkelő helyen, ami alighanem bosszantani fogja a temetőben. Ő ugyanis azt hiszi, én kapok egy picit kis csillag alatti jegyzetet az ő életrajzában.

Változatlanul nem értelek, Irén, talán a női lélekben nálam járatosabb olvasó felvilágosít. Minden kulcs beletörik a te lelked különös zárába, minél tovább magyarázlak, annál messzebb kerülök tőled... Lehet, hogy nincs is titkod. Olyan vagy, mint a kártya: gyönyörű és csúf lapok céltalan egymásutánja... Ebben a pillanatban egy kicsit utállak. De lehet, hogy egy óra múlva megint tetszeni fogsz nekem... Ezek a betegségek immár veszélytelen utórezgések... Annyi bizonyos, hogy nem haragszom már rád. Sőt, egy kevés lelkiismeret-furdalást érzek miattad, bár nem érdemled meg. Bizonyára nagyot fogsz nézni, mikor nyomtatásban olvasod a kalandjaidat. Egész személyedet átadom a nyilvánosságnak, a csókjaidat, az ideges nevetésedet, a dűnnyögő, trillázó, felcsattanó hangodat, egész titokzatos, kalandor vonzóerődet... Valld be, hogy ez váratlanul ér. Erre nem számítottál... Látod, miért kezdél ki íróval. *Un écrivain a toujours le dernier mot* - mondja egy rokon lélek, Henri de Montherlant...

Öregem, ne haragudj, most veszem észre, hogy a levegőbe, az űrbe szónoklok, ami a legnagyobb neveletlenség... Egy dupla feketém volt, meg két barack... Reggel van, a teherautók már zörögnek a Margit-hídon... Azt hiszem, meggyógyultam... Szervusz.

Te... ha netalán mégis telefonálna... csapjam le a hallgatót?... Hát persze, hogy lecsapom... De nem fog telefonálni...

1938